This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

https://books.google.com

J 918

Digitized by Google

J 918

Slovanská knihovna

SLOVANSKÁ KNIHOVNA
3186270217

3186270217

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

DARE MARINIĆ
J918

ZABAVNA KNJIŽNICA
MATICE HRVATSKE

SVEZAK CXXXIX — CXLI.

MEDJU

SVJETLOM I TMINOM.

PRIPOVIEDA

JOSIP KOZARAC.

Ciena 75 novč.

ZAGREB.
NAKLADA «MATICE HRVATSKE»
1891.

Digitized by Google

izdala je za svoje članove sliedeće knjige:

	1. **Vraz Stanko:** Djela. 1863—1876. *5 svezaka*	for	4.—
	2. *Čavtatić: I. Obrenov. 1861.	„	—.20
	III. Boj turski i crnogorski. 1862—1868.	„	—.40
	3. *Meši: Život Nikole Šubića Zrinskoga. 1866.	„	1.—
	4. **Tisućnica** slovjenskih apoštola. 1863.	„	1.—
	5. *Šenoa: Antologija pjesničtva hrvatskoga i srbskoga. 1875.	„	2.—
	6. „ „ O poetici (posebni otisak uvoda k antologiji)	„	—.20
Izdanja god.	7. *Verne Jules: Put na mjesec i okolo mjeseca. 1875.	„	1.20
	8. „ „ „ Put oko zemlje za 80 dana. 1876.	„	1.—
	9. *Andersen: Izabrane priče. 1876.	„	—.80
1877.	10. *Bernardin de Saint-Pierre: Pavao i Virginija. (Zabavna knjižnica I.).	for.	—.25
	11. *Sand George: Nahod Franjo. (Zab. knj. II.—III.)	„	—.50
	12. *Kraszewski: Pjesnik i sviet. (Zab. knj. IV.—VI.)	„	—.75
	13. *Pfeiger-Moravski: Iz maloga svieta. (Zab. knj. VII.—XI.)	„	1.—
	14. *Klaić: Prirodni zemljopis Hrvatske. (Poučna knjižnica I.)	„	3.—
1878.	15. *Jurković: Dramatička djela. Svezak I. (Zab. knj. XII.—XIII.)	for.	—.50
	16. *Irving: Izabrane ortice. Svezak I. (Zab. knj. XIV.)	„	—.25
	17. *Tomić J. E.: Komedije. Svezak I. (Zab. knj. XV.—XVII.)	„	—.75
	18. *Klaić: Slike iz rudstva. (Pouč. knj. II.)	„	1.50
	19. *Czajkowski: Kirdžali. Podunavska pripoviest. (Zab. knj. XVIII.—XX.)	„	—.75
	20. *Andersen: Improvizator. Roman. (Zab. knj. XXI.—XXIV.)	„	1.—
	21. *Šenoa: Diogenes. Histor. pripoviest XVIII. vieka. (Zab. knj. XXV.—XXVIII.)	„	1.—
	22. *Klaić. Bosna. Prvi dio: Zemljopis. (Poučna knj. III.)	„	1.80
	23. *Kukuljević: Julio Klovio	„	1.50
1879.	24. *Fénelon: Zgode Telemaka. (Zab. knj. XXIX.—XXXIII.)	for.	1.—
	25. *Jurković: Dramatička djela. Svezak II. (Zab. knj. XXXIV.—XXXV.)	„	—.50
	26. *De Amicis: Slike iz vojničkog života. (Zab. knj. XXXVI.—XXXVII.)	„	—.50
	27. *Smičiklas: Poviest hrvatska. Dio drugi. (Poučna knj. V.)	„	2.60
	28. *Tomić J. E.: Zmaj od Bosne. (Zab. knj. XXXVIII.—XXXIX.)	„	—.50
	29. *Šenoa: Prosjak Luka. (Zab. knj. XL.—XLI.)	„	—.50
	30. **Irving:** Izabrane ortice. Svezak II. (Zab. knj. XLII.)	„	—.25
	31. *Lopašić: Karlovac. (Poučna knjižnica VI.)	„	1.50
1880.	32. *Klaić: Slike iz geologije. (Poučna knjižnica VII.)	for.	1.40
	33. *Lorković: Razgovori o nar. gospodarstvu	„	1.—
	34. **Vraz Stanko:** Izabrane pjesme. S uvodom *Fr. Markovića*	„	1.80
	Liepo uvezane u platno sa zlatorezom	„	2.80
	35. *Jurković. Sabrane pripoviesti. I. svezak. (Zab. knj. XLIII—XLV.)	„	—.75
	36. *Sienkiewicz: Hania. Pripoviest. (Zab. knj. XLVI—XLVII.)	„	—.50
	37. **Puškin:** Evgenij Onjegin. Preveo *Ivan Trnski* (Zabavna knjižnica XLVIII.—L.)	„	—.75
	38. **Cantù:** Zdrav razum i pošteno srdce. Preveo *Ivan Despot*	„	1.50
1881.	39. **Šulek:** Lučba za svakoga. (Poučna knjižnica VIII.)	for.	2.—
	40. **Duruy:** Poviest grčka. Preveo i popunio *Petar Tomić.* (Svjetske poviesti knj. II.)	„	2.50
	41. **Jurković:** Sabrane pripoviesti. II. svezak. (Zab. knj. LI.-LIII.)	„	—.75
	42. **Miler:** Cvieta i Miljenko. Tragedija. (Zab. knj. LIV.—LV.)	„	—.50
	43. **Šenoa:** Izabrane pjesme. S uvodom *Fr. Markovića.*	„	1.80
1882.	44. **Becić:** Zavjet. Pripoviest iz krajiškoga života. (Zabavna knjižnica LVI.—LVIII.)	for.	—.75
	45. **Turgenjev:** Klara Milićeva. Pripoviest. Preveo s ruskoga i uvodom popratio *Jos. Miškatović.* (Zab. knj. LIX.—LX.)	„	—.50
	46. **Kraszewski:** Kolibar. Pripoviest iz života, Preveo s poljskoga i životopisom piščevim popratio *Aleks. Tomić.* (Zabavna knjižnica LXI.—LXII.)	„	—.50
	47. *Smičiklas: Poviest hrvatska. Dio prvi. (Poučna knj. IV.)	„	3.80
	48. **Tomić J. E.:** Komedije. Svezak II. (Zab. knj. LXIII.—LXV.)	„	—.75
	49. **Novovjeki Izumi** u znanosti, obrtu i trgovini. Knjiga prva.	„	2.50
1883.	50. *Maspero: Poviest iztočnih naroda u starom vieku. Preveo *Gavro Manojlović.* (Svjetske poviesti knj. I.)	for.	2.—
	51. **Novovjeki Izumi** u znanosti, obrtu i trgovini. Knjiga druga.	„	3.—
	52. **Lorković:** Žena u kući i u družtvu	„	—.80
	53. **Šenoa:** Sabrane pripoviesti. Svezak prvi	„	1.50
	54. **Marković:** Iz mladih dana. Pjesme izvorne i prevedene. (Zabavna knjižnica LXVI—LXVIII)	„	—.75
	55. **Sisolski:** Gospodja Sabina. Roman. (Zab. knj. LXIX-LXXII)	for.	1.—
	56. **Mažuranić Vl.:** Grof Ivan. Igrokaz u pet čina. (Zabavna knjižnica LXXIII—LXXIV)	„	—.50

Digitized by Google

Digitized by Google

ZABAVNA KNJIŽNICA

MATICE HRVATSKE.

SVEZAK CXXXIX—CXLI.

KOZARAC:

MEDJU SVJETLOM I TMINOM.

U ZAGREBU.
TISAK K. ALBRECHTA
1891.

Digitized by Google

MEDJU

SVJETLOM I TMINOM.

120 164

PRIPOVIEDA

JOSIP KOZARAC.

U ZAGREBU

NAKLADA „MATICE HRVATSKE“.

1891.

Digitized by Google

J 918

Digitized by Google

MEDJU SVJETLOM I TMINOM.

I.

Tko ga je vidio, kako je krotko i pognuto jutros pošao u obćinski ured, a kako je sada, poslije ručka ponosno, svjestan sama sebe, razdielio dugu progrušanu bradu, pogladiv ju vještački sada po jednoj, sada po drugoj bujnoj polovici i zadovoljno pogledao, kako mu se oba debela prama po širokim prsima spustila, — tko ga je vidio u taj čas, jedva bi ga prepoznao! Jutros je on u obćinski ured pošao kao obćinski pisar, a vratio se kući kao načelnik obćine Žabarski bok. Akoprem je dosta siromaški ručao, ipak mu je tiha rumen udarila u gornje obraze, koliko su se iz guste, pomno gojene brade vidjeti mogli. Vesela uzrujanost nije mu dala ni da ode u dvorište, da prigledje oko vrta, ni da usieče i skupi koji iver sa drvnjaka, kako je to do sada običavao, — ta ugodna uzrujanost bacila ga na trošni, starinski naslonjač od crne kože sa okruglima žutima čavlima, te se na svaku morao posve podati mislim i čuvstvom, koja su rek bi uzigranu mu žilicu iz njega probijala.

Sve mu je vrvilo i kipjelo u glavi, da nije znao, odkle bi pošao razpredati bujnim mislima; mašta ga poniela u prvo djetinstvo, a pred očima mu niknuli i izčezavali liepi oni dani u bogatom seljačkom domu otčevom.

„Ej! rodni moj dome, ej! ubavi stanu otaca i djedova mojih — jesi li mi još igdje u životu! Vodi li još

Digitized by Google

k tebi onaj kolnik po briegu zamuljenoga potočića, po kojem sam ja ljeti gazio hvatajući ribe i rake, ne mareći, što mi sunce izpali ledja i što mi oštra drezga i školjke izraniše noge! Ej zlatna dobo! kada ja, desetgodišnji dječarac, ne znajući ni što je ljubav, ni što je žena, ipak se sladko ulagivao liepoj pastirici, što no je plandovala pod širokom starom topolom, a ja tetošio oko nje ugadjajući joj sa najljepšim plodom sladkih voćaka naših . . . Ej, kruške moje i rumene trešnje, što no ste se pitomo redale oko stanarske kućice djeda moga, i vi tamni, širokolisti orasi okolo gumna našega, pod kojima sam toliko sladkih sanka prosnivao, jeste li jošte gdjegod rodni i zeleni!“ . . .

Zatim se sjetio nedovršene četvrte gimnazije, iz koje je u pol zime pobjegao i po noći prispio kući, te siromah otac samo što se nije upropastio spoznavši glas jedinoga djeteta . . . . Zatim sve redom doletješe pred njega oni sretni i neobuzdani dani, kad no je bezbrižan, mlad i zdrav klatario se po selu; sjetio se i onoga zlatnoga vremena, kad se počeo zaljubljivati i obiestne mladenačke šale sbijati i kako su selske djevojke za njim ludovale, jer je sbilja bio liep i vragometan momak, — kako je napokon od šale postala istina, te se on zaljubio u liepu Mandu, ponajimućniju djevojku u selu . . . I na to nastupi vrieme, te njegova mladenačka razkalašenost morade prestati, jer to su zahtievali i otac i tast mu, a osobito ovaj drugi, jer on je samo zato dao svoju kćer za njega, za budućega gospodina, da je ne mora udati za prostoga seljaka . . . I namjestiše ga kao pisara u obćini. Nu on je bio previše nemirne krvi, a da bi mogao dugo obastati u tiesnoj pisarni, te od jutra do mraka samo pisati te pisati. On je težio za nečim višim i boljim; starci njegovi i razumjeli su ga i ne ra-

Digitized by Google

zumjeli, samo im je svakako godilo, kad je on, dižući ponosno kosu po širokom čelu, govorio, da je pisarska služba za njega prenizka i premalena, da on mora biti nešto većega, da on nije badava sjedio deset godina u školi, da on znade više, nego čitavo selo . . . Akoprem su to bile prazne i hvalisave rieči, ipak su njegovi vidjeli, da će taj momak, kad sazori podpunim čovjekom, drugom stazom udariti, nego li obični ljudi idu.

Sve te sgode, sada mile, sada neugodne, akoprem davno već prošle, ipak i sada još bilježile trag si u njegovoj duši, te se on na naslonjaču sada ugodno nasmiešio, sada ukočeno poozbiljio . . . Na to mu prodjoše pokraj očiju ciganski njegovi dani i godine. I sada nakon dvadeset godina snebivao se, što je sve bio, što je sve radio i što je sve propatio. I uzdahnuo je! Uzdahnuo je, pomisliv, kako više puta nije imao korice kruha, nije imao krova, da prenoći, a onamo je mogao uživati otčinski svoj dom, svoju toplu sobicu i posteljicu. Uzdahnuo je i zato, jer je istom sada, kad je toliko izkusio, toliko se borbe namučio, osjećao i pojmio svu dragost i milinu onoga mirnoga i neodvisnoga života, što ga iole imućniji seljak sprovodi. Ali crv onaj, koji je rovao u njegovu srcu, odkako se rodio, nije mu dao, da se smiri i učvrsti na jednom mjestu. Oj! da je njemu sada onakova prostrana, stara kućerina, kako je u njegova otca bila! Ono veliko dvorište sa žitnicom, sa pecarom, sa stajama i štagljevima i dvorištem punim svakovrstne marhe! Bože moj, divna li života, kada daješ Bogu božje, a caru carevo, te za ništa više ne mariš, niti koga moliti, niti pred kim plaziti moraš! Tada znadeš, da sbilja živiš; osjećaš, kako se sve oko tebe giblje istim životom, istim čuvstvom kao i ti sam. Ne dolazi proljeće onako samo, da bude ljepšega vremena, da uzmogneš iz

Digitized by Google

sobe izaći, — ne, ono dolazi, jer mora doći, jer seljak mora da posije i posadi živež, da udari temelj života iduće godine; i na to mora doći ona tobože nesnosna ljetna žega, koja grije i pali obraze; seljak joj se raduje kao svomu porodu: ne pali njega sunce, ne prieči ga u poslu, ta ono mora tako grijati, da sazori ono, što si posijao, da iz zelene trave bude zreloga siena. I onda opet bude, te cielo selo uzdahne: trebalo bi kiše! I ona sbilja dodje, dodje kao darak nebeski; ta ona je morala doći, jer bi bez nje sve zaostalo, sva bi muka uzaludna bila, bez nje bi bila zemlja, što i crkva bez blagoslova. I tako ćutiš i živiš sa nebom i sa zemljom, onako kako Bog, a ne kako ljudi hoće! Vaj! da su te misli znale u pravi čas u njemu se roditi! Ali sada druge želje, druga sila kreće svietom. Čovjek se nekud odrodio, što nekada nitko nije htio biti, česa se negda pravi čovjek sramio, za tim se danas svatko otimlje, otimlje, da je prava grozota. Dok je djedovima i otcevima bilo geslom: rad i poštenje, to je sinovima sada: što manje napora, a što više udobnosti! Pa s kakovim se sve oružjem bije, da se taj cilj postigne! . . .

„Priznajem, da moram pred samim sobom pocrvenjeti, kad pomislim, kako sam se proturao kroz sviet, što sam sve radio i ne radio, da iztrgnem drugomu koricu kruha, samo da moja bude laglja i sladja.“

I on naslonjen na desnu ruku sbilja je pocrvenio; na njegovo lice sjeo mrzak izraz, a on povukao ljevicom preko čela, kao da je rad izbrisati te misli, — ali uzalud, jer one su kao dim, ako ih ne pustiš van, one se opet natrag vraćaju u te, čekajući prvu sgodu, da iznovice provru na otvor.

I njegove misli podjoše dalje! On se sjetio, da je bio oružnikom, nu ne za dugo, jer on je već onda počeo

Digitized by Google

službu smatrati svrhom, a ne ciljem; sjetio se nadalje, da je bio i lugarom i da je već pomislio, da je postigao za čim teži, ali ga i odatle moralo nestati; on je zažmirio i zatreptao trepavicama, kad je pomislio, kako li se morao iz šume seliti!

Ali on nije bio strašljivica i slabišak, on se i poslije toga drugoga pada znao osoviti i iznovice svietu u oči pogledati. Bio je pisarom, dapače ravnateljem pisarne u bogata odvjetnika. Nu njemu nije ni to dosta bilo! Pa zar je on kriv, što vrieme, što sviet orijaški napreduje, što su potrebštine svakim danom veće! Ta njegova kći već je odrasla, a sin njegov pošao u pravnike, pa što će biti od to dvoje, ako se on za vremena ne pobrine? Njemu se stezalo oko srca, kad je pomislio na sebe i na svoga sina. Zar da se i njegovo diete onako potuca po svietu, kao što je on! Da nije te drage djece, tko zna, ne bi li on još i dan danas bio oružnikom; da on nije okusio mrvicu dobra i udobnosti, a ne napatio se puno zla, tko zna, bi li on objeručke kopao za krajcarom, samo da ju položi pred svoju djecu. Pri toj pomisli njemu je nekako lakše bilo, on kao da je sam sebi praštao sve, što je počinio, i što će možda još morati počiniti.

U to se poče političko obzorje mienjati, a on se u taj čas smjesti kao dnevničar kod kotarske oblasti. Odkako ga iztjeraše iz šume, nije on u sliepo tražio službu, on je već tada računao, u kojoj će grani on svoje sposobnosti moći najbolje uložiti i razviti. Od naravi nadaren i lukav, njegov se vidokrug u velike razširio, odkako je službovao kod odvjetnika; tu je on zavirio u mnogu tajnu ljudske naravi, u mnogu manu uprave; tu je on danomice čitao dvoje, troje novine; oštrim je okom prosudjivao pravo stanje stvari, prodirao s nekim

Digitized by Google

instinktom u namjere ljudske. Tko ga je vidio, kako se pokorno klanja odličnim strankama svoga odvjetnika, kako se još poniznije ponaša napram njemu samomu, ne bi mislio, da u tom čovjeku živi još jedan čovjek, sasma drugačiji, nego li ga vanjština prikazuje. Došlo, te ga odvjetnik morao odpustiti; odvjetniku samomu olakšalo nekako pri duši, kad ga se riešio.

On je mogao i drugu, bolju službu dobiti, jer je bio vješt i otvoren, nu on je htio, da dodje kotarskoj oblasti, makar i uz manju zaslugu. I postigao je, što je želio. To je jedan od najljepših trenutaka njegova života; on je računao, a računi su na dlaku izpali po njegovoj volji Bilo mu kao lovcu, koji pregledav vještim okom okoliš, izabere napokon jedno mjesto; pogonić pusti po njegovu nalogu pse, a psi tek da zalajaše, već i potjeraše zvier ravno k njemu. To je nešto, što čovjeku daje samopouzdanja; s tim samopouzdanjem raste ti i pamet, i eneržija, a napokon i sama sreća.

Smjestio se kao dnevničar. Stari kotarski predstojnik bio negda upravnim poručnikom u njegovom rodnom selu, sjećao se vrlo dobro otca mu i bogatoga tasta, te ga primi u ured. Jedva on dva mjeseca u novoj službi bio, kad li njegov predstojnik, tek da je navršio četrdesetu godinu službovanja bude službeno umirovljen, akoprem je još bio snažan i voljan služiti. Upravu kotara primio je mlad pristav, koji je jedva šest do sedam godina službovao i jedva navršio tridesetu godinu života. Nosio je „Zwicker“ sa zlatnim obodom, kosa mu bila sredinom čela razdieljena, nokti pomno osnaženi, odielo bez prigovora, riečju prikaza, koja je više sjećala na kicoša, nego li na obterećenoga upravnoga činovnika. Akoprem i godinama i službom puno mladji, omalovaživao je odstupljujućega predstojnika, prpošno i nehajno primajući najvažnije spise,

Digitized by Google

prekidajući ga svaki čas izpraznimi pitanji, kako bi dokazao, da i on znade, što je uprava. Dnevničar, a sadanji načelnik, Jakov Klarić sjedio je u taj čas za svojim stolom, a u njemu srce igralo; kadgod je novi upravitelj nabacio kakav osoran upit, ili izrekao „svoje mnienje“ ili se nasmiešio, kako se samo visoka gospoda smiešiti znadu, on bi ga svaki put značajno izpod oka pogledao odobravajući time rieči novoga upravitelja, a sažalnim — tobože — okom pogledjući odstupajućega svoga dobrotvora. Pri predaji dodje red i na občinu Žabarski bok.

— Ovo vam je jedna od najboljih občina, reče odstupajući predstojnik, ta občina ne samo da je bez duga, nego dapače ima prištedjenoga novca; činovničtvo valjano, narod miran . . .

— Iz te je občine, ako se ne varam, rodom odvjetnik dr. L.? upita novi upravitelj.

— Jest! kako vi to znadete?

— Hm! Dobro, dobro!

— Dr. L. je ondje toliko obljubljen, da će biti, dok je živ, u ovom kotaru izabran u sabor; Žabarski bok odlučuje u tom pogledu.

— Hm! To ćemo istom vidjeti . . . A ima li ta občina vatrogasno družtvo?

— Ne ima; sada se istom počela ta stvar pretresivati.

— Hm — hm! Pa to vi držite za najbolju občinu! Vi morate čudan pojam o dobroj upravi imati! Čovjek, koji u saboru svakom prilikom baca vladi klipove pod noge, u občini obljubljen, a občina ni ne ima, što je najnuždnije na svakom selu, sbilja čudan pojam . . . Vi se u istinu nekate ni najmanje ljutiti, što ste službeno . . . Mi smo sada stupili u novo doba, kojemu će prvom zadaćom biti, da ukine stari šlendrijan, koje će narodu uciepiti

Digitized by Google

nova, zdrava načela, da ne ostane naviek u azijatskoj tmini, da se ne bude dao od tek kakvagod „obljubljenoga“ čovjeka obsjeniti i zavarati. Izvolite, gospodine, doći za godinu — dvie amo, nakon što bude uprava toga kotara u mojim rukama . . .

I pruživši nekako sažalno-prezirno odstupajućemu predstojniku ruku, nakloni mu se i reče naglašujuć svaku rieč:

— Ja sam primio upravu! . . . Htio je time pokazati, da nije ni najmanje zadovoljan.

„Hvala Bogu!“ pomisli odstupajući, te ostavi ni kuhan ni pečen prostorije, u kojima je deset godina radio kao crv.

Činovničtvo kotarskoga ureda, koje je sa bivšim predstojnikom živjelo u nekom poštivajućem prijateljstvu, samo težko se priviklo na otresiti i prezirni način novoga upravitelja; jedini dnevničar Jakov Klarić priljubio se uza nj svom dušom, iztičući se u svako doba poniznim i laskavim ponašanjem, tako da je u brzo postao prvi pouzdanik upraviteljev. Jakov Klarić razumio se u sve; sladkim, smiešećim licem znao je on i najzamršenije upravne poslove odgaliti i riešiti, te je od prvoga dana bio gotovim savjetnikom mladomu upravitelju. A kraj svega toga još bio je on i dobar poznavalac ljudskoga srca, te mu nije bilo težko dokučiti, za čim mladi upravitelj teži; on je dobro upoznao slavičnost mladih ljudi, koji bez izkustva teže za upravnim reformama, koje su na papiru krasne i jednostavne; upoznao je ćud mladoga čovjeka, kojemu je iznenada dana rek bi neograničena moć, i koji ne ima preče želje, nego da što prije okuša tu svoju vlast na svakomu i svačemu . . . Na obćinske urede išao je nalog za nalogom, prietnja za prietnjom, kazna za kaznom, a u sastavljanju takovih dopisa bio je Jakov Klarić pravi delija.

Digitized by Google

— Kako da vi nieste dalje od dnevničara doprli? upita ga jednom upravitelj.

— A gdje bi, kad takovih ljudi, kao što je Vaša poglavitost, nije do sada ni bilo, a da bi mogli prosuditi . . .

— Napravit ću vas kancelistom, pa onda oficijalom . . .

— Hvala na milosti . . . Al ako mi je slobodno, da izreknem svoju želju, onda bih liepo molio . . .

— A što?

— Da me namjestite za načelnika . . .

— Ništa laglje! A gdje?

— Kad bi moglo biti u Žabarskomu boku . . .

Upravitelj se zamisli.

— Vaša poglavitost znade, kako stvari tamo stoje: opozicija, nemar, tvrdoglavo obćinsko vieće . . .

— Sbilja! Pravo imadete; sada bi samo trebalo priliku naći.

— Lako za to: tamo su baš sada razpisali mjesto za glavnog pisara; ja bih molio Vašu poglavitost za to mjesto, pa kad ja jedanput budem tamo, prilika će se lako nadati . . .

I on dodje za pisara u Žabarski bok.

Nije tomu odavno bilo — pred dva mjeseca — te se on dobro sjeća, kako su ga obćinari gledali, njega čovjeka jovijalnoga, sa izvanredno bujnom bradom, držeći ga prije za velikog župana, nego li za pisara. A načelnik Žabarskoga boka, dobričina, koji je već šest godina načelnikovao, primio ga kao brata, išao mu na ruku, da se smjesti, ne znajući, da je Jakov Klarić došao, da ga digne sa njegove stolice.

Pri toj pomisli umalo da ga nije crv savjesti ugri-

Digitized by Google

zao, ali košulja je preča od kabanice, i on podje u misli dalje.

I sada je nadošao onaj toli željeni čas, koji je on pred pol godine onako točno proračunao.

Jedan od upraviteljevih naloga ticao se nabave bika plemenite pasmine za občinu Žabarski bok. U to ime sastalo se občinsko vieće, te zaključilo: 1. da i domaća pasmina napreduje dobro kod onoga, koji stoku valjano timari; a kod siromaha, koji ne ima dosta krme, da marha ne može napredovati, ma koje pasmine bila; 2. da je pred nekoliko godina jedna susjedna občina za skup novac nabavila takog jednog bika plemenite pasmine, nu taj da je tako ogroman narastao, da ga se nije moglo upotrebiti za tamošnju sitnu marhu, tako da je občini bio samo na trošak, a bez ikakove koristi. Iz tih i drugih još razloga da občinsko vieće nije sklono nabaviti preporučenoga bika plemenite pasmine.

Mladi upravitelj grizao se za ustne, kad je čitao taj zaključak občinskoga vieća; nu sa istom poštom dobio je i list Jakova Klarića, koji mu piše i opisuje občinsko vieće u Žabarskom boku na sliedeći način: ta občina da je još uviek nekakova starinska, patrijarhalna i familijarna; kad je što važnoga, onda načelnik pita čitavo selo, i zadnjega cigana, da čuje, što misli o toj stvari... U Žabarski bok da dolaze troje, vladi neprijazne, novine: jedne drži župnik, druge trgovac Tkalčević, a treće umirovljeni četnik Ratković. Sve te novine čitaju občinari, počevši od stražara pa do načelnika. Po njegovu mnienju trebalo bi cielu občinsku upravu u novu kolotečinu navrnuti, jer današnja da ne odgovara duhu vremena...

Taj list umirio je gospodina upravitelja, a u njemu je sada posve sazorila namisao, koja se porodila, kad

Digitized by Google

je primao upravu kotara . . . Prispjevši jednoga dana iznenada u Žabarski bok, digne načelnika sa službe, te na svačije čudo — povjeri Jakovu Klariću upravu općine . . .

Na tu pomisao on je uzdahnuo, kao da u taj čas nije samo u mislima, nego i u sbilji prebrdio sav svoj dosadanji život i doživljaje. Nakon tih misli i čuvstava podjoše nicati druge; on je nastojao, da te budu ugodnije i ljepše, nego dosadanje, nu koliko se on i trsio, nije ih mogao vidjeti u izviestnom obliku, one su tek mutno lebdjele pred očima, kao i sve, što tek ima biti. On je doduše kao čovjek zreo, oprezan i izkusan već imao svoje osnove, nu na te osnove uviek je laglje misliti, dok još niesi na pragu, da ih izvedeš, — dodje li do toga časa, uviek ti se drugačije čine, nego što si ih u prvi kraj zasnovao.

I on htjedne da se primiri, da završi maštanje, nu jedna misao, sve do sada zatajena, skoči pred njega kao razbojnik iz busije i zaustavi ga za časak. A ta misao bila je: da čovjeku nije dovoljno, da sam u sebi prekuha svoja čuvstva i osnove, nego da ih mora još nekomu povjeriti, pa bile one tužne, bile radostne. Ali Jakov Klarić nije imao komu da ih povjeri: pred mjesec dana umrla mu supruga, koju je on kraj svih svojih nepogoda ljubio i njegovao, jer obiteljsko čuvstvo bilo je u njega snažno razvijeno. On se oženio mlad, oženio onu, koju je prvi put ljubio i koja je njega ljubila. On za drugu ljubav nije znao. I akoprem mu je žena već dvie godine težko bolovala, i akoprem mu je njena bolest više puta dozlogrdila, ipak je on osjećao, da je u njegovu životu jedna nit presječena. Koliko bi mu draže bilo, da se i ona sada njegovu uspjehu veseli, da ga i ona u njegovim osnovama sokoli. Imao je do-

Digitized by Google

duše dvoje djece, sina pravnika i kćer, koja mu je kod kuće gospodarila; ali makar čovjek ne znam kako ljubio svoju djecu, ipak ostaje u njemu jedna praznina, koju nikoja strast, nikoja ljubav osim ženina izpuniti ne može. Za koji dan pa će ga i djeca morati ostaviti, sin za kruhom, kći za udajom, a on će ostati kao prst sam. Za koga će se onda boriti, tko će mu onda udahnjivati nove sile za rad, nove ljubavi za život? I njemu se nehotice nadalo pitanje, je li ikoji neženja, čovjek bez obiteljske brige u obće što veliko, izvanredno stvorio?

Tu su mu misli stale; a čuvsto tiho, blago razlievalo se po njemu, kao ugodna toplina po ozeblom tielu, prenoseći ga u polusan .... I on je budan sanjao san maglovit, ugodan; san, koji čovjeku kao sladko sjećanje nalieće na pamet, prikazuje mu se u sto raznih prilika jedna ljepša od druge ...

Prosnatriv tako još koji časak, digne se napokon energično, brzim mahajima ruke razčešlja dugu bradu, puhne u brkove i namjesti ih, te se podje spremati na polazak. Iz svake kretnje vidjelo se, da je taj čovjek gospodar nad samim sobom, i kao što je kadar samomu sebi, da je još kadriji drugima zapoviedati.

II.

Sa štapićem pod pazuhom, sa smotkom u ustima podje u obćinski ured. Putem zakihne gromovito, nebrižno izvadi rubac, razmota ga, popostane, obriše se, potapša se rubcem dva tri puta po brkovima, i opet krene dalje. U ured udje, kao da je od vajkada načelnik; oni, koji su ga htjeli pogledati očima jučeranjega poznanstva, niesu se susreli sa njegovim pogledom, akoprem se na njih obazreo; činilo se, kao da je veći, silniji, kao da neki osobiti miris iz njega diše. I glas

Digitized by Google

mu je bio drugačiji, nije više bilo u njemu one familijarne boje i topline, nego je bio nekud izrazitiji, kraći i pouzdaniji .... Nato sjede prvi put na načelničku stolicu i uze prebirati po spisima, slažući neke na jednu, a neke na drugu stranu; neriešenih spisa nije bilo puno, a što ih je bilo, to su bile većinom diobe. Složivši ostale spise na predjašnje mjesto, uze Jakov Klarić pregledavati i čitati diobne razprave.

Izmedju ostalih najviše se zadrži kod diobe zadruge Kovačić. Ta se dioba povlačila punih deset godina: bilo je tu zapisnika, nacrta sa hrvatskim i njemačkim oznakama, troškovnika, odluka od barem petorice kotarskih upravitelja, utoka od trojice odvjetnika, odluka od županijske oblasti i od zemaljske vlade. Kad si svu tu gomilu spisa pregledao, onda si znao upravo toliko, koliko kad si prvi zapisnik pročitao. Obćinski, kotarski i županijski organi, svi su se dali na tumačenje diobenih zakona, jedan drugoga nadmudrujuć, jedan ovu, a drugi onu diobenu stranku u zaštitu uzimajuć; kad se na posljedku stvar toliko splela, da se već nitko nije mogao u tom labirintu snaći, onda su se morali opet novi zapisnici sa strankama sastavljati i još neke nove osobe saslušati, morala se nova procjena obaviti i novi nacrti nabaviti. Nu budući da stranka A nije htjela položiti dotičnih troškova za nacrte, i pošto jedan opornik stranke B nije pod silu pustio povjerenstva, da obavi procjenu, to je opet sve ostalo pri starom, samo što je opornik stranke B kažnjen zatvorom od četrnaest dana, a obćinski ured dobio nalog, da od stranke A imade utjerati troškove za nuždne nacrte. I tako je neprestance rep hvatao glavu, a glava rep ... Jakov Klarić podsmjehivao se čitajući sve to, nu posmješak njegov krio se u gustim brkovima.

Digitized by Google

— A koji je to Petar Kovačić? zapita najednom, podignuv glavu sa spisa i otresajuć pepeo sa utrnule smotke.

— To je onaj Petar, bogati Petar, najbogatiji u selu.

— Onaj visoki, mršavi, što no je neki dan digao jamčevinu od 100 forinta?

— Da, da, onaj!

— A Jula?

— Ma to je ona, teta Jula, zar je ne znate, ona, što je bila kod vas, kad je vaša pokojna umirala.

— A ona! To je indi Petrova snaha?

— Da, da! to je ta teta Jula. I svima preleti preko lica nekakav izraz sličan posmjehu, izraz, kojim je svatko htio da kaže ono, što riečima nije htio da izrekne.

— Znade ju sva županija; reče u pol glasa jedan pisar.

— A Marko?

— To je onaj sirotanak Marko Kovačićev, to je brat Petrov.

Jakov Klarić zaiska od stražara šibicu a kad mu ju ovaj pruži, reče mu, da ju upali. Stražar doduše učini, nu nije mogao sakriti, da mu je taj posao malko neobičan, — ta još juče su se njih dvojica posluživali šibicama.

Stražari i pisari htjedoše po običaju nastaviti razgovor, nu Jakov Klarić spusti opet glavu nad spise, a oni se nevoljko povukoše natrag i poklopiše nad svoje stolove.

Načelnik je čitao i premetao i nadalje spis za spisom, a kad se zasitio, opet upali smotku, okrene ju nekoliko puta u ustima grizkajući joj okrajak, povuče dva — tri dima, pogladi oba prama brade, popostane na vratima, kao da je nešto zaboravio, baci okom preko

Digitized by Google

marljivih pisara, te pokriv si glavu još u uredu, izadje van ne rekav nikomu ništa . . .

* * *

Sutradan pred podne podje Jakov Klarić, da se predstavi uglednicima Žabarskog boka. Je li on to činio, što je osjećao potrebu, da se upozna sa odličnicima svoje obćine, ili je činio, što naobraženo družtvo taj način propisuje, težko je znati. Nu tko je iole poznavao Jakova Klarića, znao je, da on ništa ne čini u izprazno, pa da su i ti njegovi posjeti imali dublju svrhu, nego što ju obično takovi posjeti imati običavaju.

Najprije se uputi k župniku.

Župnički dvor bilo ogromno staro zdanje iz osamnaestoga vieka, gotovo jedina zidana sgrada medju drvenjarama gornjo-slavonskoga sela. Prostrano dvorište bilo puno svakojake živadi, puno svakojakih sgrada i obora. I izgled i miris, koji se tuda razprostirao, odavao je, da ta kuća obiluje svakim seoskim dobrom. Ulaz u kuću bio je nadkrovljen, polutamni dugi hodnik zaudarao po vlazi, po kuhinji, pivnici i stotinu raznih mirisa. Kad je načelnik ušao, najavio ga najprije veliki stari pas, posve biele gubice i na pol golih ledja; na njegov lavež pojavi se na znojnim staklenim kuhinjskim vratima oblo i rumeno žensko lice. Ljubopitnost vremešne župnikove gazdarice, kojom je banula na okno, ubrzo se razplinula, kad opazi, tko je ušao; vidjelo joj se, da joj je gost posve ravnodušan. Na načelnikov pozdrav izadje ona i pokazavši na suprotna vrata reče tromim glasom, kao da bi i ne bi rekla: izvolite!

Jakov Klarić pokuca na vrata, i nekim smjernim korakom, koji je sve — samo ne pravu smjernost odavao,

*

Digitized by Google

udje unutra. Sa hrastova stolca digao se čovjek polusied, crnomanjast, u dugačkom sivom kaputu i visokim čizmama. Čitao je novine, a kad je ustao, kao da je još jednom pogledao u štivo, valjda da zapamti mjesto, gdje je prestao čitati. Sobica bila dosta tiesna i jednostavna; u jednom uglu stajao hrastov ormar za posudje, do prozora tamno oličen stari pisaći stol sa neuredno razbacanim knjigama, novinama, lulama, raznim baščovanskim orudjem i t. d.; u sredini sobe pružio se masivni jedaći stol, a na zidu visjele slike papâ i biskupâ, to je sve bilo, što se u prvi mah vidjeti moglo. Ta nutrinja nikako se nije slagala sa impozantnom vanjštinom župskoga dvora. Župnik je bio već u godinama, ali sjaj crnoga oka, pa gladčina i tamnorumena boja okrugloga punanoga lica prikazivaše ga mladjim, nego je u istinu bio. Obrijano lice izražavalo je svako čuvstvo tanje i finije, te se značaj svakoga izraza, svakoga posmjeha mogao tako rekavši odmjeriti i kao iz knjige pročitati. Gusta puna kosa, pa snažni bieli zubi govorili su jasno, da će snaga toga čovjeka dugo još potrajati.

Jakov Klarić dobrano je postajao, dok mu je župnik ponudio sjedalo; vidjelo se, da župnika dolazak novoga obćinskoga načelnika nije osobito uzradovao. Iza kratkog i veoma odmjerenog pozdrava reče župnik:

— Baš dobro, da ste došli! Sad ću vam pokazati, kako vam župljani mare za župnika. I on uze grozničavo listati po debelim župskim knjižurinama.

— Gospodine moj! znadete li vi, da ja imam trogodišnjih dužnika, a onaj predjašnji (on je mislio predjašnjega načelnika) ni brigeša ga! Zar vi mislite, da župnici živu od mane nebeske?!

— Bit će, velečastni, bit će! — odgovori načelnik,

Digitized by Google

koji se kod svoga prvoga posjeta nije nadao tomu razgovoru.

— Da, bit će! Tako je i onaj govorio, al znate li, što poslovica kaže: crkni magarče, dok trava naraste! Facta, facta — non verba; činom vi meni dokažite.

— Ja doduše još ne znam, ni tko vam je, ni zašto vam je ostao dužan lukno, ali se nadam, da se na me ne ćete potužiti. U ostalom, velečastni, kraj vaših prihoda, ne će vam, oprostite, ako vam to kažem, nekoliko neuplaćenih vagana žita toliko na teret pasti.

— Kakih prihoda! A porez, a sluge, a ostale kojekakove grbotine, to vi ne računate, a?

— Kakove bi vas grbotine pritiskale? Vi ne imate na pr. kao ja sina na sveučilištu, kojemu treba svakoga mjeseca iz oka iz boka iztisnuti trideset forinata, ne imate kćeri za udaju, ne imate ove i one pokore kao mnogi drugi, a piše vam se 3500 for. dohodka. A pomislite samo, koliko ima kod nas još takovih službenika, koji bi brali 3500 for. godišnjeg dohodka, a bili bi sami za se, bez obitelji, kao što ste vi. To su samo najviši činovnici zemlje, koji tek pod stare dane do toga dohodka dolaze.

— Vi, gospodine načelniče, kao da zavidite meni moj kruh.

— Očuvaj Bože! ja hoću samo da kažem, da nas ima puno i puno, koji uz mnogo veće potrebe sa mnogo sitnijom svotom razpolažemo, pa smo eto opet živi, a ne imamo se komu da potužimo, niti bi nas tko uslišao.

— Vaša prispodoba nije na mjestu: najstariji, najinteligentniji, najpoštovaniji stalež nekate vi poreditì iz zemlje tek niknulim novajlijama na polju državne uprave i svjetske kulture.

Digitized by Google

— Toga prvenstva ja svećenstvu podnipošto ne ću da oduzimam, al mi se čini, da ono u slučajevima, gdje odveć gramzi za svjetovnim dobrima, to prvenstvo uprav gubi i unatražkuje.

— Gle ga sad! Što će još biti? Kakva je to opet filozofija? Zar je to gramzenje, kad čovjek svoje traži?

— Vi ste se, velečastni, sami potužili, da imadete trogodišnjih dužnika, a to, vidite, nije nikako liepo, da se u obće dogoditi može. Iz toga naime sliedi, kao da su vaši dužnici zaboravili na kršćansku dužnost spram svoga župnika!

— Zaboravili, žalibože zaboravili!

— Eto vidite! a u svietu se obično misli, da su baš svećenici prvi na to pozvani, da uliju svomu puku pojam o dužnosti . . .

— Gle ga sada, kako znade mudro izvraćati.

— Ja bar mislim, da je tako; vi ćete, velečastni, mislim, i sami priznati, da je ondje moral dosta nizko pao, gdje istom svjetovna oblast mora svojom snagom na vidik stupiti, da izhodi župniku od njegovih vlastitih župljana, što ga patri.

— Tako je!

— Tako je, i žalostno je; a trebalo bi da jedna župnikova rieč više vriedi, nego li sva mašinerija jedne upravne oblasti.

— A tko je kriv, da je tomu tako?

— Tko je kriv? to se pitam i ja i mnogi drugi. Odgovara se svakojako na to pitanje, al obično se misli, da oni, koji su negda nešto mogli, a sada ne mogu, moraju najbolje znati, što je uzrokom tomu pojavu.

— Što je uzrokom! Uzrokom ste eto vi, novovjeki mudraci i zatočnici nove slobode, koji ste od

Digitized by Google

naroda napravili duševnog i tjelesnog roba; vi ste mu ulili i ulievate mu danomice, da ne smije nikoga osim jedinih vas slušati. Tko štuje dan danas mene? Nitko! Umjesto, da sam ja prva osoba u obćini, ja sam zadnja. I župnik razžešćen ustade i uze hodati po sobi, sustaviv se samo u čas, kad Jakov Klarić svoju dobaci.

I tako su njih dva nastojali, kako bi jedan drugoga nadmudrili; ovaj se oslanjao na uredovnu vlast moderne svemoguće države, koja ne pripoznaje druge vlasti nad sobom; a župnik opet htio, da bude sve kako je nekad bivalo. Svaki je držao svoje načelo jačim i spasonosnijim, svaki je omalovažavao stanovište svoga protivnika. Obadva su išli za jednim istim ciljem, a to je bila vlast, ali svaki svojim putem, samo što su se ti putovi križali, jako križali, a to je baš bilo ono, što ih je razdvajalo. Tu razliku izmedju onoga, što jedan i što drugi od njih hoće, opazili su oni jedan na drugomu, dok još niesu ni riečce medju sobom prozborili. Tu duševnu značajku, akoprem je na oko nevidljiva, opazi i ućuti svaki čovjek prije i lakše nego ma koje tjelesno svojstvo ili mânu na svojemu bližnjemu, akoprem su tjelesna svojstva vidljivija od duševnih. I čudnovato, nikoja ma kako ružna tjelesna mâna ne može čovjeka čovjeku omrznuti kao razlika izmedju njihove duše i značaja im. To je bilo ono, da je Jakov Klarić, pošto se je sa župnikom učtivo razstao, s istim hladnim čuvstvom otišao, s kojim je i stupio u župnikov dvor; nu njemu, koji je na to pripravan bio, nije mnogo do toga stalo bilo; njegov značaj nije bio prema tomu, da bi ga hladan doček poništiti mogao, što više, njega, koji je navikao na borbu, onakove nesuglasice još su većma oživljavale i bodrile. Župnika, koji nije bio onako ratoborne naravi kao Jakov Klarić, dosta se neugodno

Digitized by Google

dojmio taj prvi sastanak; on je vidio u načelniku neuka novajliju, koji se razmeće riečima i pojmovima, kojih ni sam dobro ne shvaća, parvenua, kakovi su kod nas sve to češće počeli nicati i koji hoće da upotrebe na sav mogući način kratke časove svoje vlasti, ne mareći, što će ih preko noć nestati, baš kao što su nevidljivo i došli.

Pogledav još jednom zavidnim okom po bogatom župnikovom dvorištu, podje Jakov Klarić k stanu četnika Ratkovića.

— Da vidimo, kako će nas ovaj dočekati! — pomisli u sebi. Prepirka sa župnikom malko ga uzgrijala, te je on puno sigurnije ušao u četnikov stan, nego je i mislio.

Gospodin četnik Ratković bio je stari neženja, sa bielom kratko ostriženom bradom, živahnim očima, visok i uviek još spravan i snažan. Bio je štitnikom bratova sina, koji je ostao bez roditelja; pokojni mu brat bio trgovac i gospodar, te ostavio svomu jedincu priličan imutak; jedino radi toga imutka stanovao je četnik na selu i vodio nekakav red sa gospodarstvom svoga sinovca, dočim se sinovac Josip potipao po raznih učilištih, da se usavrši u racionalnomu gospodarstvu. Četnik nije baš puno držao do tih škola; umirovljeni častnici ne drže u obće do nikoga osobito mnogo, njima imponira samo viši vojnički stepen, a osim toga su mu te škole i ta praksa nešto preveć dugo trajale.

— Nu čuo sam već, da ste postali načelnik. Eh! da, Bože moj, dan danas svašta! A jeste li služili kod militarije?

— Jesam!

— U kojoj pukovniji?

Digitized by Google

— U x-toj!

— A tamo! Onda ste morali poznavati četnika Malobaru . . .

— Dakako, bio moj četnik . . .

— Da — da! Sad je pukovnik u miru — Oberst von Malobara, eiserne Krone dritter Klasse! Junačina! Poznajemo se dobro . . . Druga su to vremena bila! Sada istom komugod dadu vlast u šake . . . Ništa drugo i ne znaju govoriti, već samo viču: treba narod da bude svoj, da sam sobom upravlja, sam svojom glavom misli! Hodite s Bogom! Što treba toj svojti načelnika, što njemu treba zastupnika, sabor . . . . Batina, batina, to njemu treba. Vidi ga, što piše u novinama! Ti ćeš nekoga učiti pameti! Da sam ti ja goso, ja bih tebi odrapio trideset, pa bi tebe prošla volja piskarati koješta, i što znadeš i što ne znadeš . . .

I četnik pokaza na dnevnik, organ opozicije, koji je pred njim na stolu ležao. List je bio s kraja pun svakojakih bilježaka, jer četnik nije mogao ostaviti neglosirano, o čemu nije bio istoga mnienja; obično je izpisao svaki čisti kutić novina. U njemu je ostala još ona zapoviedajuća vojnička narav, koja je htjela svagdje i u svemu pravo imati i sav sviet popravljati. On je jedinu bivšu upravu u vojnoj krajini držao valjanom, sve ostale uredbe bile su trice i ništarija. Beč kao priestolnica i vojska bili su mu sve i sva; kraj svega toga čitao je on jedino opozicionalne novine. Nije on doduše ni do toga lista puno držao, ali je nekako najviše godio njegovu načinu mišljenja.

Svojih vlastitih političkih načela, kojih bi se stalno držao, nije imao; nije ga baš ni napredak znanosti i kulture mnogo zanimao; najradije se bavio onom dobom,

Digitized by Google

dok je još služio i avancirao; po njegovu govoru činilo se, kao da je ta epoka bila najznamenitija u općoj poviesti. Svakoj novovjekoj uredbi znao je on sličnu naći u vojničkoj upravi, samo je dakako ona vojnička valjala, a ova druga nije vriedila ni pol groša. U visokoj politici imao je on svoje posebne nazore; sastanak monarka, pad ministara, sve je on to tumačio po svom kalupu, te se čudio, da može tkogod drugoga mnienja biti.

— Što li tu piskarate, kakav je to opet nesmisao, nije već još štogod, vas će još netko za savjet pitati! . . . I prezirno bi porinuo novine od sebe.

Sve je kudio, malo mu što valjalo, ali da bi sam nešto boljega znao predložiti, na to nije ni pomislio. Tko ga je čuo, kako vjekovito prigovara, mislio bi u prvi mah, da je ipak u nečem strukovnjak, u istinu pak niti se on ozbiljno za išto zanimao, niti je imao pravoga smisla za težnje čovječanstva.

— Tako je to, moj dragi, bili vi, bio tko drugi načelnikom, zlo je bilo pa će zlo i ostati; bio Petar, bio Pavao . . . Kako je to sada kod vas, najmladji znade kao i najstariji; toga kod nas nije bilo! Jedanput ja u Klausenburgu najbolje spavam, kad ali najednom u pô noći svira: Alarm! Skočim iz postelje, oblačim se, trčim, kao bez glave, tko je, što je? General došao inspicirati! Da, to je bilo inspiciranje! A kako je sada kod vas? Mjesec dana unapried javi vam se: doći će taj i taj velemožni, presvietli i prečastni . . . i kako li se već zovu i ne zovu! A vi onda sve liepo okrečite, očistite, liepo se obučete, slavoluke podižete, govore i pozdrave naučite, i čekaj velemožnog, presvietlog i prečastnog . . . A on, zaviri ovdje, zaklimaj glavom ondje, pa za četvrt sata bježʼ dalje! Zar je to inspekcija! . . .

Digitized by Google

Al sada tek da vidiš čuda! Još presvietli nije ledja okrenuo, al eto ti u tim vašim novinama: kako ste željno izčekivali čas, da presvietli, koji je posvuda poznat kao dobrotvor i otac svoga naroda, pohodi i naš kraj, kako ga je onaj naš obljubljeni oslovio uznositim govorom, i kako je presvietli sa poznatom svojom ljubežljivošću, sa odabranim i u srce dirajućim riečima zahvalio se i sve pohvalio . . . Kako je narod svoga ljubljenoga poglavara s uzhitom dočekao i izpratio, kako je sve plivalo u uzhićenju i radosti . . . Dobro došao i sretno otišao! . . . Pa da je bar istina, ne bi čovjek ni žalio . . . U istinu pak, niti je narod vidio presvietloga, niti presvietli naroda, jer po svoj prilici nije ni želio, da ga vidi. Da Amerikanac pročita takov dopis, mislio bi: to je blagoslovljena zemlja, tuda teče med i mlieko, tu je narod i poslušan i pobožan, tu nema razlike medju visokim i nizkim, — a kad tamo, a to jadna raja, koja ne mari ni za ovoga ni za onoga, koja ne zna, ni što je dobro, ni što je zlo . . .

— Zato treba, da se svi složimo, da svaki sa svoga mjesta pomogne što može, da se ne izgovara jedan na drugoga, pa će s vremenom biti bolje.

— Hajde, ne govorite istom štogod . . . Sve su to trice i kučine! Vi ćete napraviti bolje, vi i te vaše novine valjda . . . I četnik mahnu dva tri puta od sebe, kao da goni dosadnu muhu . . . A gle! tko je ovo, je li vam brat, sin, tko li?

I četnik pruživ dnevnik, pokaza načelniku ime „Andrije Klarića, stud. juris“, koji je bio blagajnik nekoga djačkoga družtva.

Načelnik porumenio, upoznavši ime svoga sina; njemu nije bilo ugodno vidjeti podpis svoga Andrije u opozicionalnom listu.

Digitized by Google

— Mladost, ludost! Šta ćemo! uze on, kao da se izpričava. On je mislio, da mu četnik u neku ruku predbacuje razliku političkih nazora medju otcem i sinom, dočim četnik nije u istinu mislio na to.

— Dà, mladost, mladost! Misli, nikoga nad njom, sad će ona sviet preokrenut . . . Tako i ja imam sinovca u tima školama, — ne znam ni sam, kako se sve zovu, ali tomu učenju nikada kraja . . . Da je mene slušao, danas bi bio nadporučnik, a ovako je malo pa ništa. Ja bih sve te škole kasirao, pa ustrojio nekoliko akademija, gdje bi se učilo, kako treba od 8—12 i od 2—6, a ne kako sada biva: djak si, a ne znaš ni gdje ti je škola . . . Hvala Bogu! piše mi, da je sada gotov, pa da će doći kući i latiti se gospodarstva . . . I vrieme je, ako misli, da mu štogod ostane . . . Samo sam ljubopitan, je li i to učio, kako se treba s birošima natezati . . . Meni su već dozlogrdili; čim on dodje, odoh ja.

— I moj će doći doskora, sada im nastaju praznici.

— Pa će biti jedan adrapovac više! . . . Tako je to, moj dragoviću, sad smo se vidjeli, pa s Bogom! Želim vam puno sreće i do vidjenja . . .

I poklimav dobrohotno glavom i potreptav načelnika po ramenu, otvori četnik vrata i odpusti Jakova Klarića, koji nije znao, bi li izašao ili se praštao sa četnikom. Taj odlazak bio je tako nagao i odsječen, da se načelnik jedva snašao; on je zaboravio, da ima pred sobom vojnika, koji je navikao dolaznike puštati i odpuštati po svojoj, a ne po njihovoj volji.

Kad je došao na ulicu, izbijala je dvanaesta; Jakov Klarić pogleda na svoju debelu, srebrnu uru i popostane jedan časak, ne znajući, bi li pošao kući, ili bi nastavio svoje posjete. Imao je na umu, još dvie kuće pohoditi: trgovca Tkalčevića i gospodju Malvinu.

Digitized by Google

Za ovaj prvi posjet još nije bio sa sobom na čistu; Tkalčević je naime bio dosada najuplivnji i najimućniji čovjek u općini, a u općinskom uredu radilo se mnogo toga onako, kako je on to želio. Jakov Klarić računao je, da će taj čovjek, ode li mu se pokloniti, misliti, da će ga i on — Jakov Klarić — pripoznavati i klanjati mu se, kao dosadanji načelnik, a to njemu, čovjeku vlastohlepnu i oholu, nije nikako išlo u račun . . . S druge strane pak, uz bogatoga trgovca, kakav je Tkalčević . . . nu on presieče mačem daljne razglabanje, i odluči jedanput za svagda ne poći do Tkalčevića.

— Ako me treba, neka dodje k meni . . .

Onaj drugi posjet bio je posve drugačiji, puno nježniji i vedriji, te mu se od ovo nekoliko dana tako upio u krv, da je jedva dočekao čas, da si udovolji. On nije sam sebi vjerovao, da bi on još bio kadar ćutiti ono, što je u taj par ćutio. To čuvstvo sjećalo ga na njegovu prvu mladost i na one sladke osjećaje . . . Zar to čuvstvo ne stara skupa sa čovjekom, zar je ono sbilja slično panju, koji tjera mladice . . .? S tim mislima stupi Jakov Klarić u prijatnu sobicu, gdje ga je umjetni miris ljubice tako opojio, gdje ga je blistavilo tisuću raznolikih stvarca tako sbunilo, da u prvi čas nije pravo znao, ima li koga u tome dražestnom prostoru ili ne ima.

U to se iz druge sobe začuje šušanj polusvilene oprave.

— A! . . . Gospodin načelnik, to ste vi! Čestitam! Izvolite! . . .

I žena još prilično mlada, snažna, crnooka, zamamne prikaze, elegantno obučena, pruži bielu punu i mirisavu ruku načelniku na pozdrav. To je bila gospodja Malvina R. Tko je i što je gospodja Malvina, težko je

Digitized by Google

u dvie tri rieči kazati; u okolišnom družtvu igrala je ona dosta odličnu ulogu, akoprem nije svatko ni to znao, je li udovica, djevojka ili žena. Smjesa magle i sunca obavijala je nju, pa tko je hotio gledati u sunce, vidio ga je ljepšim, nego što je; a tko je zazirao od magle, vidio ju je crnju, nego je u istinu i bila . . . Bila je, što i krasan prsten, sve dotle, dok ti netko ne prišaptne, da je prsten lažan, — a ti obraćajuć ga na sve strane, kao da si rad proniknuti, je li kamen ili je zlato lažno; nu budući da se on svejednako blista, ti se kraj najbolje volje ne možeš nikako njegovoj ljepoti oteti, akoprem ti kažu, da je lažan . . . Oni, koji su odnošaje Malvinine bolje poznavali, znali su, da je udana, ali da ne živi s mužem; tko ju je pak čuo, kako tronutim glasom pripovieda, da joj je muž pijanac, da ju je zlostavljao, taj ju je svaki žalio i osudjivao muža, koji je mogao na to divno stvorenje dignuti ruku . . . Nu to je bilo samo u prvi čas poznanstva; kasnije se svatko uvjerio, da nije baš sve onako, kako Malvina pripovieda, i da bi njenoga muža valjalo više požaliti, nego nju . . . I Jakov Klarić poznavao je više manje Malvininu prošlost i sadašnjost, nu koga je ta žena sa svojim laskavim bićem, zamamnim pogledom u svoju blizinu dovukla, taj je zaboravio na sve, taj joj je oprostio sve, taj je samo nastojao, da bude dionikom slasti i čara, koji iz njenoga punanoga tiela rek bi ključaju, kao voda iz bogatoga vrela. One izpupčene rumene ustnice sa finim, tek vidljivim brčićima; one bujne do laktova gole ruke, biele i rumene kao list ružinoga cvieta; oni tajnoviti, neizviestni pogledi, kojima je u isti čas i nešto tajila i nešto kazivala; one oble, okrugle cipelice, što no su vražki virile izpod crljeno obrubljene oprave — sve to izazivalo je mužkarca u boj na smrt i život . . .

Digitized by Google

A Jakov Klarić, čovjek u četrdeset i petoj godini, čil i snažan kao hrast, čovjek, koji se rano oženio, kroz dvadeset i pet godina živio u ljubavi i slozi, jer je za ženu imao najljepšu djevojku, taj inače hitri i hladnokrvni Jakov Klarić bio je u ljubavnim stvarima nevježa, plah i sustezljiv. U ljubavnim stvarima nije on imao izkustva, jer je svu zrelu dobu svoga života proživio u brizi za svoju ženu i svoju djecu. On još nije u svojoj krupnoj ruci držao onakove mekane, biele ručice, kao što je Malvinina; on još nije sjedio u takovoj blizini tielu dražestnom, razkošnom, kao što je Malvinino. Još nijedna žena nije s njime onako sućutno i ljubko govorila, kao ona; njemu je bilo, da ona čita njegova čuvstva, da se ona raduje onomu, što je njemu drago, da ga ona sokoli i u svačemu povladjuje. Praskavi njezin smieh, sada bezazlen kao u nevina djeteta, sada sa nekim demonskim prizvukom, hrabrio je čovjeka, dizao ga k nebu, kao da se je nektara napio . . . Razgovor njezin, prazan, šupalj — ali blistav, čaroban, kao iskre, koje s nevidljivoga predmeta u tmini vrcaju i ginu: niti te ogriju, niti ti dušu oslade, ali ti dražkaju oči i živce, da ih se ne možeš nagledati. Jakov Klarić jedva je znao propentati koju rieč sa čarobnom ženom.

— No, pa kako vam se dopada naš stari? — Tako je Malvina zvala župnika; ona je u obće za svakoga imala svoj posebni naziv.

— Što vam znadem reći: tako — tako, kao i svi župnici; — odvrati Jakov Klarić neodlučno, ne znajući, bi li rekao iskreno, što misli o župniku, ili bi drugo mislio a drugo govorio.

— Nije on baš rdjav čovjek, samo malo svoje ćudi, ali tko bi opet i mogao svima prav i po ćudi biti . . .

Digitized by Google

A gospodin četnik? Taj vam se sigurno bolje svidio! Kavalir od glave do pete! Takovi ljudi, vidite, dopadaju se ženama! Ha-ha-ha! Čuvajte se, gospodine načelniče, ovo je opasno selo, taj naš Žabarski bok, tim opasnije, što ste vi udovac, pa još k tomu u najljepših godinah . . . I ona mu se zaprieti bielim oblim prstićem, te onim dražestnim ulagivajućim se načinom, koji se ne da ni naučiti ni oponašati, koga samo riedke žene posjeduju.

Gospodja Malvina bila je u svom elementu; ona bi sigurno i dalje nastavila svojim razuzdanim jezikom, da nije na vratima pokucalo. Na njezin poziv udje četnik Ratković obučen u elegantno, svietlo ljetno odielo, s jednom ružicom u zapučku, a s drugom medju prstima. Tu drugu predao je na kicošku Malvini, koja je sa sjedala elastično poskočila, porumenjela i sladkim, glasnim posmiehom četnikovu galanteriju nagradila . . .

Jakov Klarić ustade; Malvina se porukova s njime, podrža mu časak ruku u svojim prstima i izprati ga do vrata . . .

Izašav na cestu bilo mu je, kao da se probudio iza kratkoga jutarnjega sna, kad no pravo ni ne znaš, je li to bio san ili uspomena na sladke doživljaje. Uduben u te misli, da što dulje pridrži njihovu sladost, išao je Jakov Klarić doma, više po instinktu, nego po sobstvenoj volji, tako da nije ni opazio, da mu u susret ide nizak u crno obučen gospodin, klanjajuć se iz daleka novomu načelniku. To je bio stari občinski liečnik Vencel Otokar Drapal. Na pet koračaja pred načelnikom skine on šešir, te gologlav uze se najpokornije klanjati . . . On je taj čas bio kod načelnika, da mu se pokloni, nu ne mogav ga dočekati kod kuće, izpričavaše se najponiznije, da mu oprosti, što to sada čini tek na ulici. Akoprem je Jakov Klarić znao igrati ulogu kao velikoga

Digitized by Google

gospodina, tako i pokornoga sluge, ipak ga je robska poniznost toga čovjeka presenetila. A to je bio onaj isti čovjek, koji ga je pred osam dana pismeno opomenuo, da mu plati račun, kojega mu je prigodom smrti pokojne mu žene zaračunao. Tko bi znao, da će občinski pisar biti za osam dana načelnikom! . . . Akoprem se Jakov Klarić htio da naljuti na maloga čavrljavoga starčića, koji je miešao i hrvatski i češki i njemački te poput svojih izprekidanih zubi, isto tako izprekidano govorio, akoprem mu nije bilo pravo, što ga je sbunio u onom ugodnom čuvstvovanju, nije mogao na ino, a da se u sebi sladko ne nasmieši.

— Gospodin načelnik imade baš krasnu djevojčicu, ja sam se izvrstno zabavljao sa gospodjicom . . . o, to je fina glavica! Ja vam čestitam . . .

Na to će nešto tišim i svečanijim glasom nastaviti:

— Ja vam imam jednu tajnu mast za kosu od jednoga glasovitoga francuzkoga liečnika, nešto izvanrednoga, gospodjica će dobiti divnu kosu do zemlje . . . Ja ću danas još, ja sam donieti . . . A imam još jednu za teint, i to je francuzka, . . . no-no-no ne imate brige, ja ću sam pokazati gospodjici, kako će raditi . . . Ja sam i gospodji Malvini no-no-no, ali samo njoj i nikomu više.

I tako je taj starčić u razgovoru poput skakavca skakao sada ovamo, sad onamo, bez ikoje suvislosti i logike. Načelnik, koji ga je s posmiehom promatrao, udobrovoljio se još većma, kad je spomenuo Malvinu, te se srdačno porukuje i oprosti sa liečnikom, koji sav sretan, ielijajući staračkom glavom odklipsa važnim, odmjerenim koracima napried . . .

Kad je načelnik došao kući, dočekao ga prostrt stol, oko kojega je redala sedamnaestgodišnja mu kći, vitka

Digitized by Google

djevojčica sa okruglim bliedo-bielim licem i smijućim se velikim očima. Kad su sjeli da objeduju, reče ona:

— Malo da niesam zaboravila, Petar Kovačić dao vas pozdraviti i donio je jedno odojče

— Petar Kovačić! odvrati on zamišljeno, u pol glasa; nu u isti čas dosjeti se, da mu je to ime poznato iz diobe zadruge Kovačić.

— Petar Kovačić! reče on još jednom, pa dobro, dobro . . . I zadovoljan smiešak tek mu nadignu ustnice, izpod kojih se vidjeli gusto-sbijeni krupni i zdravi zubi, te se za čas opet izgubi u bujnoj bradi, koja se od tog posmieška jedva vidljivo makla . . .

III.

Bila je lipanjska večer; dan umoran i sustao pao na počinak, a od nedaleke hrastove šume lepršao hladak, noseći sa sobom težki omamljivi miris sa bujnih livada, uspavljajući s njime u sve to dublji san cielu prirodu. I taj miris, i večernji mir, i pojedini glasovi, sve to kao da je pritajeno govorilo: daj mi da odpočinem: od ranoga jutra pa do mraka palila me težka žega, kosti mi pucaju na svemu tielu, daj Bože sladkoga sna, da me za sutra oživi i okriepi novom snagom . . .

Tako moli i uzdiše, tako šapće i cvili sva božja priroda, umorna, satrta težkim ljetnim poslom, čeznući za snom kao cviet za rosom.

Dugačak red crnih drvenih kuća nizao se nedogledno jednim pravcem; u večernjem polumraku pričinjaju se sgrade dvaputa veće nego što jesu, dočim viti, bieli zvonik crkve kao da je pod nebo otišao, te mu zlatnoga krsta ni ne vidiš. Tek ovdje, ondje zasjao po gdjekoji prozor, ovdje — ondje prolaze još zakašnjeli radnici s posla, ili se šulja dragi k dragoj; tek pod gdjekojom kućom

Digitized by Google

sjedi po dvoje troje čeljadi razgovarajući se i čekajući, dok bolje zahladi, da se u sparnoj sobi uzmogne lakše usnuti.

Pred jednom kućom na tratini sjedili muž i žena.

— Sada mi kazuj, Marko, sve od početka pa do konca, što ti je gospodin načelnik kazivao; poče žena tek da se je smjestila.

On obriše brkove, podigne trošnu kapu na vrh čela, pa će kao hvalisavo ovako:

— Najprije sam bio u uredu, nu čim sam rekao, tko sam i što sam, reče mi on, da sad nema kada, već da dodjem k njemu u kuću. Kad ja tamo, rekoh: „Hvaljen Isus i Marija!“ „Uviek hvaljen!“ veli on. „Ja znam Marko, radi šta si ti došao, on će kô meni, došao si radi diobe“. „Pogodili ste, gospodine“, reći ću ja „baš radi toga eto mene do vas . . .“ Ele ti on sada podje govoriti i od nas i od naše zadruge, i od brata Petra i od snahe Jule, a ma, kao da se rodio u našoj kući.

— Vidi ga na! Pa što veli, jesi li mu rekao, da tebi pripada polovica, a ne trećina . . .

— Ma dašto, da sam mu kazao . . .

— A šta on?

— Eh! šta on, govori ti on kao sudac od staroga i novoga zakona; od tajne diobe i paragrafa, od Poncija i od Pilata, ne bih zapamtio, da imadem tri glave, što je smeo i smrsio.

— Ali što ti je na posljedku kazao, imade li udovica Jula dio? Zašto ti njemu niesi rekao, da njoj ne pripada ništa.

— „Ne imaj ti Marko brige, sve ja to znadem, ta je stvar u mojim rukama, samo ti idi mirne duše kući.“ Eto tako mi je kazao, pa kuda ću više; a govori ti, brate, sladko i učeno, gladan bi ga čovjek tri dana slušao. A

*

Digitized by Google

onaj predjašnji otrese se na čovjeka: Hajd kući, kako zakon bude rekao, tako ćete se dieliti! . . . Al ovaj ti je baš, što no se kaže, čovjek, vidi mu se i po rieči i po čelu, da je pametna glava.

— Kud bi sreće, da je još prije došao za načelnika! Što veliš, bi li mu sutra štogod odniela? Ja velim, par pilića i košaricu jaja.

— Pa odnesi.

— Odniet ću i kazat ću ja njemu, da udovica Jula nema nikakvoga diela, da se ona udala iz ove kuće, pa sada više nema nikakvoga posla na Kovačića gruntu.

— A ja opet smišljam, kako bi bilo, da prodadem junca, pa da kupim ugojenog bravčića, pa da mu ga otjeram; znam ja dobro, da brat Petar ne će sada šteditи ni svinjca, ni kokošinjca.

— Radi, kako znaš; junca smo doduše već odredili za porez, ali ako nam napravi, da dobijemo polovicu zemlje, onda mi ne bi žao bilo ni tri ovakova juneta.

U to priedje preko puta čovjek k njima i pozdravi ih: — Dobar večer, kume Marko!

— Bog dao, kume Ilija.

— Hajde kume, ako ikako možeš, pa da mi dodjete ogrtati kukuruzu; ja moram sutra k sudu na osam dana u zatvor, te dok se ja vratim, moglo bi se ili okišiti ili žega pripeći, pa će ostati neogrnuta.

— E pa dobro, a ti ćeš meni, kad ja budem sieno sušio. A rad šta ćeš u zatvor?

— Radi šumskoga kvara, to mi je već po drugi put ove godine.

— E pa neka ga! Bar čovjek malko opočine . . . . Ja sam ti lanjske godine odležao baš podpunih trideset dana: četrnaest dana radi šume; tri dana, što niesam

Digitized by Google

živice okrčio; dva dana, što niesam šljivika od gusjenica očistio, tri dana, što mi diete nije išlo u školu, jer je moralo za marvom, dok sam ja sjedio u zatvoru. Čekaj, još sam za nešto bio, da zbilja! za to, što sam u svetak voščić siena dovezo i pobaco u štagalj, a naš župnik nije imao prečega posla, već dade mene na kotar, a ja bome odsjedi! Da je rad šta, već baš radi ništa!

— Ne će ove godine vidjeti lukna, duša mu Boga ne vidjela; ima on više nego ja; u mene više puta nema krajcare, da soli kupim. Ako li me još jedanput s prodikaonice opomene radi lukna, onda eno mu i crkva i njegova služba, ja mu u nju više ne ću stupiti. — Tako se umieša Markova žena.

— Znaš, kume, ne marim, kad me kazni, gdje sam sbilja kriv! Ali toga ne mogu uvidjeti, kako da ja, čovjek samac, ne smijem pred burom skriti onu šaku siena, da mi ne pokisne i vjetar ga ne raznese, da mi zimi ono malo kljusadi ne skapa od glada . . . Kakva je to pravica?

— Ne pitaj, kakova je, već šuti, pa trpi! Ja uviek velim: težko šušatomu sa rogatim

— Bora mi, pravo veliš, kume, sila Boga ne moli.

— Ja ne znam, što će to biti, ako to tako potraje, ostat ćemo i bez kruva i bez krova.

— Nije to samo kod tebe, kume, već i kod mene i kod svakoga . . . Il se Bog, ili su se ljudi promienili. Kad sam prvi put išao u zatvor, — bile poklade, pa se mi momci malko potukli, — mislio sam, gori zemlja poda mnom: niesam od stida ni psu u oči pogledati smio, a sada idem pjevajući i u zatvor i iz zatvora . . . Pa da nije to sramota? . . .

— Tako je bome! Ali što ćeš, kad ne imaš kada misliti samo na jednu nevolju, već odmah na deset njih;

Digitized by Google

već mi ni ime moje nije na pameti. Nitko drugi, već nevolja ubila stid u čovjeku.

— Jesi li šta poreza namirio?

— Još ni krajcara ove godine; ovo je sada već mjesec dana, što ne imam jednoga novčića u svojoj kući! Ne ide, te ne ide, pa da se ubiješ radeći; odkle ću ja smoći dvadeset i pet forinta poreza i hraniti se i odievati, ja i žena sami!

— Vele, da ćemo ove godine opet nekakog novoga nameta imati; gradit će se nova škola, kažu, pa i to da mi moramo.

— I da oni baš svake godine moraju nešto naći, da povise namet, a nikada, da ga snize. Ove godine, kažu, da ne bi povisili, da nije blagajnik pronevjerio nekoliko stotina, pa pobjegao. On se negdje dobro napio, a mi plaćaj njegov dug!

— Bora mi, već su prošle dvie nedjelje, da se niesam okusio rakije; da je nje kadgod koja kap, nekako bi čovjek lakše prokuburio.

— Pravo veliš, kume, prospava čovjek brigu uz nju. Znaš što, kume, hajdemo k Judi na jednu litru, dat će Juda na rovaš, kud sve, tud i ta litra; niti će nas pomoći, niti odmoći.

— Pa ne marim, hajdemo; hajde, ženo, da se okvasimo, naradili smo se danas dosta.

— A kamo ćeš s konjima, gladni su?

— Pusti ih, neka idu sami na pašu; ako im je sudjeno, da ih kurjak podere, poderat će ih, pa makar i ja bio kod njih.

— Istina je! Ako im je sudjeno, ne obrani ih, pa da ih u staklenoj palači čuvaš; Bog im, a duša im, neka se čuvaju sami. Vjeruj mi, da je tomu maršetu bolje nego čovjeku; ono radi doduše, ali kako mrak padne, ono

Digitized by Google

mora dobiti svoj obrok i počinak. A ti, čovječe? Pati se po danu, a brini se po noći; namiri marhu, daj prasetu i piletu, daj psu i mački, a tebi ako što ostane! Marše sluša i služi jednog gospodara, a ti desetoricu! Reci, da nije tako.

— Istinu govoriš, kume . . . Ali sada hajdemo!

I njih troje odoše na rakiju, da zatome na jedan čas težko breme života; a ta rakija je sbilja njihova Leta, koja im za čas, dva goni iz duše sve, što ih muči i boli, koja im ćud omekšava, dušu pomladjuje, koja im davno zaboravljenu pjesmu u srce mami, a na posljedku ih otupljuje, poživinčuje i u gluhi san baca . . .

Dok je Marko Kovačić sa ženom si i kumom Ilijom rakiju kao vodu iz velikih čaša pio, dotle je njegov stariji brat Petar ležao na kratkoj postelji, te čas driemao, čas lulu pio. On nije htio da spava, zato je i ležao na postelji kratkoj, uzkoj, da su mu se neizuvene noge objesile niz postelju kao dvie vrećice; on nije htio da usne, jer je valjalo paziti i čuvati blago i imovinu. U dugačkom dvorištu, koje se pružalo iznad vrtova, sve tamo do oranica, bilo je do dvadeset velikih plastova siena, a medju tima mnogi i po 5—6 godina stari; bilo je dvie, tri žitnice sa oruljenom kuruzom i inom hranom; bio svinjac sa kakovih stotinu komada svinja, bila pivnica sa rakijom, bila pecara sa šljivošem. . . Sve je to bilo Petrovo! Kod tolikoga blaga nije se dalo lako usnuti, ponajpače, kad ne imaš nikoga u kući do stare žene, koja je čučila uz banak pa prela, samo da ne zaspi. Od po noći polazi Petar u šumu, da vidi, ima li neuplaćene marhe u njegovoj pašarini, koju on od države zakupljuje i onda na pojedince iznajmljuje. On je zakupnik pašarine, žirovine i vinotočnje; on trguje sa kuruzom i sa svinjama, on za jeftinih godina kupuje sieno,

Digitized by Google

a za skupih ga prodaje. Kažu, da imade više novaca, nego li cielo selo, a kraj svega toga pati se kao djavo, niti meće što u sebe, niti na sebe; on ne okusi boljega zalogaja, ne obuče ljepše odjeće, niti liega na mekšu postelju od najjadnijega siromaha. Žena mu skuha za tri dana graha, ili leće, ili kupusa, pa onda iz lonca najede se sada ona, sada on, — sve dok ga ne pojedu. Nitko ga nije vidio, da izvan kuće što pije ili jede; uviek računa i smišlja; riedko s kime govori, a još rjedje komu dušu odkriva. Nitko nije znao, je li gubio ili dobivao u trgovini; knjižice njegove, u koju je velikim grbavim slovima svaki novčić bilježio, nije nitko još u svojim rukama imao. Niti je znao za rodstvo, niti za kumstvo; jedinoga sina Stjepka okućio je, napravio ga gazdom, te s njime trgovao kao da mu i nije sin. U selu nije igrao nikakove uloge, jer se u ništa nije miešao; seljani niesu držali do njega ni više ni manje, koliko do svakoga drugoga; slavonskomu seljaku ne imponira novac, već samo vlast i gospodstvo . . .

Bio je dug i mršav, ali zdrav i košćat; u sivkastom šeširu široka oboda, u crnoj do zemlje dugoj kabanici od darovca, izgledao je, kad je išao mirno i zamišljeno, kao čovjek u svaku ruku izvanredan; ali kada je sio u kola bez sjedala i naslona, onda je bio veoma sličan prosjaku. Na cieloj prikazi, počevši od uzkoga visokoga čela sa riedkima žutkastim i čupavim kosama, te od mršavih žilavih obraza, pa sve do suhih, tvrdih i dugačkih prstiju, vidjelo se, da je to tvrdica, kakav se riedko u Slavoniji radja . . . . On je mogao o sebi reći, da ga još nitko na svietu nije prevario; kao svakojaki trgovac i zakupnik imao je on sa mudrim Izraelićanima dosta posla, ali na sva njihova nagovaranja, da ga navuku na ovaj ili onaj sumnjivi posao, on bi se samo smiešio i

Digitized by Google

šutio, kadgod samo zaniekao glavom, te uviek hladan kao kamen, rekao bi na koncu: Ne bude od svega toga ništa! . . . Akoprem je kao zakupnik imao i po pet stotina podzakupnika, ipak njemu nitko nije krajcare dužan ostao, tako je on umio i od najsiromašnijega svoj novac istiskati. Nu ipak je imao jedno slavonsko svojstvo, naime: uz darove kod gospode dobro vidjen biti! Bilo prase, bila riba, bila dobra šljivovica, svega toga nije Petru žao bilo, ako je valjalo prikazati kojemu službeniku i mogućniku; a pri tom se držao toga načina, da je i po dva i po tri puta došao nekoga darivati, a da ne bi ništa ni molio, ni tražio, tako da ga je već svatko nazivao „našim Petrom“. Istom peti put došao bi on s kakovom molbom, koja je obično bila protuzakonita, ali malo tko je od njegovih nadarenika imao još te snage, da mu odbije molbu; svatko je mislio, da već čovječanska ljubav zahtieva, da se tomu mirnomu, nesebičnomu Petru barem čimgod za tolike darove odužiš.

Takav značaj razumljiv je kod naobražena i polunaobražena čovjeka, koji kraj sve škrtosti ipak ima neku tajnu, a i skupu zabavu; ali seljak, koji ne zna za ljepši zalogaj, koji si ne priušti čestite postelje, koji ničim nije pokazao, da osim novca ima još nešto, čemu se klanja, u čemu uživa, to je jedna od najvećih slavonskih riedkosti. Stoji li taj čovjek za stupanj inteligencije više ili niže, nego li brat mu Marko? Je li on božjemu zakonu i ljudskim pravicama bliži ili dalji od brata mu Marka? Tko bi na to znao odgovoriti — — — — —

Kad je teta Jula vidjela djevera Marka kod načelnika, ubrzo se ona domislila, radi česa je on tamo išao . . . Ona je prvi put bila udana u Kovačićevu kuću za srednjeg brata Petrova i Markova; ostala udovica, te se po drugi put udala za imućnoga udovca Mačko-

Digitized by Google

vića, pa i po drugi put ostala udovica. Ona je bila najpoznatije čeljade u Žabarskom boku i cieloj okolici, svatko ju je zvao tetom Julom, svatko je nju kada tada trebao; ona je znala za tajnu svake kuće, svake žene. Kao djevojka bila je ružna; nos joj je bio zabijen u lice te su samo nozdrve iz lica virile, pa budući da s njome nije nijedna djevojka drugovala, to se ona još od mladosti držala starijih žena i baba, uslied česa joj se značaj više na zlobnu, nego li na dobru stranu ljudsku razvijao: mjesto da je uživala mladenačko milinje s mladim drugaricama, ona je slušala ogovaranja te povjerljiv i sramotan razgovor starijih žena; ona je prije reda saznala za mnogu tajnu, mnogu slabost ljudske naravi, što mnoga te mnoga žena nikada ne sazna. Ona je već za rana znala sumnjivim okom pogledati neke družtvene odnošaje, ona je već za rana znala za kojekakove liekove; što je rana — bud moralna, bud tjelesna — bila gadnija, tim se radije ona s njome bavila. Još kao djevojka znala ona vračati i liečiti, a budući da je ružna bila, to je njenomu lieku svatko vjerovao, jer su govorili, da su ju vještice nakazile, ali joj zato odale ljekovite biljke.

Pa kad se i udala, govorilo se, da to nije čist posao, već da je očarala Kovačićeva momka; radi nje, veli se, da je pukla dioba u Kovačićevoj kući, a kad joj je muž umro, svatko je u sebi za cielo držao, da ga je ona u grob odpravila. Kraj svega toga ona se i po drugi put udala i baš za imućna udovca Mačkovića. U ostalom, što je starija bivala, to je nekud sve pristalije izgledala: sbijeni nos nakaživao je mladjano, meko lice, nu starije, otvrdnule obraze nije toliko nagrdjivao. Osim toga znala se ona nalickati, znala se liepo obući, a mogla je i jedno i drugo, jer joj je bilo dobro. Nije ona radila težkih poslova, pa se nije ni ubila bud naporom,

Digitized by Google

bud brigom, bud porodicom. Bila bolest, bila smrt, bio porod u čijoj kući, ništa nije bilo bez tete Jule. Al zato su se njena polja badava obradjivala, njoj se badava drva dovažala, njoj se donašali i darovi i novci za liečenje i ljekarije. U njenoj kući — punoj svega — sastajali se ponajljepši, ponajglavitiji ljudi: koga je ona samo za poklonika htjela, toga je i imala. Inače ljubavnici darivaju svoje ljube, dočim je to kod tete Jule baš obratno bilo, — ona je svojim odabranicima kupovala i duhan i rakiju, i opanke i šešire. Ali zato joj se ipak nijedna žena nije usudila zamjeriti, jer je nije bilo u selu, koja ne bi trebala tete Jule, bud za sebe, bud za kćer, bud za sestru: teta Jula bila je onaj zloduh, koji je ljudski rod još u zametku zatirao . . . To se znalo i tajno i javno, to je čuo i župnik, to je znao Vencel Otokar Drapal, ali da bi samo jedan usudio se odrješito protiv tete Jele ustati. A i kako bi! I medju inteligencijom u Žabarskom boku se koješta sumnjiva sbivalo, što je danje svjetlo bježalo, — i čemu je prečesto teta Jula sa svojimi vračtvi kumovala; odtale joj se dakle nije bilo bojati pokore. A Vencel Otokar Drapal, šestdesetišestgodišnji ranarnik, koji je jedva nekako do desete u jutro na pol triezan ostao, koji je kod svakoga bolestnika najprije zapitao: je li bila teta Jula? pa ako nije bila, onda ju on sam dao zvati, da se s njome posavjetuje, taj strašljivi, dobri čovječac, koji se s nikim još ni porječkao nije, živio je rek bi više od milosti tete Jule, nego ona od njegove. I tako je teta Jula iza župnika i načelnika bila prva osoba u selu, svatko ju je trebao, u svačiju je kuću zalazila kao u svoju.

Teta Jula obukla se što bolje, namjestila se i ogledala na zrcalu, naškubila tanke ustnice, namigoljila oštrim očima, te podje k načelniku. Ona se nosila na

Digitized by Google

pola po seljačku, na pola po gradsku; i odielo, i hod i ono neko trzanje glavom i tielom odavalo staru koketu, koja je znala, da cielo selo za njom motri, kad ide. Načelnik je već poznavao tetu Julu, ona je bila pri umoru njegove pokojne žene, nu onda je on još bio pisar, te niti je ona za njega, niti on za nju puno mario.

Njezin namudreni govor, — ona je govorila čas kao Pitija, čas kao Hetera, nu uviek s nekom dostojanstvenom važnošću i sladkoćom i pri tom zaljubljeno piljila čovjeku u oči, a u razgovoru sada lagacko opipavala kosu gladko pričešljanu do polovice čela, sada opet gladčala kažiprstom naškubljene ustnice, sve se to Jakovu Klariću nije ni najmanje mililo. Bila je sladka kao med, ali kraj toga ipak nije skrušeno plazila pred njime, nego kao da ga svojom ljubežljivošću izazivlje na megdan: ona nije molila, nego s nekom intimnošću izpoviedala ono, što je željela.

Ona ga je pitala, što je sa Kovačićevom diobom; ona mu je važno, kao da čita, izpripoviedala, da njoj pripada dio, jer da su se oni podielili, dok je još njezin muž u životu bio, pa je sada njezino ono, što bi njenomu mužu pripasti imalo. Ona da je bila i kod sudca i kod predstojnika i obojica su joj rekla, da ona ima podpuno pravo na tu trećinu. Nadalje mu reče, da je ona neko vrieme i porez plaćala za svoj dio, nu kad je vidjela, da s jedne strane ne može doći do prave diobe, a s druge strane, da njezini djeveri obradjuju i njezin dio, onda da je prestala sa plaćanjem poreza, jer da nije pravo, da ona plaća, a drugi da uživa. Napokon reče, da se ona sjeća kao juče, da su oni prije deset godina, baš na Gjurgjevo, bili prvi put radi te diobe kod obćinskoga ureda i da su se nagodili i križeve pometali, ali kasnije, kad su počeli da mjere zemlju i dvorište, da se niesu

Digitized by Google

mogli složiti, a medjuto, da je njezin muž umro, a ona se udala za Mačkovića; od onda ne će djeveri da čuju za nju i njezin dio.

Jakov Klarić podbočiv se o lievu ruku te igrajuć se prstima po bradi, samo je slušao i od časa do časa odobravajuć kimao glavom; on se na oko činio zamišljen i zauzet za tu stvar, u istinu pako nije baš puno mario za sve, što teta Jula govori: znao je on, da se u takovim slučajevima, gdje sve stranke imaju i pravo i krivo, ne valja prenagliti, ne valja nikomu navalice na ruku ići, jer bi se čovjek mogao danas sutra pokajati. A tko bi znao, koja stranka nosi se u njedrima najljepšu jabuku za njega!

Kao Marku, tako i teti Juli odgovori on u toj stvari doduše obćenito, ali s naglaskom, da on od sviju ipak najviše zaštićuje njezino pravo; već sama čovječanska ljubav da traži, da se siroti ženi udovici ide po mogućnosti na ruku, pa da on ne će na nju zaboraviti, kad pravi čas za tu stvar osvane.

Sa sladkim licem slušala je teta Jula načelnikove rieči; od miline rek bi da bi ga očima pojela, nu ne baš toliko radi toga, što joj on obećaje njezin dio, jer njoj imućnoj ženi već je dozlogrdila ta dioba, nego je nastojala, kako bi se umilila Jakovu Klariću, kako bi mu dokazala, da ona nije takova sirota, da joj bilo puno stalo do njezina diela, nadalje, da ona nije obična, prosta žena, nego više manje njemu ravna, riečju, ona je nastojala, da se medju njima dvoma razvije neka intimnost, neka kolegijalnost, kako je ona to već navikla sa župnikom, sa liečnikom i sa svima. Ona je nastojala izdaleka utuviti mu, da bi danas sutra mogao i on nju trebati, kao što ona sada njega treba, pa da bi svakako

Digitized by Google

po njih oboje dobro bilo, da i on nju uvažava kao što ona njega.

— Znam, vi ste još u žalosti za pokojnom, ali preboljet će se i to; što ćemo, svima nam je sudjeno . . . Ali vi ste još mladi, da sasvim zaboravite na život! Eto vidite mene: dva sam muža sahranila, pa hvala Bogu čini mi se, da sam svaki dan mladja. Ogledjite se vi samo dobro oko sebe, pa ćete vidjeti, da nije sve crno na svietu, kako se čovjeku u žalosti čini; ne stoji nigdje napisano, da je samo jedna žena bila sudjena, višeputa druga bude bolja, nego prva . . . Moj Mačković bio je kud i kamo valjaniji od Kovačića, a ja, ako ću vam istinu reći, ne bih se bojala ni po treći put udati; godine prolaze, ali srce ostaje mlado . . .

Jakov Klarić, koji je u prvi čas želio, da ta nesimpatična žena što prije otidje, promieni svoje mišljenje, čudeći se, kako mu ona vješto iz dna srca čita. Što je teta Jula bolje pogadjala njegove želje, time mu je i voljkija bivala, te se on samo čudio, kako puke prazne rieči, koje ti gode, mogu i neljubezno biće ljubeznim prikazati.

Jakov Klarić, koji je dobro prosudjivao svoje duševno razpoloženje, znao je, zašto mu ugadjaju rieči iz usta mrzke mu žene, ali nije znao, da teta Jula onim riečima ne gadja na Malvinu, kao što je on to mislio, nego na nekoga drugoga — na sebe samu . . .

Uvjeriv načelnik tetu Julu, da ne će na nju zaboraviti, kad dodje do diobe, ustade ona na polazak; oprašivši najprije svilenom maramom svoje sjedalo, i obrisavši na to maramom usta podje k vratima sporo, hoćeš ne ćeš, postavajući kao da bi još nešto kazati htjela. — Jakov Klarić izprati ju i proti svojoj volji sve do kuhinjskih vrata, i to s puno dobrohotnijim izrazom na licu,

Digitized by Google

nego ju je primio. Čovjek je već takav, — i vuk mu omili, ako dotjera pred njega srnu, da ju uloviti možeš.

IV.

Jakovu Klariću nije ugodno bilo, kad mu je četnik Ratković pokazao ime sina Andrije u radikalnom listu; pa kako se već obično drži, da je mladež opozicionalnim duhom opojena, to se i načelnik u prvi čas pobojao, da je i njegov sin poletio tim smjerom. Nu kad se uvjerio, da je on samo blagajnik nekog djačkog družtva, koje ne ima nikakova posla sa politikom, odlanulo mu. On se u prvi čas ponajviše radi toga onako upropastio, jer je do sada bio uvjeren, da je njegov Andrija momak, koji dobro promatra i važe prilike, u kojima se nalazi. Njegov sin ne samo da je već od prve mladosti vidio na svoje oči, što je borba za život, nego je već za rana imao u sebi klicu onoga značaja, koja se obično kod drugih ljudi tek u kasnijoj dobi u srcu uvrieži, t. j. raditi onako, kako ti u prilog ide.

Andrija Klarić bio je od malih nogu dobar djak; osobito darovit nije bio, ali je bio marljiv, te je — što veoma riedko biva — već u prvih školah podpuno shvaćao, da će mu učenje od koristi biti. Dočim su ostali učenici, bili daroviti ili ne, bili marljivi ili ne, ipak svi smatrali nauku nekim jarmom i trhom, to je Andrija Klarić smatrao školu nečim, što mora biti, te što je zadaća teža bila, tim većma je on uživao, ne možebiti s toga, što mu je ona davala prilike, da zablista svojim umom, nego što je morao nad knjigom dulje no obično sjediti. Kod saučenika nije bio obljubljen; on pravo govoreći nije ni imao svoga drugara, jer se njegov način ponašanja i mišljenja nije nikako mogao složiti sa

Digitized by Google

mladenačkim čuvstvom njegovih sudrugova; svima je nekako izgledao kao tajni policista.

Kad je došao na sveučilište, počeo se više udruživati, govorio je dapače u djačkih sastancih i po gdjekoji govor, koji je bio nekud odmjeren, bez boje, bez mladenačkoga žara i uzhita, kao da ga je izgovorio onaj politički povjerenik, a ne mlad pravnik. On je živo želio, da se iztakne, da se prstom pokazuje na njega, da bude neki „primus inter pares“ — prvak medju jednakima — ali je htio, da mu se ta počast sama od sebe izkaže, bez njegova osobita napora; nu budući da se u mladenačkoj dobi samo stanoviti ekstremi takovih časti dostaju, a on podnipošto ne htio biti ekstrem ni na ovu, ni na onu stranu, ostao je uviek onaj mućak, na koga nitko nije mogao za stalno računati.

To svojstvo svoga sina poznavao je Jakov Klarić jako dobro, i on se radovao tomu svojstvu, jer je znao, da ljudi takova kova ne će nigda zapasti u nepriliku. On sam bio je u sućnosti puno izrazitijega značaja, a ono, kakovim se izvana pokazivao, bilo je naučeno, raznim prilikama udešeno, u borbi života priviknuto, a on je dobro znao, koliko ga je u prvi kraj muke stajalo, da zataji svoju narav, da se obikne misliti i raditi posve drugačije, nego je uvjeren bio. Kod sina Andrije bilo je to puno jednostavnije, jer on je tu narav sa sobom na sviet donio.

— Moj Andrija rodio se u pravi čas! znao je načelnik u sebi govoriti; oh! samo da prodju već te školske godine, da bude činovnikom, da dodje do svoga kruha, a meni onda što Bog dade! . . .

Tako je on polovicu svoga života mjerio sa školskim godinama svoga sina; a taj čas je glasilo: još jednu, samo još jednu godinu, pa onda je gotov! A rieči „samo

Digitized by Google

još jednu“ zvučile su kao da on, Jakov Klarić, ima samo još jednu godinu na robiji robovati . . .

Došao srpanj, a Andrija skočio na praznike u Žabarski bok; selo to još mu nije bilo poznato, nu nije ga baš puno ni zanimalo, jer se on uz otca već dosta potezao po slavonskim selima.

Jakov Klarić promatrao je svaki potez, svaku žilicu na licu svoga sina, kao da želi ne samo za sada, nego i za cielu budućnost saznati, što se u njegovu djetetu skriva. Ove godine kako su izgubili ovaj suprugu, a onaj mater, bili su jedan drugomu više kao braća i prijatelji, nego kao otac i sin. Roditeljska spona kao da je smrću materinom medju njima pretrgnuta bila.

— Ti si, kako mi se čini, došao amo za načelnika kao Pilat u „Vjeruju“, reče sin otcu.

— Pa makar i tako, samo kad sam došao.

— Ako ću ti pravo reći, ja sam bio iznenadjen, kad si mi o tome prvi put pisao.

— Mislim, da ti nije krivo i da me valjda ne prekoravaš. Pomisli samo: mi kod kuće živjeti i tebi trideset forinta mjesečno šiljati, to nije dan danas istom štogod, tu se čovjek ne smije pitati, odkle? već samo da je tu. Kad pogledaš, da dan danas sve puzi i plazi i visoki i nizki, da se svi ulaguju onomu, koji ima vlast u rukama, samo da nešto postignu, da budu cienjeni i vidjeni, onda ćeš uvidjeti, da nije grieh, ako čovjek siromah, koji samo traži svoju koricu hljeba, to isto čini. A raditi moraš, pa zašto ne bi čovjek na onu stranu potegao, od koje se kakoj-takoj nagradi nadati možeš? Zar da nas troje crknemo od glada poradi liepih ideja, koje mi samo poželjeti, ali nikada ostvariti ne možemo; prazan želudac nije još ništa čestita stvorio. A tomu usuprot pomisli, da imadeš vlast u rukama, vlast pa

Digitized by Google

makar i najmanju! Tko toga nije izkusio, taj ne zna, što je to, drugomu zapoviedati.

Jakov Klarić mislio je, da ne će biti s gorega, ako uznastoji iz sina izbiti možebitne mladenačke zablude, nu to nije bilo nuždno, jer je Andrija podpuno odobravao nazore svoga otca; on je uvidjao, da otac njegov ima pravo, i da bi on na otčevu mjestu isto tako radio. Otačbeničtvo i sve ono, što se uz taj pojam spaja, bilo je za njega dim i magla; dok je ostala mladež halabučila svojim otačbeničtvom, dotle se on dičio, da on tih „fantasmagorija" ne odobrava.

Svojoj sestri Terezi nije on pripoviedao o djačkom životu na sveučilištu, nego joj je nabrajao imena visoke i imućne gospode, o brzoj karijeri ovoga i sjajnomu odlikovanju onoga visokoga zvaničnika. Uredovna vlast skopčana sa bogatim berivima, to je bilo, što je njega najviše oduševljavalo. Tereza bila je još naivno sedamnaestgodišnje djevojče, koje se taj čas najljepše razpupavalo, veselo i glasno smijuckalo, obiestno poziralo velikim pepeljugastim očima, te posve druge nazore o svietu imala, nego stariji brat joj. Poslužujući pokojnu bolestnu mater, nije ona mnogo u sviet zalazila, niti je što čula, niti što vidjela; nu zato je, akoprem bijaše posve mlada, već bila dobra kućanica, a radila je voljko i išlo joj sve od ruke, da ju je bila milina vidjeti, kad zasuče rukave i uzme oštriti nož o nož. Bila je pravi pravcati poljski cvietak, koji je trebalo istom dulje vremena promatrati, a da opaziš, da je u svojoj jednostavnosti ipak liep cviet, koji je valjalo tek poškropiti vodom, a da zamiriše onim tajnim, dubokim mirisom, kojega nije kadar svatko očutiti. Do sada nije taj pupoljak još zalievan i njegovan bio, jer se još nije njegov baščovan našao . . .

Digitized by Google

Tereza nije puno koješta razumjela i pojmila, što joj brat pripovieda, nu ipak je s istom onom nevinom ljubopitnošću slušala svaku njegovu rieč, kao i diete listajući knjigu sa slikama, ma da i ne zna, što te slike znače. Osim nekoliko crta u licu, nije ona ni u čemu bratu svome nalikovala, a i u značaju bila je puno stalnija i izrazitija od njega. Ona nije svaki put znala, je li njegovo ili njezino mnienje istinitije, nu ona se svoga puno žilavije držala, nego on svojega . . .

Jedva nekoliko dana iza dolazka Andrijina došao je i četnikov sinovac Josip Ratković. Zašto je došao kući, toga on nije ni sam pravo znao; on je doduše pisao stricu, da će sada za stalno ostati kod kuće i dati se na gospodarstvo, nu to nije prvi put bilo, da je on tako pisao . . . On je sada u dvadeset i osmoj godini, a to svoje obećavanje i uvjeravanje ponavlja on sada već po četvrti put. Nakon pet- do šest-tjednog boravka kod kuće pade njemu iznenada na pamet, da bi se morao još sa tom i tom granom gospodarstva upoznati, pa da mu ne preostaje ino, nego još jednu godinu polaziti ovu ili onu gospodarsko-tehničku školu. Onda bi on po desetak dana samo snatrio o toj grani gospodarske znanosti, bez koje, po njegovu uvjeravanju, ne može biti pravoga napredka; na vrat na nos nabavio bi si po dvie tri knjige te struke, dao se sa svom žestinom na proučavanje istih, nu čim je na tridesetoj stranici njegovo shvaćanje toga predmeta zapinjati počelo, odmah bi i njegovo zanimanje ohladnjelo . . . Na to bi opet sav smalaksao, pao u duševni mir, dok mu nakon duljeg ili kraćeg vremena ne bi opet koja nova ideja uzpirila nestalnu maštu. Josip Ratković bio je od onih zanesenjaka, koji su mnogo htjeli, mnogo poduzeli, ali ničesa ne dovršili; nigdje možda ne ima tih poetičkih snatrilaca toliko, koliko

*

Digitized by Google

u Slavoniji. Još kao gimnazijalac bio je jedne godine pjesnik, druge godine glasbenik, treće povjestničar, četvrte numismatik; nu od diletantisma nije dalje dotjerao. On bi sam svojim sudrugovima naviestio, da se je kanio pjesničtva, a latio glasbe, i odmah bi izvadio iz džepa prvi svoj „walzer“ i sam ga odigrao pred njima. Darovitost, dapače velika darovitost nije mu se mogla poreći; nu ta darovitost, kao i cielo njegovo nutarnje biće, bila je slična raztaljenomu vosku, koji se ugrijan u stotinu trakova razlije i odmah stine; a ako ga ovako stinutog na novo razgriješ, opet se on razpline u nove trakove i za čas opet stine. U prvoj mladosti bila je Josipu Ratkoviću mekoća više u prilog, nego na štetu; svatko je rado gledao ljepušastoga mladića sa ženskim obličjem; nu što je stariji bivao, to mu je mliečno lice sve manje pristajalo, ali ta vanjština posve se slagala sa mekom nutrinjom i onda, kad je već premašio prvu mladenačku dobu. Ona nestalnost i kolebanje, koja ga je bacala od poezije k glasbi, a od ove opet k numismatici, pratila ga je cielog njegovog života, ona ga dapače nije ni u odnošaju sa ženskim spolom ostavila —: žene su jedna drugu iztiskavale iz njegovoga srca, da je on to tek nakon „gotovoga čina“ opazio. Kakva god se promjena s njime sbila, bud duševna, bud tjelesna, on ne samo da je nije mogao zatajiti, nego mu je upravo potrebom bilo, da ju pred prijateljima izpoviedi. Sada je bila Marija, sada Dragica, sada Zlatka njegov obožavani angjeo, a on je svakiput savjestno izpovjedio, zašto je ona prestala biti, a ova postala njegovim novim idealom. Razlozi su obično bili tako neznatni i smiešni, da su mu se prijatelji rugali i izsmjehivali ga, kraj sve njegove sbilje, kojom je takove „važne“ sgode pripoviedao. On je svedjer živio, što više, njemu je bilo priekom

Digitized by Google

nuždom, da živi u neprestanom entuzijazmu, a da se taj uzdrži, morao se predmet njegova zanimanja neprestance mienjati. On je u ostalom bio veoma simpatična osoba, kod svakoga obljubljen, jer nikomu nije išta na žao učinio, niti je on to mogao; on je svakomu povjerio svoju dušu, a usuprot nije tražio, da i ti njemu svoju povjeriti moraš. Jedino, kad se zaneo za koju novu ideju ili politički smjer, (nekim slučajem dospio mu u ruku neki švicarski socijalni list, te on puna dva mjeseca bio socialista; puštao dapače kosu i bradu, da rastu po volji) onda je nastojao svom silom svoga uvjerenja i govora i druge o tom svom uvjerenju osvjedočiti; nu pri tom se i tim zadovoljio, ako ga je slušalac mirno slušao, pa makar i prezirao njegovu teoriju.

Naravno, da je i u politiku zagrizao; ta je stvar već sama po sebi takova, da može i hladnijega čovjeka u svoj vrtlog povući, a kamo li ne narav, kakova je u Josipa Ratkovića bila; a da je toj naravi više prijao bučni, opozicionalni smjer, jedva je nuždno spomenuti.

Josip Ratković bio je rado vidjen u krugu kolovodja opozicije, prvo već zato, jer je bio prilično imućan, a drugo s toga, jer se je s njime dalo lako ravnati; nešto malko priznanja, nešto malko laskanja, i njegova ljubka, dobra narav nije veće nagrade ni tražila. Kao agitator nije on puno vriedio, jer toga svojstva nije u obće ni bilo u njemu, nu on se sa svojim ljubaznim i udvornim ponašanjem mogao svagdje pokazati, tako da ni ljudi protivnoga osvjedočenja niesu od njega zazirali. Onaj, tko ga još nije poznavao, a čuo ga, gdje o kojoj stvari vatreno govori, držao je u prvi čas sbilja nešto do njega Nu budući da mu je manjkala ona žilava dosljednost, to je današnji njegov uspjeh do prekosutra izhlapio. Njegovo ime bilo je čitalačkomu svietu prilično poznato, sada po

Digitized by Google

raznih pozivih za ovu ili onu patriotičku svrhu, sada po opisu bud kakovog medjunarodnoga kongresa, ili kakove slavenske slave. Nu iz svih tih patriotičkih dopisa nitko nije mogao saznati, tko li je on, što li je i čim li se bavi. U svietu upoznao se sa nekoliko vidjenijih slavenskih muževa, te je ta poznanstva rado napominjao. Kako je obišao dosta svieta, stekao je prilično jasne nazore o ljudskom družtvu i uredbama, nu njegova narav nije bila prema tomu, da bi se on time i okoristiti znao; sve je kod njega prebrzo izhlapljivalo, samo u bujici govora dolazilo mu ono, što je nekad čuo i vidio jasno pred oči. Kod takove naravi, kakav je on bio, nije nikoje čudo, da je doživio po gdjekoju sgodu sa ženama; budući da je bilo nešto u njemu, što je žene osvajalo, imao je on prilike duboko zaviriti u žensko srce, tako duboko, kako mnogi muž ni poslije zlatnoga pira u srce svoje žene zavirio nije. I baš to njegovo svojstvo bilo je uzrokom, da je dosada ostao neženja, akoprem je počevši od osamnaeste godine bar već deset puta imao nakanu, da se ženi.

I prilike i osobe u Žabarskom boku bile su njemu dobro poznate; svoje vrieme na selu potratio je on bud u Malvininu družtvu, u koju je već dva puta zaljubljen bio, bud je hodao sa stricem po lovu, akoprem, osim lovačkoga odiela, ništa na njemu od lovca nije bilo. Po dva, po tri puta išao je nestrpljivo na lov, a peti put bacio bi pušku u kut i rekao, da taj lov nije ništa drugo već puka ludorija . . .

Sada je našao kod kuće novoga družtva, a to je bio Andrija Klarić, s kojim se već prvi dan svoga dolazka upoznao, a upoznao se, da je on sam pošao mladoga pravnika u njegovoj kući potražiti. On nije mogao

Digitized by Google

biti, a da ne govori, da ne razvija svoga mnienja, pa bilo to ma pred kim.

Klarićevima je u neku ruku laskalo, da se je mladi Ratković uz njih privezao, jer oni su još uviek bili osamljeni u Žabarskom boku. Budući da su bili pridošlice, još se nitko nije s njima tjesnije sprijateljio; s druge strane opet bio je načelnik preveć samosvjestan i ohol, a da bi išao ičije prijateljstvo tražiti. On je mladoga Ratkovića ubrzo progledao, to u ostalom nije bilo nikomu težko, nu kao prijatelja svojega sina sudio ga je on samo sa njegove dobre strane.

Andrija Klarić imajući jasan svoj cilj pred očima, mirno je slušao, što god je Ratković govorio; nu u svojoj nutrinji odvagnuo je on već svoga novoga prijatelja i pronašao je, da je Ratković puno lakši od njega; on je u ostalom do toga rezultata dolazio, ma skimgod on sebe sporedio. Koliko je izvana i bio šutljiv, ipak se u njegovoj duši gibao njegov sviet, a najvažnija, najdraža točka toga svieta bio je on sam. Kao što je Ratković morao izgovoriti, što misli i osjeća, tako je on opet umio zatajiti svoje misli i čuvstva . . . Dan na dan sastajali se ti mladi ljudi šetajući se po tratini pred crkvom; sva pitanja, koja su taj čas zanimala Evropu, bila su i u Žabarskom boku prorešetana od njih dvojice. Veliku rieč vodio je obično Ratković, dočim je pravnik više slušao, a manje govorio. On je uvidio, da može od Ratkovića, koji je prilično svieta vidio i obišao, puno koješta naučiti, nu znao se tako pretvoriti, kao da je on onaj, koji ima odobravati i negodovati, a ne učiti.

Ratković je sada govorio o neslozi svekolikoga Slavenstva, koje bi moglo svietom drmati, a ovamo je u istinu sputani rob Evrope; sada je opet razvijao svoje nazore o gospodarskom propadanju našega naroda uslied

Digitized by Google

štetne politike, koja se kod nas vodi, pa da to podkriepi, uzeo bi crtati stanje našega seljačtva, koje je već tako nizko palo, da će naskoro na prosjački štap doći.

— Još je sva sreća, da taj narod nije naobražen, da je tako rekavši resignirao na svoj boljak, inače bi se morao dignuti kao plamen, te i sebe i sve pred sobom uništiti .... Sve se urotilo proti čovjeku: i Bog, i priroda i ljudi sami! ... Prije dvadesetak godina niesmo mi imali ni trećinu toliko škola kao danas, ni trećinu toliko upravnih oblasti i raznih uredaba, pa akoprem sada ima svako selo svoju učionu, to su ipak sudovi preobterećeni poslom, kaznione prenapunjene kažnjenicima: Kakav je to razmjer, kakav je to efekt? Odkuda to? Pravo bibličko doba: jedan sije po danu dobro, a netko drugi po noći zlo sjeme! A kraj toga je najžalostnije to, da smo mi svi uvjereni, da napredujemo! A je li to sbilja napredak? Može li se to stanje napredkom zvati, gdje jedna trećina doduše napreduje, ali dvie trećine nazaduju, dapače propadaju. Sad se pita: hoće li ona jedna trećina one dvie oživjeti i podići, ili će one dvie onu jednu trećinu proždrieti i uništiti?!

Zatim je govorio o našem družtvu, o našim ljudima, o našem srednjem stališu, pa budući da je dosta po stranomu svietu živio, to je svaku svoju tvrdnju izporedjivao sa odnošajima drugih naroda, uslied česa te njegove slike niesu bile izprazne, nego su više puta bile prava pravcata istina ...

Kad su se i opet jednoga dana tako šetali i razgovarali, prodje pokraj njih gospodja Malvina, a oni joj se obojica duboko pokloniše.

— Sbilja, čemu smo se mi toj ženi naklonili do zemlje? zapita iznenada Ratković. Da nas je vidio Englez ili Američanin, on bi nas možda upitao: je li gospodja

Digitized by Google

Malvina kraljica, dobrotvorka, težko izkušana žena nebrojene obitelji? Nije ni jedno od toga, morali bismo mu odgovoriti, nego je ona jednostavna žena, koja je ostavila svoga muža i pošla za drugim, pa onda za trećim, pa za četvrtim — i tako dalje . . . .! I kraj svega toga toj se ženi i mi i svatko drugi klanja! Čas prvo prošla je gospodjica Ema, četrdesetgodišnja djevojka, neliepa i suha, nu preko njenih usta nije prešla dvolična rieč; kao do sada, sačuvat će ona sve do smrti svoje djevičanstvo, pa tu ženu jedva da tko od milosti pozdravi. Ona prva pogazila je i božji i ljudski zakon, nu mjesto da bude kažnjena i izbačena iz ljudskoga družtva, to družtvo zove ju ljepoticom, angjelom, udvara joj, obožava svaku njenu rieč, štono onako obiestno zvoni sa bujnih joj ustana . . . A ova, koja je odoljela svim napastima, koja je proživjela životom najuzvišenijim, kako ga samo duh kršćanstva od nas traži, ta je žena „u veselju svakom žalostna poruga!“ Za onu nije ljudsko družtvo pronašlo dosta liepog, a za ovu dosta ružnoga imena! Što je to? Je li to napredak, nazadak ili ustojana gnjilež? . . . Ja bih u tom pogledu naše družtvo sporedio posjedniku, kojemu je žao troška za kanaliziranje svojih polja i livada, od kojih živi, od kojih mu ova udobnost teče, a ne žali ogromnih troškova za englezki vrt, u kojemu goji divno, šareno cviećе, koje ga puno stoji, ali nikakove mu koristi ne donosi. U njemu je od jutra do mraka, a ona polja i livade ne pregledje na godinu dana jedanput. Podje li taj posjednik i nadalje tako gospodariti, onda za cielo ne će biti težko proračunati čas, u kojem on bude prestao biti gospodarom i svojih polja i englezkoga vrta . . . Je li to u čovječjoj klici, je li to od uviek tako bilo, ili je plod našega vieka?

Digitized by Google

— Ja mislim, da je u tome klupku sve troje spleteno, reče Andrija.

— Pravo veliš! Ljudsko družtvo je pripoviest bez kraja i konca, kojemu na zadnjoj stranici čitaš uviek novi: „nastavak sliedi“; tako je i ovo, što smo mi sada učinili — pozdravivši Malvinu — samo nastavak predjašnjih, a plod današnjih vremena, koji je sazorio te sada — hoćeš ne ćeš — nama u krilo pada. Prije stotine i više godina imala je ljubav posve drugi oblik i izražaj, nego ga danas ima. Briga za život i obstanak bila je onda još toli neznatna, da nije mogla nikoga u ljubavi zaustaviti ili zapriečiti; čovječanstvo se posve odalo njegovanju nježnih ljubavnih čustava, ljubav je bila najrazvijenije čuvstvo u čovječjoj duši; na njezin račun morala su se sva ostala duševna svojstva natrag povući i okržljaviti. Srce je vladalo svietom, a njegovu vladavinu slavili su galantni „ritteri“ i „troubaduri“ ... Nu čovječanstvo je napredovalo, briga za život bivala sve to veća, a čovjek, da se uzdrži, morao je razvijati neka druga svojstva skroz protivna ljubavi. Stao se razvijati duh sa težkim svojim mislima, koje su ugušile maštanje srca. Vladavinu troubadura zamjeni vlada mislilaca i samoubojicâ; željezo i para iztisnuše ideale srca, a politika koristoljublja i samoobrane podiže se kao geslo devetnaestoga vieka.

— Ti si počeo sa Malvinom, a dovršio sa revolverom i koristoljubljem, u kakovu je to savezu? zapita pravnik.

— U kakovu? U jako čvrstu! Ti si, prijane, u dvadeset i trećoj godini, pa reci mi, je si li osbiljno pomislio na ženitbu? Ne trebaš se uzbunjivati, jer ja znam, da niesi. A jesi li bio zaljubljen? Što se stidiš, reci istinu, da jesi. Od osamnaeste godine počevši, svi smo bili; osamnaesta i dvadeseta godina, to je ona zlatna doba, ona zlatna palača, oko koje mi hodamo, čije ključeve nosimo,

Digitized by Google

ali nam ne daju, da ju odključamo, da uvedemo u nju svoju ljubav, pa da živimo u njoj poput božanstva. A zašto nam ne daju, da odključamo zlatnu palaču? Ne daju zato, jer se kaže, da smo mi u osamnaestoj godini još djeca, djaci, koji moraju učiti, sabirati sjeme, koje će nas u budućem životu hraniti. Ljubav, koju si tek okusio, valja zaboraviti, valja u samomu sebi zatući . . . Dakle uči! U tom učenju eto i tvoje dvadeset i četvrte godine, ti si doduše još mlad, al mladenačka, za dalnji razvoj najljepše sazorjela narav već počima stariti, počima kržljaviti pod teretom nauke, pod jarmom strogih izpita, koji ti se upiju u krv, da za cieloga svoga života o njima sanjaš. Ti jedva iz dokolice pomišljaš na ljubav, na pravu ljubav, na onu, koja traži jednu jeditu ženu, kojoj bi ti sve dao, od koje te ništa ne bi moglo razstaviti, dok je kapi krvi u tebi. Žalibože, to je tek sladka tlapnja, koje ti oživotvoriti ne možeš, jer niesi još kadar ni samoga sebe, a nekmo li ženu i porodicu uzdržavati. Ali vrieme ide . . . U neke nekavice ti odahneš, ti dodješ do svoga kruha, al kad tamo, na tvoja ledja već se objesila trideseta godina i tvoje prve vlasi već pobielile, tvoj prvi zub već odavno izpao! Ti misliš, da si još mlad, ti se siliš, da budeš, ali uzalud; ljubav, ona sladka nesebična ljubav, koja pozlaćuje sviet oko tebe, te ljubavi nema više u tvoje srce: jer ono je izmučeno naukom, ono je izsisano brigom, a puno i puno puta ono je izkipjelo i prokislo nadomještajući si pravu ljubav sa prolaznom nasladom. U to nastupi čas, koji te sili, da se ženiš, upravo te sili, htio ti ili ne htio! Tvoja misao svraća se osamnaestgodišnjoj djevojci, baš onakovoj, kakovu si prviput ljubio, kad je i tebi toliko godina bilo. Ta djevojčica nedvojbeno sanja o osamnaestgodišnjem mladiću, o onakovom, kakav si i ti negdje bio,

Digitized by Google

o mladiću, koji ne može ni misliti na to, da ju oženi. Nu ona se sirota mora udati, mora, jer to zahtieva družtvo, zahtievaju njezini roditelji, i ona, nakon težke strašne noći, u kojoj joj bura raznese sve njezine mladenačke ideale, klone glavicom i na tvoje pitanje u gotovoj bezsvjestici odgovori sa: da! Oj malene li i strašne rieči! I vi se oženite; oženite se, a da možebiti ni pojma ne imate o medjusobnom značaju, o željama i mislima, koje vas prate od poroda! Jer gdje će ona izkaliti dušu čovjeku deset do petnaest godina starijemu od sebe, a gdje ćeš ti s njome onako naivno i nevino brbljati kao što bi ona željela, kao što to njezina mladost traži! Ona smatra udaju zlatnom obećanom zemljom, a ti, kako ćete u dvoje lakše na kraj izilaziti, kako ćeš se riešiti duga, kako ćeš možda brže avancirati. . . . Od dva tiela i jedne duše ne ima tu ni govora; vaš život pokaže se u slici dviju oprečnih, protivnih olina. Pa da je samo to duševno nesuglasje, — ali koliko ih ima još i vanjskih, za koje prije nieste znali, a sada ih morate trpjeti! Sada samo treba jedan korak s puta — bud s tvoje, bud s njene strane, — i onda eto ti Malvine. Dan po dan, a tebi tvoj bračni život postane trhom, koga ti s mučeničkom resignacijom podnašaš; šutiš i gutaš svoje težko. . . . Napokon otupiš na toliko, da već ne mariš ni za ono najsvetije u braku: za vjernost! Je li ta žica iole vidljivo popustila, stooka hidra ljudskoga družtva već je to opazila, — a oko tvoje žene kupi se sviet kao gavrani na strv; oni grakću, oni se vesele paloj žrtvi. A ti? Ti ili ubiješ sebe, ili nju — ili s podlim posmjehom nosiš sav taj sramotni teret na svojim ledjima . . .

To ti je jedna slika, od koje ima tisuću varijacija.

A sada ću ti opet izpripovjediti drugu, možda još strašniju, nastavi iza kratke stanke Ratković.

Digitized by Google

Vi ste se uzeli, vi se ljubite, a plod vaše ljubavi jeste pomladjena slika vaša, koja vam se svake nove godine u kolievci ponavlja. Prva dva čeda — eh! koja sreća! Ali dodje i treće, i četvrto i peto! Potrebštine bivaju veće, skupoća raste danomice — a tvoj dohodak? Uh strahote! Ono, na što niesi nikada mislio, o čem niesi nikad ni sanjao, ono je kucnulo na tvoja vrata. Nužda, ona gladna nužda, koja izpija čovjeku mozak, koja mu podsieca poštenje, koja mu podrmava dosele čistim značajem! „Evo vam, ljudi, sve moje, činite sa mnom što god hoćete, samo oslobodite me te crne nužde", — tako nariče duša u toga čovjeka. Što god je gospodja Malvina kadra sa svojim tielom počiniti, uprav isto tako je i onaj čovjek sa svojimi duševnimi darovi. Pa kao što se okolica klanja ženi, koja joj je stavila svoju tjelesnu ljepotu na razpolaganje, tako i onomu jadniku, koga prije nitko nije ni gledao, dok je živio u nuždi ali pošteno, sada, kad je stavio svoj značaj, sva svoja duševna svojstva drugima na razpolaganje pa usljed toga došao bud do vlasti, bud do novca, sada se tomu čovjeku sve klanja, svatko iztiče njegova dosele neopažena sjajna svojstva, on je pošten, on je pametan, on je sve! . . .

Koja li je slika žalostnija? Razlika je malena, ali strašne su obadvie. U tom pogledu naš je družtveni život sličan prezreloj kruški; ti dodješ da pobereš sladki plod, kad li tamo, a to polovica ploda šuplja, izgrizle ga iznutra osi i stršeni, i to baš najljepše primjerke . . .

— Ja mislim, da je tomu svagdje tako, a ne samo kod nas — odgovori žurno Klarić.

— Jest! Ali dok drugi narodi nastoje, da te ose i stršene nogom pogaze, dotle su one kod nas vidjenije, nego pčele, valjda jedino zato, što mogu onako nemilo

Digitized by Google

ubosti . . . Kod nas je u ostalom ne samo u tom pogledu, nego u svim granama našega života upravo obratno nego kod drugih naroda; mi još uviek tumaramo po nekakovoj magli, nijedan cilj, nijedan pojam nije nam jasan. Mi još ne imamo ni političke, ni družtvene jasne zadaće . . . .

— Ja mislim, da to nije samo kod nas Hrvata, — uze Andrija Klarić — to je kod svih Slavena; to je možda jedna od značajka „inforiorne raçe", kako nas Slavene nazivlju Romani i Germani. Mi obično uzimljemo, da je to zloba, što nas tako zovu; ali kad čovjek zdravo pomisli, koliko nas ima u Evropi, pa da smo ipak svuda robovi susjednih naroda, onda sbilja moramo priznati, da naṃa nešto manjka a da budemo gospodari a ne sluge. Ima nas na jugu, na sjeveru i na iztoku; ima nas isoliranih i u dodiru sa raznim narodima; ima nas u većini i u manjini, ali ipak, mi svuda isti, svuda ugnjeteni, svuda na nizkom stupnju kulture. Gdje su slavenska imena? Mickiević, Tolstoj, Dvoržak, — i koliko bi ih čovjek još mogao nabrojiti, pred kojima će Evropa kapu skinuti? Nema ih desetak — — Stvorite nešto, pa ćemo vam se klanjati, veli Europa, a dotle ste inferiorna raça.

— To je istina doduše, ali iz toga, mislim, ipak ne sliedi, da smo mi inferiorna raça; mi smo narod još mlad, koji još ni izdaleka nije došao do napona svoje snage: a najbolji je dokaz tomu taj, da su baš pjesnici naša najslavnija imena, a narodnja slava, kako znadeš, počinje se uviek sa pjesnicima. Dok duševna snaga romanske i germanske raçe počinja malaksati, dotle se naša diže.

— Ja ni toga ne uvidjam: Mickievići i Puškini živjeli su u isto doba sa Göthe-i i Schiller-i; doduše, ni u njih nema više Göthe-a, ali ni u nas više Mickijevića . . .

Digitized by Google

— Mickijevići i Puškini to su samo pojedini kriesovi iz ogromnoga ognja, koji se još bori medju dimom i plamenom; to su prve zviezde budećega se Slavenstva, u čiju budućnost ja tvrdo vjerujem. Zapad je zrela jabuka, koja mora pasti, kao što su negda sazorili Atina i Rim i podlegli inferiornim plemenima.

— Ja mislim, da je ipak znatna razlika izmedju tadanjih i sadanjih vremena: tadanja inferiorna plemena, koja su podjarmljivala zrele narode Grka i Rimljana, bila je u istinu još mlada, divlja krv, koja je u svome snažno razvijenom tielu nosila uslove budućoj veličini: ali dan danas, gdje se istom željeznicom voziš po Londonu, po Sibiriji i po slavonskoj močvari, dan danas je ta željeznica i njezina kultura izbrisala razliku izmedju tobože mladjahne slavenske i ostarjele krvi zapadnih plemena. A ne mogu ni ove činjenice prešutiti: ima u prosvjetljenoj Njemačkoj krajeva, gdje je narod na nižem stupnju kulture, nego naš, ima tamo krajeva, u koje još nije dopro luksus, žesta i mnoga ina duševna i tjelesna trovila, bez kojih u nas ne ima već ni najmanjega selca. Koja je dakle krv mladja, ona tamo ili ova ovdje?

— To su iznimke, ja uzimljem Slavenstvo sveukupno kao jedan narod. Geniji se ne radjaju u narodu ugnjetenom, u narodu, koji ne smije ni da kaže svakiput, što misli. Mi još niesmo svoji, niesmo još ni vlastiti gospodari, a kad to jedanput bude, onda će ono sunce, koje bude duh naš ogrijalo, i tjelesno našu snagu podići i pomladiti. Slavenstvo je još mlada šuma, proti kojoj se susjed ratar još uspješno boriti može, okresujući pograničkomu stabalju granje, vadeći iz svoga polja svaku mladicu, koja preko noći iznikne. Nu kad šuma ojača, kad se digne nebu pod oblake, kad urodi svake godine obilnim plodom, tko će onda okresavati nebotične grane, tko onda

Digitized by Google

izkrčivati milijune i milijune mladica, koje će sve gušće i gušće pokrivati nuzležeća polja i livade . . . A kad to jedanput bude, onda ćemo mi radjati genije, naprama kojima će Mickievići i Tolstoji biti patuljci . . . Pomisli samo: dvie trećine Evrope jedan narod, jedan jezik, jedna misao! Za sada su to dakako još tlapnje, tlapnje, jer mi još ne imamo pojma o pravom otačbeničtvu, mi se još oko same vjere koljemo, ne znamo još, ni tko nam je prijatelj, ni tko neprijatelj, mi smo još mutna voda, u kojoj može ribu hvatati, tko god hoće! . . .

Dok je Ratković tako svim žarom i svom snagom svoga osvjedočenja govorio, slušao je mladi pravnik hladnog lica vatreno njegovo razlaganje. On je doduše i sam svoje mnienje izjavio, nu on nije na svojim riečima onim poletnim osvjedočenjem visio, nego ih samo kao poznate činjenice navadjao. U svojoj nutrinji on je mislio: govorio ti — Ratkoviću — i dokazivao ti što god te volja: tok stvari teći će kao što je teći započeo, a sustaviti ili odvrnuti ga sa te kolotečine niti će Andrija Klarić ni Josip Ratković . . . . Pa kad je tomu tako, zar onda nije bolje biti hladnim motrilcem, zar nije bolje šutjeti, kad sami još ne znamo, što je po nas spasonosno a što ne? Pa zašto da čovjek radi pustih kombinacija dolazi u sukob sa faktorima, koji bi ti danas sutra škoditi ili koristiti mogli? Zar nije bolje i tako, nego da ti rieči i djela ne budu jedno te isto, — kao što je to baš kod samoga Ratkovića?!

Mladi pravnik opazio je to već na samom sebi, da se onakove ideje radjaju u svakoga, koji se iz tudjine povrati kući, pa vidi razliku izmedju tamo i ovdje. Razlika je tako velika, tako očevidna, da u svakomu mora planuti duša, mora se pojaviti uvjerenje: samo malo da se upnemo, pa bismo izbrisali tu razliku! Nu što čovjek

Digitized by Google

dulje živi u vlastitoj kući, to se i domaće prilike sve dublje u njega upijaju, dok na posljedku — i to za dosta kratko vrieme — nestane čovjeku izpred očiju svake razlike, te mu napokon predjašnje najčudnovatije stvari postanu posve naravnima.

Tako je bilo i sa Ratkovićem. Što kasnije, to je sve manje onakovo razčinjavanje naših odnošaja njega ugrijavalo. Za mjesec dana, odkako bi kući došao, nije on već sama sebe razumio, što je u istinu htio; u prvi kraj namjeravao je čitavu razpravu o tom predmetu napisati (u formi političke brošure!), nu kasnije nije ni sam shvatio svojih bilježaka, u kojima je samo natuknuo ideju, koju je mislio proširiti . . .

Kao svake godine, tako je on i sada pao u dosadanji način života u Žabarskom boku, s tom razlikom samo, da je bivao sve to češćim i to duljim gostom kod Klarićevih. Izprvice je dolazio radi Andrije, nu kasnije ga nešto drugo tamo vuklo, a to je bila Tereza.

U prvi kraj plaha djevojčica pritvarala se u kuhinju, gdje je i onako veći dio dana sprovela, kad je liepo obučeni, gibki Ratković, pozdravljajuć ju doduše kavalirski ali ipak srdačno, k njima dolazio. Ona sirotče, ubogo obučena, nije znala, ni kako bi ga pozdravila, ni kako pogledala. Nu njegova djevojačka ljubežljivost, toplina njegovog ponešto hvalisavoga govora — tako se barem ostalima mužkarcima činilo, kad su ga vidjeli sa ženama — i cielo njegovo ponašanje, iz kojega se je jasno razabiralo, da on ne pravi razlike izmedju sebe i Klarićevih, da mu nije zazorno sjesti na trošni, tvrdi naslonjač, sve je ubrzo uslobodilo Terezu i povratilo ju k njenoj vlastitoj naravi. Nu ne samo to, nego bi on k njojzi došao upravo u kuhinju i ostao kod nje promatrajuć ju, kako hitro prosijava brašno, kako vješto miesi tjesteninu

Digitized by Google

i kako od ognja zarumenjena prži kavu. Izprvice joj ti njegovi pohodi u kuhinju niesu ni najmanje ugodni bili, nu kad je uvidjela, kako ju on rado izpituje o koječemu, kad je opazila, da i on znade kuhati kavu, koju si je kod kuće sam pravio, i kako mu je drago bilo, da ju je mogao naučiti, kako se ovo i ono njojzi nepoznato jelo pripravlja, onda ona sve ljubopitnije gledala u njega sa onim pepeljugastima, smiešećim se očima, koje su nekud djavolasto i nemirno izpod trepavica u njega zirkale. Ona nije bila fina, naobražena gospodjica, nu zdrav razum neobuzdan učenjem, izvorni osjećaji, neizgladjeni ali ni neizkvareni družtvenim navikama, sve ju je to prikazivalo zanimljivom, poludivljom i svježom, osobito za čovjeka, koji već unapried znade, kakav će odgovor dobiti od gradske gospodične na svako nesetno svoje pitanje. Lice Terezino ako i nije bilo u svima crtama pravilno, to je onaj djetinsko-objestni smiešak, koji joj je vjekovito blistao iz očiju, po svima crtama jedroga obraza se razplinjavao, bio puno zamamniji od bljedolikih, kao iz kamena izklesanih crta gradskih krasotica. Sve na njoj odavalo je mladenačku sreću, obiest i onaj brizgajući suvišak životnih sila. Bila je brbljava, te kad je jednom zašla u razgovor, tada se nije znalo, da li joj smiešak pretječe rieči, ili jezik smijuckanje. U toj razgovorljivosti bila je donekle slična Ratkoviću; o najmanjoj stvarci: o pokvarenom korunu, o pripaljenom kruhu znali bi oni pol sata svoje nazore i doživljaje nadovezivati. Tko bi ih postrance slušao, mogao bi se do sita nasmijati s naivnih njihovih rieči . . .

Ona se na očigled razvijala u sve to ljepše oblike, pa kao da je to i sama uvidjela, počela više na sebe paziti: i u struku se bolje stegnula, i kosu si ljepše i brižljivije namjestila i boje odiela nekud svježije složila.

Digitized by Google

Josip Ratković je sve to dobro opažao i u dubini duše godilo mu to, jer on je znao, što je uzrokom toj promjeni na Terezi. On nije prviput ljubio, njemu ljubav nije više mogla zamagliti očiju, kao što to biva u prvoj mladenačkoj ljubavi, te je on mogao sa svim izkustvom odrasla čovjeka nasladjivati se Terezinom promjenom. Nu dok je on tako promatrao, kako se ljubav, a s ljubavlju i tjelesna milina u Terezi razvija, dotle se i s njime nešto dogodilo, čemu se on u prvi kraj svojih posjeta ni nadao nije; dogodilo se ono, što i čovjeku, koji sjedi u mirisnoj sobi, a taj miris se upije u njega, te ga on nevidice ponese sobom; te dok sav sviet opaža, da on miriše po tom mirisu, to je jedini on, koji toga mirisa opaziti ne može, — samo zato, jer je već sav opojen njime . . . .

V.

— — — — — — — — — — — — — —

„Bogu hvala, sada je svemu kraj! Ja osjećam, kako poput ogromne zmije plazi s mene moja petgodišnja muka. Ja sbilja ne znam, je li ona mene grlila, ili sam ja nju privlačio na svoja prsa, — gotovo mi se čini, da će ovo drugo istinitije biti. Tko bi prije pet godina, kad smo se vjenčali, kad su svi i meni i njoj čestitali — njoj zato, što se sirota učiteljska kći udala za vidjenog činovnika, a meni opet, što sam za ženu dobio divno osamnaestgodišnje djevojče, ja, koji sam tridesetu godinu već prebacio, — tko bi tada mislio, da će se ta sreća tako dovršiti! Meni se ipak čini, da je mene u ono doba prolazilo neko čudno čuvstvo, slično strahu, ali ja sâm sebi niesam dozvolio, da se to čuvstvo u meni posvema razvije, da se pokaže u podpunoj i pravoj svojoj slici; ono se češće i nepozvano u meni pojavljivalo, ali

*

Digitized by Google

ja sam ga silomice zatomljivao. I gle! sada se taj strah, ono čudnovato čuvstvo obistinilo! Je li to bio tračak božanskoga nadahnuća ili instinkt divlje životinje, koja daleku pogibao naslućuje, ali joj ne ide u susret, kao što sam ja išao, nego joj se za vremena uklanja . . . Kako li sam ja samo mogao pet godina dvoumiti o njezinoj nevjernoj naravi! Da, sada mi je sve jasno kao dan, ali onda, onda kada tumaraš kao po jutarnjoj magli, sve nešto vidiš, ali ništa ne vidiš pravo . . . Ona je bila liepa, ali žalibog, nije ona samo meni liepa bila, nego svakomu mužkarcu. Njoj se klanjalo, njoj se udvaralo, dà i meni kukavcu klanjali su se, radi nje laskali su i meni, pa kako da budem na cio sviet ljubomoran, kako da joj zabranim, da se ne smije nasmiešiti, da ne smije pružiti ruke, da ne smije primiti kitice cvieća! . . . Da sam to učinio, prozvali bi me ludim, prostakom, — te ja akoprem sam izdisao od ljubomornih muka, ipak sam joj govorio, da bude ljubežljiva napram svakomu, hvalio sam ljepotu njezinih darova, pozivao sam njezine štovatelje u svoju kuću, dà ja sam u tom strašnomu ludovanju počeo i sam njojzi laskati, samo da se ona kadgod i meni sladko nasmieši, kao drugima . . . Dapače, ja sam na posljedku dotle došao, da sam tek kao milostinju od nje tražio, da prizna, da je moja žena . . . Je li to bila moja slabost, ili je u njenom biću toliko moći nada mnom bilo, toga ja ni danas pravo ne znam.

Najužasnije je ipak bilo, gdjeno sam ja samoga sebe obsjenjivao, samomu sebi zatajivao istinu, samo da ne vidim njezine strahote: bio sam sličan progonjenomu noju, koji je pred neprijateljima sakrio glavu u piesak, da ih ne vidi . . .

Napokon se broj njezinih štovatelja poče umanjivati, dok na posljedku ne osta jedan jedini. Kako je do toga

Digitized by Google

došlo, to ne znam ni sam; nu kao što sam se u prvi kraj, kad su joj mnogi udvarali, tješio, da se od množine ne trebam bojati, tako mi se sada opet činilo, da jedan jedini ne može biti opasan; moje je srce preveć pomućeno bilo, a da sam ja u taj par mogao zdravo suditi. Ja se sa užasom sjećam onih čuvstava, koja su se u meni za ono doba moga bračnoga života radjala; meni je tada nekako bilo, kao da niesam ja muž moje žene, da niesam ja gospodar u svojoj kući; ja sam čak i njemu laskao, umiljavao sam mu se, ja sam iza njegovih ledja bio zmaj ognjeni, a pred njime krotak i dobar kao janje... Pa da bi samo to! Ali ja sam morao biti i smiešan sa svojim vjekovito sladkim licem naprama njemu; ja sam ga timi sladko-bljutavimi posmjesi molio, da mi se smiluje, da me poštedi, da mi ne otima moje pravo... I dok sam se ja tješio, da se on takovomu dobričini, kakav sam ja naprama njemu bio, mora svakako smilovati, dotle je on davno i davno meni moje pravo oteo!...

— — — — — — — — — — — — — — —

Jednoga dana bijah, u vrtu u sjenici. Oni niesu znali, da sam ja tamo, a ja opet podbočen o štap i zamišljen kao drvo niesam njih ni opazio, da su se od zada k meni približili. U to im začujem razgovor.... po mene užasan, iza kojega mi bila nevjera moje žene jasna... Napokon mu ona reče:

— Što me briga za njega; ti znadeš, da on za me više ne živi... On i ja! koja razlika, kao zemlja i nebo; ja se čudim samoj sebi, da sam i ovo pet godina uz njega obstati mogla.

I u to, držeći se pod rukom, udjoše u sjenicu.

Kao bjesomučna zvier, koja se bori životom i smrću, riknem ja i djipim i zamahnem štapom svom silom po

Digitized by Google

njima . . . Ne znam, koliko puta sam zamahnuo, samo znam, da je sa ovim zamahajima izletio iz mene kroz pet godina nagomilani jad i otrov, te čas prije orijaške snage, klonem najednom, da niesam ni tračka sile, ni iskre života u sebi oćutio. Obliven znojem, bio sam kao nemoćno novorodjeno diete . . .

I od toga dana prestala je ona biti mojom ženom" . . .

— — — — — — — — — — — — — — — —

Tako je glasio ulomak dnevnika, koga je Malvinin muž prije petnaest godina napisao.

Akoprem već blizu četrdesetih ljeta, bila je ona još uviek zamamne ljepote, jer laki, veseli njezin temperamenat nije joj dao ni tielu, ni duši ostariti. Ta laka hirovita ćud nije joj dopustila, da putuje ravnim putem, nego je neprestano zastrančivala sad na ovu, sad na onu stranu, gdje joj se udobnija i ugodnija prilika pružala. Ona nije znala biti žena jednoga muža, ne radi toga, što bi težila za putenošću i razbludom, nego zato, jer se njezina uviek mlada narav ubrzo zasitila jednoličnoga života, ubrzo se zasitila jednoga te istoga čovjeka, te čim je pronašla, da drugi čovjek nešto novoga za nju krije, ne bi mogla odoljeti, a da ne prima i njegova poklonstva. Imala je sve vrline i mane svakidanje žene, samo u izrazitijem stepenu; i baš to ju je očuvalo, da nikada nije bila odurna, kako bi to mnoga druga žena za cielo bila, da je živjela njezinim životom. Ono, što se zove „žensko", što ženu pogledom na duh, ćud i srce od mužkarca razlikuje, bilo je kod nje tako razvijeno, da su sve njezine mane nekuda mekše i blažije izgledale, nego kod obične žene . . .

Otac njezin, nekadanji učitelj, imao je u Žabarskomu boku kućicu, i u toj kući stanovala je Malvina ovo zadnjih triju godina. Kad joj ljepota popuštati počela,

Digitized by Google

povukla se ona na neko vrieme na selo, dok se na nju u velikom svietu ponešto zaboravi, te ona nakon toga novom svježošću stupi na pozornicu. Velikih duševnih svojstava nije imala, te je malo koga svojim duhom zaniela; osim tjelesne ljepote bio je jedino još neobuzdani jezik, koji joj je kod osvajanja ponešto pomagao.

Njezini obožavatelji zvali su ju: „zlatnom osom", i time su njezinu narav prilično dobro označili. I u okolici Žabarskoga boka imala je ona svojih poklonika, tako da je u njezinoj kući bilo uviek veselo i razgovorno, te se k njojzi dolazilo na posjelo, kao kakovoj umnici; ona je znala za sve novosti, ona je znala svakoj i najneznatnijoj stvari neku interesantnost prišiti; ona je ogovarala, ona se smijala, ona je zaplakala . . . tako da nijedan časak kod nje nije dosadan bio.

I danas su bila trojica u njezinu družtvu: načelnik Klarić (on joj je donio odluku bečkoga suda radi neuplaćenoga duga jednoj pomodnoj trgovini), zatim liečnik Vencel Otokar Drapal, koji je svaki dan došao opitati se za njezino zdravlje i uz to bio u nju zaljubljen, napokon Josip Ratković, s kojim se Malvina dogovarala, gdje bi i kako bi upriličili mali izlet i zabavicu. O tom izletu već se cieloga ljeta govorilo u Žabarskom boku, nu uviek je nešto bilo, što ga je zapriečilo. Načelnik, koji je sada prvi put za tu namjeru čuo, pristade odmah uz nju; što više, kad je saznao, da gospodja Malvina taj izlet u velike želi, ponudi se on, da će cielu stvar sam urediti. Sada se još dogovoriše, koji će dan i na kojemu mjestu tu ladanjsku zabavicu protračiti.

— Doktore! zec ne smije faliti, reče Malvina i potapka nizkoga liečnika po bieloj glavi. Nitko nema takovog dvorskog lovca kao ja!

Vencel Otokar Drapal samo je klokoto od dragog

Digitized by Google

smijanja suhim svojim izrovanim glasom; inače on od prevelike ljubavi nije mogao ni rieči pred njom progovoriti, samo bi nemirno dizao naočale i treptao malim zelenkastim očima. On je bio jedan od najvjernijih obožavatelja Malvininih, jer sada je već treća godina, da ju on istom nepomućenom ljubavlju ljubi. U toj ljubavi bio je djetiniji, nego onda, kad je prvi put ljubio. Ona nije puno marila za maloga, neliepoga starčića kratkih požutjelih brčića, crnih krnjatih zubi, koji u obće ništa zanimljivo na sebi nije imao, a pred njom samom bio još i smiešan, ali njezinoj ženskoj sujeti godilo je, da se i mladići i starci u nju zaljubljuju. Ta je sujeta donekle slična onoj lakomosti gostioničara, koji uživa, kad pijanac što više pića troši, ne imajući za nj ni najmanjega sažaljenja, što je već toliko pijan, da se poput marve po zemlji valja . . . Neka samo pije i plaća . . .

Supruga Drapalova znala je dobro za tu njegovu ljubav, nu kad se uvjerila, da je ta ljubav neutaživa, zadovoljila se time, da što strožije kontrolira Drapalove dohodke i da koliko toliko sačuva svoj suverenitet.

On je kao nadranar služio u vojsci, a nakon umirovljenja došao za občinskoga liečnika u Žabarski bok. Velike prakse u Žabarskom boku nije imao, jer seoski sviet ne drži puno do liečnika i ljekarne. Osim toga bila je i teta Jula ovdje, koja je sa svojim biljkama i vračanjem narodu više u volji bila, nego stari Drapal, koji niti je bolestnika pravo razumio, a bolestnik još manje njega.

— No-no-no bude dobro! To je bio obični refrain, kad god je pregledao bolestnika.

Na to bi izprekidanim, nerazumljivim riečima poučio bolestnika i svojtu mu, što će i kako će trebati raditi i liečiti se; nakon toga valjalo je Drapala po-

Digitized by Google

nuditi rakijom, a on bi svakiput, kad bi podigao čašicu, da ju izpije, nazdravio bolestniku . . . Ako bi bolestnik iole očima pokazao, da ima volje i sam popiti koju čašu, to bi mu ju Drapal odmah i ponudio, hvaleći pri tom ljekovitu moć rakije . . . Tako bi on do desete koliko toliko ostao triezan, od desete pako postao je pjesnikom: ljubavlju i rakijom razpaljeni živci omamili bi ga, te bi se on pomladio, maštao i pjevuckao, mahao rukom i dizao glavom, kao mladi pjetlić, kad tek prokukuriče . . . Tete Jule nije trpio, ali bojao je se; uviek je govorio, da je već sastavio tužbu proti njoj, u istinu pako nije on smio ni u miša dirnuti, te je sretan bio, da samo njega ostave na miru . . . U ostalom, malo se on zanimao za cio sviet; glavno njegovo štivo bio bečki fijakerski list, koji ga je hranio senzacijonalnim viestima, u koje je on vjerovao, kao u svoju znanost. Kad bi se sastao s kim god, te se u razgovor zapodjeo sa obligatnim: što ima novoga? onda bi Drapal obično ova dva odgovora odgovorio:

— Ne bude rata! To moje novine dobro znaju! To vam je tako! Francuz bi vodio rat, ali ne ima novaca; a Rotschild je kazao Francuzu: „ja imadem novaca i dat ću ti, koliko god hoćeš, ali moraš miran biti, za rat ne dam ti ni krajcare! . . .“ Tako je to, ja vam kažem, ne bude rata . . . Drugi put opet glasio buletin o evropskom političkom stanju ovako: „Moje novine pišu: Rus je kazao Prajzu, ako ti sklapaš saveze sa mojim neprijateljima, onda ću i ja sklopiti savez sa tvojim neprijateljem Francuzom, pa ćemo vidjeti, tko je jači!“ Samo ćete vidjeti, najkasnije za pol godine bukne rat! . . . . Moje novine izlaze u Beču, moje novine sve znaju . . .

Vencel Otokar Drapal niti je znao za hrvatske ljude, ni za težnje našega naroda, ni za njegovu kulturu: za

Digitized by Google

njega osim Žabarskoga boka nije ni obstajala Hrvatska. On je znao samo tri hrvatska imena točno izgovoriti: a to je bilo ime županijskoga i kotarskoga liečnika te kotarskoga predstojnika; u ostalom držao je on onu dvojicu za svoje smrtne neprijatelje, a sebe za neku vrst patnika i prezrenoga ženijalca. Uviek je govorio, da je nezadovoljan, da mu se nudjaju bolja mjesta, pa da valjda ne će još dugo ostati u Žabarskom boku, gdje je sviet nezahvalan i ne znade ga po vriednosti cieniti. Do moderne medicinske znanosti nije puno držao, te je svaki novi obret na tom polju zvao „švindelom“; do bilinskih liekova, te do homoepatičkih sredstava držao je najviše . . . S kime je osobito intiman bio, tomu bi povjerio tajnu, da on ima latinsku knjigu o medicini, staru tri sta godina; tu knjigu da je napisalo dvanaest najglasovitijih liečnika, ali ta knjiga da je sada vrlo riedka, osim njega malo će ju tko još posjedovati; po toj knjizi, da se mogu sve bolesti, bez ljekarne izliečiti . . . . Najmiliji tema bio mu je liek proti marvinskoj kugi, koga je on izumio; s nekom stidljivom važnošću znao je pripoviedati, da je svima evropskim vladama podnio taj svoj tajni recept i da svaki dan očekuje odgovor . . .

I kod Vencela Otokara Drapala se potvrdilo, da samo ljubav stvara velika djela, i njega je jedino ljubav prema Malvini ponukala, da se bavi tom velikom i spasonosnom idejom. Zato je on i dobio od nje laskavi naslov: „Hofarzta“ . . . Kao što ga je ljubav naprama Malvini potakla na to veliko djelo, isto je tako jedino njoj za volju postao lovcem, a sve do sada nije on imao ni pojma o lovu, a sada najednom uze tvrditi, da mu je nuždna kakova-takova zabavica, da ga minu za koji čas težke liečničke misli. Tako se on ponajpače izgovarao pred

Digitized by Google

svojom bakom, od koje je kroz baštu morao na lov pobjeći. Gospodja Malvina bila je velika ljubiteljica divljači, nu po Drapalovoj lovačkoj vještini ne bi joj se divljetina dojela; ali za to je bilo u Žabarskomu boku seljaka lovaca, koji su znali, da će kod Drapala dobiti za cielo svoju krajcaru za zeca, samo su morali tako udesiti, da liečnikovica za sve to ništa ne sazna. Malvina je za sve to znala, ali pred Drapalom držala se, kao da je sbilja on svu tu divljač potukao. On bi plivao u blaženstvu, kad bi ona pred svim družtvom rekla, neka se nadje još koji takav lovac, koji zeca svaki put u glavu pogadja! Sve ruglo družtva, koje bi se takovom sgodom sasulo na liečnika, nije moglo veseloga starčića uvriediti, ali kad bi pojedini sa dvoličnim i šarenim riečima počeli slaviti Malvinu kao božicu Dianu, a Drapala kao lovca sa vječno nategnutom strielom, koja nikako ne će da odapne, onda bi se mali starčić zacrljenio poput djeteta, platonička njegova ljubav nije mogla ni najnježnijega obezčašćenja svojega uzora podnieti, te bi on do suza ganut, žalobno glavom skrećuć udaljio se iz bučnoga družtva . . .

I danas je Vencel Otokar Drapal pošao na lov, jer prekosutra je dogovoreni izlet. Akoprem on još nikada ništa ulovio nije, ipak je divnom strpljivošću obijao do koljena visoku rosu i proveravao se kroz gusto šikarje. On je bio uvjeren, da svojoj ljubavi mora taj harač platiti, te kad god bi se umoran i znojan vraćao sa lova, ćutio se nekako lakšim i zadovoljnijim: baš kao svjestan i marljiv činovnik, kad po čitav sat dulje od ostalih činovnika u uredu ostane.

Rujansko sunce već je počelo pripecivati, kad je liečnik s puškom na ramenu išao putem, koji je vodio u nedaleku šumicu; put je bio sa obje strane obrašten

Digitized by Google

visokom živicom, iz koje se dizao ovdje-ondje po gdjekoji oklaštreni briest i hrast. Vencel Otokar bio je obučen kao da se rodio lovcem: osim torbe, visjelo na njemu sijaset kojekakvih sviralica i rogova, pušku je prenašao s jednoga ramena na drugo, a izpod težke lovačke kape sa utaknutim jastrebovim perom već počeo probijati znoj. Koracao je ljenivo, kao da ide k bolestniku, pogled mu bio uprt u zemlju, te samo kad bi ševa pobrzala pred njime, podigao bi on naglo glavu, trgnuo jednom rukom za pušku, a drugom namještao naočale, nu osvjedočiv se, da nije ništa „vriednoga“, opet bi se smirio i u istom tempu dalje koracao.

Približiv se tako mladoj hrastovoj šumi, prene ga iz maštanja neobična krika i ćeretanje dugorepih svraka, koje su se oko nizkog, granatog hrasta obiestno naganjale. Vencel Otokar razljućen na tu bezobraznost svračiju, skine pušku s ramena i uze nagadjati, kako bi koju svraku uhvatio na nišan; nu koje, što je on slaboga vida bio, koje opet, da nemirne svrake niesu htjele ni časka na jednom te istom mjestu postajati, oteglo se to ciljanje i nagadjanje . . . I dok su svrake sve jedna preko druge, sad gore, sad dole polietale i kreštale, spazi Drapal nešto na najnižoj grani, te začudjeno spusti pušku s oka, da može bolje vidjeti . . . Odahne, namjesti naočale, upre pogled, nu što je dulje gledao, sve mu je jasnije bivalo, da je na grani zec, smotan kao jež, i čini mu se, kao da se ponešto miče! . . . Jest, zec je, toli davno izčekivani i nakon triju godina napornoga lova istom danas ugledani zec! Vencel Otokar korakne polako tri koraka naprvo, podigne pušku i opali! Bum! zatutnji; dva tri lista padoše tužno dole, svrake nevoljko zakreštaše i razbježaše se u tili čas po šikarju, ali zec ne pada, već jedino kao da se ponešto njiše. Kad se dim malo

Digitized by Google

razgalio, opali Drapal i iz druge cievi, i opet se lišće razpršta na sve strane, grana se zanjiha, a zec bubne dolje...

Kao Scipio na ruševine Karthage, tako stupi Vencel Otokar pred mrtvoga zeca. Njemu se u taj čas pričinilo, kao da je on neko više biće, koje zapovieda nad životom i smrću; on si odavna već utvarao ono veselje, koje će uživati, kad ubije bilo kakovu zvierku, a gle! taj čas ne osjeća on baš ni trunka te radosti, nego gledajući mrtvoga zeca, došla mu ideja o prolazivosti svieta: čas prvo brzao je taj zec kao striela, nije bilo na svietu, što bi ga uhvatiti moglo, a sada eto leži skrušeno, mrtvo, kao da nikada nije na hvat velike skokove skakao!... Kad su Drapala te prve misli minule, pade mu iznenada na um, da zec, koliko on barem znade, živi na zemlji a ne na drveću! Ta ga pomisao ponešto smuti. Da se osvjedoči, povuče zeca sad za nogu, sad za uho, sad ga opipa po trbuhu, sad po ledjima, ali kuda ga samo primio, pravi pravcati zec! Ali ipak je bio na grani, što više, Drapalu se pričinilo, da dobro vidi napolak izglodano lišće, koje je zec čas prvo brstio.

Nova vrst zeca!

Što nitko dosada nije pronašao, o čemu nitko nije ni snivao, eto, danas je on odkrio, on Vencel Otokar Drapal! Ta pomisao prostrujala mu životom, da je probliedio i prodrhtao od uzbudjenja. I što je dalje promatrao zeca, to je sve većih osebina na njemu nalazio. On doduše nije dosada nikada još pobliže promotrio zeca, ali mu se ipak činilo, da oni, koje je on dosada vidio, niesu bili po prsima onoliko crljeni, da im vrški ušiju niesu bili onako intensivno crni, a najpače, da još nije vidio zeca onolikih brkova! Sve to uvjeravalo ga je, da imade novu vrst zeca pred sobom. I što je dulje na to svoje odkriće mislio, tim živahnija mu mašta postajala.

Digitized by Google

Koliko li iznenadjenje u zoološkom svietu, koliko li silno dopisivanje i moljakanje svih mogućih muzejuma ovoga svieta! . . . Kako je bio razgrijan, on je već i okrstio novu vrst zeca: „Lepus arboris varietas quercina. Drap.“ Da, Drap., a ne Lin.! Dosada je za svakom životinjom i biljkom stajalo Lin.*, a odsele stajati će i Drap.**! Sve novine, sve knjige spominjat će dosele nepoznatoga liečnika u Žabarskom boku, Vencela Otokara Drapala! Pa kad već na toj strani pukne slava njegovom imenu, onda sigurno ne će dugo potrajati, te će i njegov tajni liek proti marvinskoj kugi doći na glas. Vlade i države samo će se otimati, da odkupe od njega tajnu lieka, i eto njega preko noći slavna i bogata čovjeka! A odkle to njemu, a komu da on sve to zahvali! Komu drugomu, nego onomu vječnomu suncu, što ga grije iz Malvininih očiju! . . . Žarka mašta orisala mu i onaj divni čas, kad on bude kleknuo pred nju i svu svoju slavu i sve svoje blago njojzi pred noge bacio . . . Pa kako sreća već znade smušena biti, možda će u to i njegova stara baka otići, „kud za vazda gre se“, a on onda slobodan moći će pružiti Malvini ruku, i biti njezin, i ostati naviek kod nje, a ne kao sada, tek prosjački izgledati posmiešak s njenoga lica . . . Nekuda ga zazeblo oko srca, kad je ponovio tu sladku misao u duši: on će uživati sve slasti, a njegova dobra baka, koja mu tako izvrstno kuha, koja ga hrani i čuva kao malo diete, koja ga svlači i polaže u postelju, kad pripit kući dodje, koja mu grije criepove, kad nazebe, koja mu pomaže miešati praške i odmjerivati ih u doze, jer njegova ruka davno već drhće; koja mu liečničke svjedočbe piše . . . ta dobra duša ležat će u hladnom grobu, kad on bude uživao sve svjetske slasti i počasti . . . . Nu ta neugodna misao

* Linné. — ** Drapal.

Digitized by Google

ubrzo ga minu, jer priznati se mora, prvi uzrok njegovoj slavi ipak je Malvina, a ne njegova baka . . .

Maštajući tako dodje i kući, i sada tek nasta u njemu veliko pitanje, što će biti sa zecem? Malvini ga više nije mogao poslati, jer ga je stara već vidjela; da ga cieloga pošalje u kojigod muzej, tko zna, što bi mu se na putu pripetiti moglo; da ga sam pojede, to već nije mogao iz pieteta naprama svomu odkriću, dakle, neka visi na klinu, dok mu sine sgodna ideja . . .

Nikada nije on još tako slavodobitno išao k Malvini kao danas; njoj jedinoj namienio je odati svoje pronašašće i ugodne posljedice, koje će nedvojbeno iza toga slieditі. Kad je Vencel Otokar svoju sgodu sa zecem izpripovjedio, prasnu gospodja Malvina u toli sladak, u toli neobuzdan smieh, da su joj se oči zasuzile. Vencel Otokar nije razumio toga smieha, nu kad je vidio, da se Malvina neprestano sve to sladje smije, napopao i njega smieh, a on si utvarao, da je onaj izmaštani, blaženi časak već nastupio, te se on sav raztapao od sladkoga milinja. Stršeće, suhe njegove uši micale se, brčići i obrve spuštale i podizivale se kao da su se rada poljubiti . . .

Taj smieh i radost staložiše se istom, kad je ušao četnik Ratković. I on je danas bio u lovu, i vraćajući se s lova navratio se i gospodji Malvini sa viešću, da je danas loše sreće bio: jednoga zeca da je ulovio još rano u jutro, pa da ga ne mora sa sobom vući, objesio ga na hrastovu granu, a kad se vratio: zeca više nije bilo!

— Aha! gospodin četniče, moj dvorski lovac, moj sladki biser od lovca, bio je malo bolje sreće! Vi nieste kadri zeca ni na zemlji uloviti, a on ih tuče i po hrastovima . . .

— Kakvi bi to zecevi bili, da niesu možda dugog repa kao vjeverice!

Digitized by Google

— A da! pravi zecevi! i gospodja Malvina namignu četniku i udri opet sladko se smijati.

Četnik naćuli uši, kao da se nečemu dosjetio.

— Da to nije moj zec, koga sam ja objesio na granu . . .

Drapal, koji je već do sada bio uzbudjen, sve se većma smućivao; on je već motrio prvo djelovanje svoga pronašašća, on je već gledao suparnike i nenavidnike.

— Prioritet je moj, ja sam razpravu već napisao . . .

— Što? prioritet? razpravu? pitao četnik u čudu i smiehu.

— To je obično kod sviju velikih odkrića: čim netko nešto pronadje i jedva to objavi svietu, onda eto ih sa svih strana, koji tvrde, da su oni to već davno prije pronašli! . . . Nu ja se ne bojim, ja imam svjedoka, da sam ja prvi konstatirao: „Lepus arboris varietas quercina!“ I Drapal pokaza na svoga svjedoka gospodju Malvinu.

Četnik, koji svega toga nije razumio, pomisli, da je Drapal po običaju zavirio malko dublje u čašu, mahne rukom, te zapaliv cigaru smjesti se jovijalno u mekoslonu i prebaci koljeno preko drugoga.

— Sada, moj doktore, da ti kažem istinu: ja sam jutros ubio zeca i objesio ga na hrastovu granu, nu kad sam se vratio, nije zeca više bilo. To je, mislim, dosta jasno rečeno; a što ti misliš sa tvojim prioritetom i latinskim receptima, to neka dragi Bog razumije, ali jedan četnik ne može.

Vencel Otokar, od naravi plah čovjek, nije se usudio prigovarati Ratkoviću, nego nekom očajno-bolnom kretnjom ustade, uze kapu i ode. Došavši kući, izvadi nekoliko araka papira, postavi — na veliko čudo i ne-

Digitized by Google

godovanje svoje bake — zeca preda se na stol, i uze za tim pisati, te opipavati i prevrtati zeca, a pisao je i prevrtao ga do kasnoga mraka. Sav umoran duševno i tjelesno prospava Drapal svu noć kao riedko kada.

Sutradan u jutro pročita s težkom mukom ono što je jučer napisao, položi još jednom zeca na stol, nu oćutiv nekakav izvanredan miris, koji se iz zeca širio, pogleda ga još jednom sa svih strana, kao kad se čovjek prašta dragim pokojnikom, zovne služavku i pošalje ju sa zecom gosp. četniku Ratkoviću . . .

Sic transit gloria mundi! Tako je negdje ozvanjalo u Drapalavoj duši . . .

— — — — — — — — — — — — — — —

Načelnik izabrao je za ugovoreni izlet nedaleki mlin pod šumicom. Mjesto to bilo je sbilja sgodno, prozračno i hladovito; mlin je stajao na uskom nu nepresahnjivom potočiću, u kojemu se sada vidjela kao štap ukočena štuka, kako vreba na ribice, sada se bacio šaran, a sada padale grlice na pjeskovite obale potočića i opet plaho poletjele na visoke topole i briestove, koji kao da su kolo uhvatili oko mlina. Iz nuzkrajne šume, koja se nedogledno pružila niz potočić, čula se od časa do časa dreka zelene žune i brbljavih kreštelica, koje su već počele tražiti zrelija zrna žira . . .

Već oko deset sati iz jutra pričeli prvi gosti dolaziti, neki pješke neki na kolima. Župnik, umotan u bieli već posve izaprani ogrtač za prašinu, dovezao se na svojim tromim, debelim bielcima, koji su riedko kad složno išli. Dovezao se i trgovac Tkalčević u kočiji, koja kraj svega toga, da je bila po najnovijem ukusu, nikako nije pristajala uz slavonsku ladanjsku prirodu, uz zaprašene šikare i neravne putove; Tkalčević, skočivši naglo iz kočije, pruži na oko osobito elegantno

Digitized by Google

ruke prema svojoj ženi, da joj pomogne saći s kolâ, akoprem ona njegove pomoći nije baš trebala, jer je bila još snažna sa sitnim brčićima i širokom bradavicom na gornjoj ustni, te govorila glasom oštrim kao u mužkarca. On se otmjeno ogleda na sve strane, kao da traži poklona i poklonika; vidjelo se i na njemu i na njoj, da se drže za prve mogućnike u Žabarskom boku, što im, žalibože, župnik nikako nije htjeo priznati . . . Došla je i udovica bivšega gruntovničara sa dvie svoje neudane kćeri, visoke i suhe, narešene zlatnim naušnicama i narukvicama, nu sve to zlato slabo ih je resilo, prije bi čovjek rekao, da je ono od njihove neljepote nagrdjeno bilo . . . Došao je i Josip Ratković, mil i ljubezan kao uviek; došla je i Tereza ponešto plaha u novoj ružičastoj opravi, koja je doduše njoj krasno pristajala, nu nije pristajala za ladanjsku okolicu: i ona i oprava bile su nekud preveć svježe i mlade za kasnu ljetnu prirodu, koja je već izumirati počela. Drapal je došao pješke vodeć izpod ruke svoju suprugu, ženu doduše u godinama, ali još uviek gibku i žilavu, sa prijaznim ugodnim glasom; Drapal je bio svečanije obučen no obično: visoki, tvrdi ovratnik silio ga je, da drži glavu ukočeno, a crni svileni rubac oko vrata povećavao još tu svečanost. Napokon prispije i gospodja Malvina u družtvu sa četnikom Ratkovićem; Malvina bila je obučena na baščovansku, lagano i jednostavno, da se svatko čuditi morao, kako li se takovom priprostom opravom tolika skladnost i ljepota polučiti može.

S tom opojnom i zamamnom vanjštinom bila je u podpunomu skladu i Malvinina ljubežljivost; toj ljubežljivosti nije se nitko mogao oteti, pa makar joj i neprijateljem bio. Svaki njezin živac, svaka vlas, vješto poredane i nakovrčane kose joj po čelu, svaka kretnja, svaka nuanca

Digitized by Google

glasa kao da se umiljava čovjeku. Gospodja Tkalčevićka, koja je držala, da je prva u tomu družtvu, uvidjevši, da hladna ukočenost nit osvaja, nit imponira, uze takodjer nastojati, da bude mila kao Malvina, nu nije joj pošlo za rukom, te se družtvo i nadalje kupilo samo oko Malvine . . . Akoprem su svi znali, tko je Malvina, ipak je svakomu godilo, kad mu se približila i sa nekoliko sladkih rieči polaskala . . .

Najdulje se zadržala Malvina kod Tereze; kao u nekoj zabuni, promienivši i boju lica, stala ona pred Terezu. Pred njom stajao pupoljak, koji se najbolje počeo razvijati, dočim je ona bila ruža, s koje su već pričeli listići opadati; neka vrst zavisti, boli, kajanja radjala se u njezinu srcu: sad je zavidjela Terezi njezinu svježost i mladost, sada joj zavidjela one sladke dane, koje će istom početi uživati, a ona ih se već u nepovrat zasitila, sada opet, da je mogla odtrgnuti s nje njezinu nedužnost, pa ju oviti plaštem, koji i nju ovija, učiniti ju sebi ravnom . . . Sva ta mješavina udarila joj u krv, u lice, te joj oči nekud nestalno titrale, kad je zavirila u nevini, bistri pogled mlade djevojke . . . A Tereza je opet njoj zavidjela; nu što joj je zavidjela, to nije ni sama znala, to nije bilo u njezinoj duši jasno, to je čuvstvo bilo slično onomu, što ga maleni učenik napram svomu učitelju osjeća, gledajući u njemu nedostižívi uzor svega, ona si je poželila Malvininu ljepotu, ljubezljivost, sigurni snažni hod, riečju sve, što je Malvini podavalo neki čar, kojemu se ni mužkarci, ni žene niesu oteti mogle . . . Pored njih dviju stajao je mladi Ratković kao laskavi, umiljati golub, koji je tetošio i jednoj i drugoj, koji je znao dobro ocieniti čare jedne i druge. Malvina je znala, da je u taj čas Tereza njegov cilj, nu ona mu toga nije zamjerala, ni radi toga kivna bila: ona

*

Digitized by Google

nije nikomu otimala iz ruku, kao što opet nije nikoga puštala iz svoje vlasti.

— Oh! vidite ju, gospodin Ratković, kakova je liepa kao angjeo! . . . I vatreno ogrli Terezu i poljubi ju u porumenjele obraze . . . Čovjek bi ju čitav dan ljubio . . . I opet ju poljubi . . .

Od tolikoga laskanja sbunjena Tereza, nije znala rieči prosboriti, samo se stidljivo smiešila, ne znajući, bi li zahvaljivala ili bi se branila od tih poljubaca. Ti Malvinini poljubci smućivali su ju, ali su joj i godili, jer su joj odkrivali njezinu vriednost, o kojoj je ona već počela neki pojam dobivati . . .

Da nije bilo gospodje Malvine, ostalo bi družtvo prilično hladno, jer nikoga osim nje nije bilo, koji bi svakomu znao ugoditi i oduševiti ga . . . Bilo je urečeno, da će jela i pića svatko sa sobom ponieti, nu iznenada dodje mlinar, a za mlinarom Petar Kovačić, i zapitaše goste, bi li već vrieme bilo, da se podje kuhati i pečenke peći. Ta viest ugodno iznenadi cielo družtvo, te se na svačijim ustima pojavi pitanje: odkle to, od koga to? Akoprem nitko nije na to pitanje jasno odgovorio, ipak se pronio tih šapat, da je to načelnikovo maslo . . . Bilo je pilića, purana, odojaka: svega, svega, što Slavonija u svom bogatom krilu radja.

— Mi ćemo same kuhati, kliknu Malvina, na veliko čudo mlinarovo, ali ne u kuhinji, nego ovdje vani pod briestom.

I sada ona uze zapoviedati: četnik i župnik morali su donositi drva, Drapal i Tkalčević morali su oganj ložiti, neke od žena morale su vodu nositi, a neke posudje prati i meso rezati.

— A vas dvoje, obrati se ona Terezi i mladomu

Digitized by Google

Ratkoviću, hajdete u šumu suharaka skupljati, samo pazite, da ne izgubite jedno drugo! . . .

I tako je zabava tekla u neprestanom smiehu i natjecanju, a Malvina dielila je sada ozbiljno, sada dvolično ovomu ukore, onomu pohvale.

Najveće hvale dostao se Vencel Otokar Drapal; supruga njegova motrila je na njega kao koka na kružećega u visinama jastreba, te je siromašni starčić imao dosta muke, da izmakne Malvininoj blizini, koja ga je uprkos svaki čas trebala, sada da joj zasuče opale rukave, sad da joj pridrži zdjelicu s vodom, sad ga gurnula, sad se potepla o njega. Udovičine kćeri neprestance su dolazile k Malvini, pitajući ju za koješta oko jela, ne bi li koji tračak slave, što no je Malvinu obasjavala, i na njih pao. Inače niesu one trpjele gospodje Malvine, te su po nekoj nevidovnoj logici u dubini svoje duše ključile, da je ona kriva, što su do sada ostale neudane.

Supruzi Tkalčevići svedjer su se milovali, on je nju zvao „taubicom“, a ona njega „zlatanom“; sada je on nju ljubezno opominjao, da pazi na se, da joj ne bi dim u oči udarao; sada opet ona njega upozorivala, da si ne ozliedi ruke na suhom granju.

— Uh! ala se vole! šaptnu udovica gruntovničareva Malvini, kao da su se jučer vjenčali . . .

— I kao da je to uviek tako bilo.

Načelnika nije jošte bilo; on se u bližnjem selu bavio utjerivanjem poreza, te je obrekao, da će preko šume na objed prispjeti. Oko jedne ure, kad je družtvo već počelo nestrpljivo bivati, ne mogavši odoljeti mirisu rumenoga odojčeta, eto ti načelnika njima iza ledja iz šume. Na njegov dolazak sve se uzžurbalo, a Malvina dapače kliknula: živio! I četnik i Tkalčević i župnik hoćeš-nećeš pridjoše k Jakovu Klariću i porukovaše se

Digitized by Google

s njime, dočim su mlinar, Petar Kovačić i još nekoliko ljudi, koji su oko ručka pomagali, gologlavi stajali, dokle god im načelnik ne reče, da se pokriju. Svojim bistrim, oštrim okom pogledao je načelnik s jednoga kraja na drugi, da se uvjeri, je li sve u redu; i kad je vidio, da je sve po njegovoj volji, onda zapovjedi mlinaru, da nosi ručak.

Riedko kad bio je Jakov Klarić sretan i zadovoljan kao danas; nije njega toliko veselilo to po izbor jelo i piće, nego ga je omamljivalo ono, za čim je uviek težio: sav taj sviet ovdje, koji ga je pred dva mjeseca omalovaživao, dapače i prezirao, sada, nakon toli kratka vremena, trsi se, da mu se što ljepše nakloni, da ga uvjeri o svojoj odanosti. On je od prvoga početka znao, da će taj čas nadoći; taj čas bio je njegovo rodjeno djelo, i on je sada na tom svom djelu pario srce. A oni, koji su mu se klanjali, niesu ni sami znali, zašto to rade, to poštovanje, — ako se to čuvstvo tim imenom nazvati moglo, — prelazilo je epidemički od jednoga na drugoga, te nitko nije znao, tko je s tim poštovanjem prvi počeo, ne htijući nijedan pojmiti, da je svakoga neka nutarnja sila na to gonila . . . Na načelnikovoj snažnoj muževnoj osobi, u njegovom punom toplom glasu bilo je doduše nešto, što je moglo čovjeka predobiti, nu Jakov Klarić znao je dobro, da bi ta svojstva njegova bila prazni pozder, da nije nešto drugo bilo, što ga u vis diže, a to je bila vlast, to je bio zakon u krutoj njegovoj ruci. Zakon je što i oštar mač: turi ga u korice, i on je najnedužnija stvar, djeca se mogu s njime igrati; izvadiš li ga pako van, mahneš li njime oko sebe, onda padaju glave . . . Oštrinu toga mača osjetio je već i mlinar i Ratković i Tkalčević. A načelnik, koji je, odkako je bio kod odvjetnika, znao za svaki nesetni zakon, za svaku naredbu, umio je s njima baratati

Digitized by Google

kao švelja sa iglom, a k tomu je još imao i dara, da je ubrzo znao pronaći točku, u koju treba čovjeka bocnuti, da zajaukne, ali da ti se ujedno i pokloni . . .

„Makar me i mrzili, samo neka me se boje!“ to je vriedilo i u Žabarskom boku.

Uz tu prvu ugodnu misao uhvatila se i druga: pred načelnikovim očima sjala njegova Tereza! Nedavno još neugledno djevojče, a sada cvietak, iz kojega je već počeo djevičanski miris dihati, cvietak, o kojega su već počele mužke oči zapinjati, čas, koji je kadar i najtvrdje roditeljsko srce na sladak posmieh ugrijati. Ratković — liepi, imućni Ratković udvara joj . . . hoće li ju oženiti . . .? Hoće, zašto i ne bi? Zašto da mu se ne bi ono čilo, obiestno-naivno djevojče svidjalo . . . . Ili ju on možda samo vara, samo se titra i zabavlja s njome . . . Tko zna?! — Nu načelnik bio je veoma ugodno razpoložen, te mu se nije dalo tu zadnju misao dalje i na tanko razpredati i natrunjivati si njome današnju radost.

Družtvo je bivalo sve živahnije . . . Od razgovora i smieha Malvina je ponešto porumenila, prve kaplje znoja počele se iskriti na sljepočicama, te joj se stručci kose priliepili uz razplamtjele obraze i ona sve zamamnija bivala; ona je jela, razgovarala, smiešila se, sjevuckala očima sve u jedan mah, sve takovom lakoćom i gracijoznošću, te se svima činilo, da je njezin nož najoštriji, njezin komadić mesa najljepši, njezino vino najodabranije . . . Pod njezinim hitrim, oblim prstima sve se poljepšavalo, pod njezinim jezikom sve oživljivalo . . . Sve su ju žene nastojale oponašati: Tkalčevićka htjela je, da žvačući ne otvara ustiju poput Malvine, nu pri tom je natezala cielo lice, kao da su joj obrazi bili sa obadvie strane štapom poduprti; gruntovničareva

Digitized by Google

udovica držala je držak od žlice nad rukom, a kad je vidjela, da ga Malvina drži pod rukom, uze i ona tako, nu pri tom je toli ukočeno dizala ruku gore-dolje, kao da joj je ruka u laktu svezana . . . Treća opet, kad je vidjela, da Malvina za svakim jelom koricu kruha grizka, učini to isto, nu pri tom joj se zatrkalo, te je najkasnije morala otići za briest, dok ju kašalj mine...

Tkalčević osim juhe nije ništa jeo, nego je čekao na odojče. On je uviek govorio, da najbolja jela valja najprije, a ne najkasnije na stol nositi; to su mu i drugi potvrdili, samo se niesu mogli složiti, koje je jelo najbolje. Liečnikovica je marljivo priljevala vodu u vino svomu Drapalu, i kad god je on podigao čašu, da ju izpije, opomenula ga ona, povukavši pošteno za kaput. . . . Tereza nije još nikada sjedila u tolikom družtvu; nježno posluživanje Ratkovićevo bilo joj i neobično i suvišno, ali u dnu srca ipak ugodno; akoprem se sama posluživala, na posljedku je ipak očekivala, da će njegova ruka brže priletjeti za čim je htjela . . .

Napokon nadošao čas, da se drže govori; bez njih ne može se u Slavoniji popiti čaša vinca, pa makar ih samo trojica za stolom sjedila. Prvi je nazdravio četnik Ratković; on je mislio, da on, kao „rangom“ prvi, mora započeti. Njegova zdravica sastojala je od kratkih, polusakatih stavaka, od kojih je neke, za koje je mislio, da su originalni i važni, dva i tri puta ponovio; proviralo je, da on sebe drži za vrstna govornika. Pravoga, jedinstvenoga smisla nije bilo u njegovoj zdravici, izgledalo je, kao da na nešto nišani, i da će sada nà reći ono, što još manjka, nu baš u tom času dovrši on svoj govor i izpi čašu . . .

Poslije njega govorio je Tkalčević: on je nazdravio slogi, slogi inteligencije u Žabarskom boku. Iz njegove

Digitized by Google

zdravice proizviralo je, kako li bi to liepo bilo, da svi nose iz njegova dućana (to se ticalo župnika, jer župnikova gazdarica nije se dobro gledala sa Tkalčevićkom, pa iz osvete namirivala sve kućne potrebštine iz obližnje varoši); proizviralo je nadalje, da bi gospodin načelnik Klarić toj slozi za ljubav mogao njemu Tkalčeviću kroz prste progledati onu žestu, iz koje on fabricira svoju šljivovicu: zakon je doduše zakon, ali sloga i prijateljstvo vriede isto toliko! U Žabarskom boku da je od uviek vladala sloga, pa se on nada, da će ona, ta divna božica, i od sada sve njih skupiti oko svoje zastave! . . .

Ta zdravica bila je sa mnogokratnim „živio“ popraćena, a Tkalčević išao je kao triumfator, da se kucne sa svakim pojedinim . . . Svi su se kucnuli uz neki blagostivi smiešak, i pri tome je o slozi svatko mislio, kako se njemu u najprobitačnijemu liku prikazivala. Župnik je mislio, da bi moralo nestati onoga nesporazumka, poradi kojega nema u Žabarskom boku one stare sloge, koja je sve dotle vladala, dok niesu razni pridošlice stali rušiti tu slogu i otimati se — a tu je mislio na Tkalčevića — o prvenstvo. Tkalčevićki se činilo, da ona svakako ima prvenstvo i nad Malvinom i nad ostalimi gospodjami, pa kako bi se to liepo i složno u Žabarskom boku živjelo, da one to prvenstvo njoj u istinu i priznadu . . . Udovica je držala, da već ljepše sloge ne bi moglo biti, nego kad bi mladi Ratković oženio jednu od njezinih kćeri, svejedno, bilo stariju ili mladju, a ovako gdje će biti sloge, dok on laska golotrboj načelnikovoj kćeri, a Malvina opet kao na uzici sve mužkarce za sobom povlači . . . Drapalka opet bila bi svim i svakim složna, samo kad bi Malvine nestalo bez traga iz Žabarskoga boka . . .

I tako je svako od njih gledalo slogu u drugom

Digitized by Google

obliku, ali sve ih to nije moglo smetati, a da jedno drugomu ne govore najsladje rieči o sebi i najnevjerojatnije tajne o drugima . . .

Napokon se i pjesma zaorila, ona neobuzdana slavonska pjesma, koja i starcu upaljuje krv, a u mladom srcu počima buditi izprvice tiha, snatriva čuvstva, koja se poput lakog, umiljatog talasa preljevaju po krvi, dok se na posljedku ne uzburkaju u strastne, divlje valove.

Pjevanje nije bilo složno, jer dok je pjesma iz Malvininih i Ratkovićevih ustiju pjenušila se i iskrila poput šampanjca: sad sladka, sad poskočljiva i vatrena, dotle se uz župnikovo pjevanje objesio neki stegnuti prizvuk crkvenih pjesama.

Josip Ratković izgarao je u milinama; i onako upaljivo njegovo srce, ugrijano vinom i blizinom liepog nedužnog djevojčeta, gledalo je u Terezi idejal mladenačke ljepote, on ju je gutao očima i čeznuo za njom; a njoj je opet to pjevanje, ti njegovi plameniti, čeznutljivi pogledi uzbunilo svaku žilicu, preobrazilo cielo biće, te je jedva znala za sebe samu . . .

I Josip Ratković je nazdravio; on je govorio o ljubavi i ljepoti, o mladosti i o Arkadiji, nu što je dulje govorio, to se sve dalje zanosio, dok na posljedku nit je bio zanimljiv nit razumljiv . . .

U neke nekavice ustade i Drapal; on se već dva tri puta htio dići na besjedu, nu svakiput ga je njegova baka pretekla i povukla dolje, nu sada joj nekako izmaknu. I on je počeo govoriti o ljubavi i ljepoti, nu jezik njegov zaplitao, koje od vina, koje što je krezub bio, te se nije pravo razumjelo, da li deklamira ili pjeva solo-ariju. Samo izpretrgani stavci mogli se razumjeti: Es blühen Blumen, es blühen Rosen . . . Ja te libim diko moj . . . Malvine, du bist mein Herz . . .

Digitized by Google

Na te zadnje rieči povukla ga njegova stara takovom silom, da je sjeo toli naglo, kao da su mu noge odrezane bile . . .

Silno odobravanje, silni „bravo“ i „živio“ samo se orio, a Malvina ustala i otišla, da se kucne s njime i sa liečnikovicom, a za Malvinom učiniše to isto i ostali, tako da Drapalka na posljedku nije ni sama znala, je li to njoj na slavu ili na rug . . .

Poslije toga razbi se družtvo u pojedine rpe: jedni ostadoše kod stola i vina, drugi podjoše k mlinu i mlinaru, treći opet koje na livadu, koje u šumicu.

Oba Ratkovića, načelnik, Malvina i Tereza nadjoše se u jednom skupu; Josip Ratković vodio je Terezu, a načelnik i četnik Malvinu. Na mostu pred mlinskim kotačima zaustaviše se motreći ukočeno okretanje kolesa uz jednolični bučni žamor vode. A kakova li je sve to voda bila! Prije nego je došla pod kolesa modrozelena, tiha, tajanstvena, sa pritajenom orijaškom snagom; pod kotačima silovita, kao zmija kad na nju staneš, počimajuć se ljeskati i srebreniti, silom se proturavajuć, gušeći se i cvileći, dok se ne protiska izpod kolesa, da se razbijena u tisuće iskara tamo na izlazu opet skupi u slici pjene te kao bez snage mrtvo se odtiska niza žljieb doli . . .

Naše družtvance ustuboči se promatrajuć tu divnu sliku ne mogav oteti se njezinoj ljepoti i strahoti.

— Ovo sam ja, pokaza mladi Ratković na zelenkastu vodu pred kotačima, ona pod kotačima, ono ste, gospodine načelniče, vi, a ona tamo iz žlieba padajuća, ono si, striče ti! . . .

— A koja smo nas dvie? upita Malvina.

— Vama stoji na volju, birajte, koji vam se stadij najbolje dopada.

Digitized by Google

— To bi bio „vodeni“ Liebeserklärung — brr! groza me hvata, ogrliti tu vodu . . .

— Vama su „vatreni“ Liebeserklärungi sigurno ugodniji, doda četnik.

— No kad već hoćete da znadete, moram vam reći, da se meni ona srebrna voda, što u iskrama dolje vrca, najbolje mili; vidite samo, kako se nježi, ulaguje, tiho i bez opasnosti pljuska i prska . . . Ali ova, ova zelena ovdje, tajnovita, zagonetna, što je kadra dići te u nebo i shrvati u bezdno, ta više nije za mene, meni se više ne će njezinih liepih i strahovitih tajna odgonetati: evo vidite, tko je za nju, tko pilji u nju i pita se: je li sbilja takova duboka, što li krije u svojoj dubini, vilinske dvore ili hladnu smrt . . . Oh! draga moja, i Malvina ogrli Terezu, ona je i liepa i strašna, ali te ljepote i strahote nitko ti ne izpripovieda, nitko ne izkaza, dokle god je sama ne okusiš . . .

Sirota Tereza zastidila se, koliko je živa, kao da su ju uhvatili u Bog zna kakovoj laži, što je gledala u modro-zelenkastu vodu, koja se pod njom čarobno ljeskala, podmuklo šaptala, čas ju mamila k sebi, čas joj se prietila i grozila . . . Tereza je ćutila, da se baš takova zagonetka počela i u njezinu srcu zaplitati, kako li će se, tko li će ju riešiti! . . .

Zavirivši samo na časak u tiesni, vrećama natrpani mlin, koji je u svom temelju podrktavao, prodjoše kraj velikoga psa, koji je nasred staze ležao i sunčao se, te se uputiše na prostranu livadu, koja se pružila za mlinom. Nasred livade bilo nekoliko granatih voćaka, a pod njima plandovalo desetak šarenih i crljenih telića, koji poskakaše na noge te s izpruženim vratom ustremiše poglede u nepoznate došljake. Odmah pri ulazu bio zdenac za marhu, a nedaleko zdenca ogradjen pčelinjak sa

Digitized by Google

četrdeset košnica; pred pčelinjakom mirisao omalen vrtić sa šarenim cviećem, u kojemu je sve šumorilo od silesije pčela, koje su se sad bljeskutale o suncu kao zviezdice, sad kao zrno sunule u vis, da ih nestane u daljini... Iza pčelinjaka prostro se širok vrt sa okruglim kupusnim glavicama, sa mirisnim peršinom i zelenim širokim lišćem kravske repe; po plotu penjao se širokolisti friž bundeve i povenuto frižje graška... Za vrtom pružila se jedna krpa bostana sa tamnim lubenicama i kao zlato žutim dinjama. Kud god si pogledao, svuda bogatstvo i obilje jeseni, svuda disalo neko mirno zadovoljstvo, neka djetinja zahvalnost Bogu i prirodi.

Mlinar je ponizno išao za njima, te im tumačio i pripoviedao sada ovo, sada ono o svom gospodarstvu.

— Ej! sretni ti čovječe, koji uz kokošju juhu i rezance sa sirom ne poznaješ veće slasti na zemlji; koji nad svakdanjim svojim poslom veće sreće niti želiš, niti tražiš; koji si se sklonio od svjetske vreve u taj šumski kutić, gdje ti je priroda odgalila svoja prsa i kazala ti: evo ti kruha, evo ti vode, evo ti šume! A ti, njezino rodjeno, nepokvareno diete, ne znajući ni što je sjaj, ni što je slava, ni što je muka, ni što je bieda rvućega se svieta, ostat ćeš otoj grudi vjeran kao briest onaj, koji već stotinu godina sluša žubor tvojega mlina, koji ga jutrom budi, a večerom uspavljuje...

To je čuvstvo strujalo srcem Jakova Klarića, kad je obilazio mlinarevo dobro. Ej, da je njemu takav kutić, daleko od vreve...

Malvina i Tereza brale sitno jesensko cviećе po livadi, savijajući ga u vjenčiće i kitice. I ostalo družtvo bilo u blizini: sada se čuo vrisak, sada bučni pljusak kamena u gladku vodu.

Drapal, akoprem nije bio uz Malvinu, ipak je bio

Digitized by Google

vanredno dobre volje; nitko ga još nije tako vesela vidio. Mali krezubi starčić sbijao šale i tjelesne i duševne, da je sve oko njega kipjelo od smieha. Kad god je njegova stara, koja ga nije mogla onakovoga gledati, nestrpljivo rekla: No, sada je već dosta! već je on sa novom šalom započeo, a pratioci ga svojim smiehom sve to većma sokolili proti njegovoj staroj baki.

Ne bilo za dugo te se družtvo opet našlo kod stola, na kojem su se rumenile hladne iz vode izvadjene lubenice i mirisne dinje . . .

Kad su se gosti počeli iznovice nasladjivati, dodjoše putem iz šume (kojim je i načelnik došao) dva oružnika sa dvojim kolima vreća sa pšenicom te nekoliko glava krmaka i goveda, koje je načelnik prije podne u ime poreza zaplienio. Oružnici se sustaviše kod mlina, a družtvo ih ponudi čašom vina. Marhu za kolima gonilo troje djece, dva mužkarca i jedna curica. Curica loše odjevena stajala je držeći na užetu kravu, te turobno i znatiželjno motrila u družtvo.

— A čija si ti, dušo? upita ju Malvina, koja nije mogla odoljeti ljubkom, žalostivom pogledu djeteta, koje je lakomo pogledalo na puni stol.

— Ja sam Katica Anićeva; odgovori curče vedrim glasom.

— Pa kamo ćeš?

— Vodim kravu, nije htjela sama da ide.

— A gdje ti je mama?

— Bolestna je, leži već tri nedjelje.

— Pa tko vam kuha?

— Nitko.

— A gdje ti je otac?

— Za poslom.

— Imadete li još krava?

Digitized by Google

— Ne imamo više; samo smo ovu jednu imali; mama ne može ništa jesti, samo mlieka; za večeras imamo još malo, što je ostalo od jutros, ali za sutra ne imamo više . . .

— A ima li još koga u kući?

— Ne ima, samo bratani Pera i Luka; ali oni su manji od mene, Luka još ne zna hodati.

— A što fali mami?

— Ja ne znam, boli ju.

— A je li bio doktor kod nje?

— Bio je dvaputa, ali otac ne ima čim platiti, pa sada više ne će da dolazi; sada ju lieči teta Jula.

Cielo družtvo uprlo oči u curicu slušajući što govori. Malvina se mienjala u licu: sada rumenila, sad bliedila, sada zelenila.

— Gospodine načelniče, ako Boga znate, ne činite toga, molim vas! obrati se ona malo ne sklopljenim rukama naprama Jakovu Klariću. Na očima joj zasinule suze . . .

Uzevši na to pladanj i položiv na njega forintu, podje od jednoga do drugoga proseći milostinju za sirotu curicu. Obišavši cielo družtvo skupila je do dvadeset forinta. Tkalčević sam dao peticu, Ratkovići skupa peticu; župnik dade dva forinta, a Drapal dvadeset novčića. „Niesam ja amo došao prosjake darivati“, rekao je liečnik, položiv svojih dvadeset novčića.

Deset forinta preda Malvina načelniku u ime poreza, dočim ostali novac zaveže curici u rubac; natrpavši još punu pregačicu jestiva i poljubiv ju u čelo, odprati ju sa sijaset savjeta kući. Curica veselo brzala šumskim putem natrag goneći pred sobom kravicu; sirotče uzšeprtljila se, te čas kradomice zavirivala u pregačicu za

Digitized by Google

jestivom, čas se obazirala za Malvinom, ne znajući joj drugačije zahvaliti.

Poslije toga prizora zašutilo družtvance; kao da se svatko bojao i stidio obezčastiti veselom riečju netom minuli čas. Prvi poče govoriti Tkalčević o nesnosnom sadanjem stanju, da je već dogorjelo do nokata, pa ne duhne li doskora kakav novi vjetar, da će biti ono, što je već jednom bilo: obći potop, ili Sodoma i Gomora, samo u drugoj formi . . .

Nu i on je ubrzo ušutio, jer nitko nije bio razpoložen za takove razgovore.

Josip Ratković, koji bi inače sličnu priliku objeručke primio, da pusti maha svojim idejama, plivao je u ružičastom svjetlu ljubavi, koja mu nije dala, da taj čas vidi ma i najmanju crnu točku.

Sav jad onoga prizora sa curicom oćutili su jedino Jakov Klarić i Malvina: ova po svojoj mekoj naravi, koju je svaki prizor ili ganuti ili veseljem razpaliti morao, a on zato, jer je već i sam ovakovih časova doživio...

Sunce se počelo nagibati nad šumicu, a u cieloj prirodi zače neko živahnije gibanje i spremanje. I naše družtvo poče misliti na polazak; čaše počeše živahnije kucati, dapače i Petar Kovačić i mlinar moradoše doći, da se kucnu s načelnikom i Tkalčevićem; ovaj potonji uzeo ih slaviti kao čelik-gospodare, koji bi mogli cielomu narodu biti uzorom. On se u obće rado izticao kao prijatelj i dobrotvor naroda, nu bilo je glasova, koji su tvrdili, da narod njemu tu tobožnju ljubav stostruko vraća i plaća u njegovu dućanu, te da je on od same te „ljubavi“ postao bogat čovjek . . . Malvinu je već minula ona časimična sjeta, te ona opet počela žuboriti kao ptica, koja je uviek sretna i zadovoljna . . .

U to i kočijaši pritjeraše kola. Još jednom zazvoniše

Digitized by Google

čaše, još jednom zaori „živio“, a veselo družtvo poče skakati u kola.

Vodeći se župnik sa četnikom izpod ruke, dodjoše oba polako do kola, te s pomoću mladoga Ratkovića sjedoše u kola, pozdravljajući veselim uzklicima ostalo družtvo, dok četnik ne zaviče kočijašu po vojnički: tjeraj!

Drapal se nije podnipošto dao voditi, nego gestikulirajući rukama i pjevajući neku nerazumljivu ariju, dotetura se do kola, u kojima se odmah i prevrnuo, te ga njegova stara morala nasloniti na svoju ruku i tako ga za cieloga puta držati.

Malvina posadivši se u kola, zapjeva još jednom strastno vilovito:

Jedno momče vedra lica
A očiju plavih,
Obranilo srce moje —
Samo ne znam: zna li?!

Kad su konji poletjeli, bilo je Terezi, kao da ju u nebo povezoše; pijana od uzavreloga čuvstva, ona niti je što čula niti vidjela; ona je osjećala blizinu njoj miloga Ratkovića, ali niti je razumjela, što joj on guče i šapuće, niti je znala, što da mu na njegova pitanja odgovara. U njezinoj duši jedino ozvanjala sladka, bolna pjesma o „ranjenom srcu“, kako no je tekla sa razbludnih usta Malvininih i razljevala se sa tisuću odziva u toj još razbludnijoj slavonskoj večernjoj prirodi . . .

Kad su stigli u selo, pao je već mračak, a jesenski vjetarac razblaživao topli zrak, koji je sve većma izmicao hladovitomu zagrljaju plavetne, zvjezdane noći. Družtvance, zašav u selo, razsu se na sve strane; svatko je već unapried ćutio slast mekog svoga loga, u kojem će

Digitized by Google

se današnjom zabavom poremećeni živci opet složiti i smiriti.

Svi su se smirili, samo dvoje njih ne mogoše ušutkati uzrujane maštе: Tereza i Drapal.

Terezi se danas otvorio novi sviet: sladka, nerazumljiva čuvstva probijala joj žilama, stvarajući joj pred očima divne slike, koje su se letimice i bez prestanka izmjenjivale. Bilo joj je da zagrli cio sviet, da cieloj zemlji udahne onaj dašak ljepote, onaj dielak slasti, koja joj dušu raztapa, — a taj bi dašak svu zemlju cviećem obasuo, svu zemaljsku sreću po njoj posijao. Čežnja, plamenita poput ljetnog vjetra, umarala ju, gonila joj uzdahe, rivala joj ruke na zagrljaj, žarila joj usta na poljubac; muka, strašna muka grčevito joj trzala cielim tielom, te jedino u težkom disanju našla ona tomu ognju oduška . . . Kako to, da je istom danas opazila, da je već podpuna djevojka, gdje li je ta spoznaja do sada bila? Do sada ona kao mali ozidani ribnjak, po kojem su njezina čuvstva i misli poput zlatnih ribica krotko i umiljato, ne pomutivši nikada sjajne gladčine, plovile, a sada najednom postadoše njezine grudi uzburkano more, koje u utrobi svojoj mieša i izbacuje iz najdubljih dubina uzdignuto biserje, a površinu uzbibava veličanstvenim valovljem, koje se na suncu zlati neizkazanom ljepotom, a po mraku se poput crne strahote valja i urliče . . . Ej, da joj je on sada uz nju, kao što je čas prvo do nje sjedio: ona bi mu sve, što ćuti, izpričala, i ne bi ga prije od sebe pustila, dok mu ne bi sve . . . ma sve kazala . . .

Drapal, kao svi stari ljudi, nije mnogo spavao, a po gotovo danas, gdje no su vino i Malvina harali po njegovoj krvi stvarajuć mu pred dušom mutne, maglovite prikaze. U prvi čas misliš, da će ti ta težka magla zaklopiti oči do zore, — ali one prikaze niču kao gljive,

Digitized by Google

sve jedna za drugom, sve jedna drugu napried rujući i ne dajući snu na oči. I dok je njegova stara već cielu uru sladko hrkala, ustane Drapal, zapali svieću te uze pisati svoja čuvstva, koja je danas Malvina u njemu probudila . . . Pisao je i križao, čitao i posipao pieskom, dok se na posljedku već pred istu zoru ne izleže iz svega toga sliedeći list:

„Innigst hochschätzbarste Malwine!

Nehmen Sie meine Glückwünsche zu Ihrem aufrichtigen Herzen im besten Wohl Ihrer Gesundheit, das Sie bewiesen haben bei der Wahl,[1] welche mir so viel Freude bei der Umarmung[2] Ihrer zarten geschmückten Brust erwies möge uns Gott der Allmächtige seine Stütze zur friedlichen Lösung behilflich werden.[3] Sinne und Wunsch dürften vielleicht gleich sein, wenn sich keine Täuschung in Ihrem Herzen verfinden dürfte.[4] Dies ist mein Wunsch meines Herzens, den ich lange stets in meinem Herzen trage, ob er in Erfüllung kommt, sei eine Vorsehung Gottes, und ich wünsche mir nichts als Ihre schwarzen Augen, die mein Herz für Ewigkeit bezaubernd in Augenschein in der Brust zu tragen.[5] Sollte mein Wunsch mir nicht gegönt werden, so soll der Trauer in Ihrer Abildung Ihres schönen Antlitzes bis zum meinem

---

[1] Valjda se tiče Malvininoga jutrašnjega izbora, odnosno naloga pojedinim osobama kod pripravljanja ručka pod mlinom.

[2] Misli sigurno na prizore, kada joj je zasukivao rukave itd.

[3] Tiče se po svoj prilici: „Lepus arboris varietas quercina Drap.“, za tim lieka proti marvinskoj kugi, — i s time skopčanih zemaljskih dobara, koja će postići.

[4] Ili joj ne vjeruje, da ga ljubi, ili misli na svojih šestdeset i šest godina.

[5] Ova poetička erupcija najviše je muke Drapalu zadavala.

*

Digitized by Google

Tode in Ihrem Herzen verbleiben,[1] denn ich liebe Niemanden so sehr als Sie, nur das Schicksal Ihrer Aufrichtigkeit soll es entscheiden. Sollte mein Schreiben eine Verletzung Ihres Anstandes finden,[2] so ersuche ich Sie gütigst um Verzeihung zu bitten. Ich hoffe mir mein Schreiben nach Durchlesung im Kurzen zu beantworten, damit ich mich darnach richten könne, Ihre Willensmeinung aufrichtig zukommen zu lassen; und verbleibe hochachtungsvoll Ihr hochschätzbarer und liebender

V. O. D.“[3]

Kad se stara Drapalka probudila, te ga zatekla kod pisanja, nije ju to ništa iznenadilo, jer je Vencel Otokar običavao rano ustajati i pisati, dok je još bistar bio.

VI.

Jakovu Klariću izpunile su se želje prije nego je i samo računao; njegova vlast, njegov ugled rastao je od dana do dana: počevši od najsiromašnijega seljaka, pa sve do bogatoga Tkalčevića, sve je pred njim kapu skidalo. Uz tu moralnu vlast poboljšavalo se i materijalno njegovo stanje; pomladio se i duševno i tjelesno: brada njegova i onako bujna, sjala od jedrine, razširila se poput dvie metlice; iz odjeće udarao miris finoga duhana, a zubi izpod gustih brkova kao da su iznovice pobielili.

Nu ono, što ga je najviše uzhićivalo, bila je ljubav Terezina i Ratkovićeva. Kako li je to njegovo djevojče u jedan mah procvalo! Kako li se ljudska vanjština samo tako naglo može preobraziti! . . . Izprvice žacao se on, što Ratković po ciele dane uz Terezu probavlja: nu što da počne, zar da ga otjera, ili zar da poradi njega sjedi

[1] To je nastavak gornje erupcije.

[2] Tu se pojavlja platonički ljubavnik.

[3] Vidi se, da je ipak imao respekta pred svojom starom: nije se usudio cielim imenom podpisati.

Digitized by Google

cio dan kod kuće i čuva svoje diete? Da bude i otac i mati? To se ne može ni od njega ni u obće od otca zahtievati. Kasnije se već navikao, ne videći u tih sastancih ništa zazorna, dočim je u duši za cielo držao, da će mu Ratković zetom biti. A kad to bude, ej slave i dragosti roditeljske! Vidjeti djecu, da imaju svoj svakidanji kruh, pa makar ga smjesta nestalo sa zemlje!... Da ga nestane? A Malvina — ona čarobna žena sa vječnom mladošću u očima! Zar on ne bi uz nju mogao nov život započeti, i to život bujan, čaroban, koji se ne bi zvao borbom za obstanak, nego dvobojem za vienac slasti i slave .... On bi sada tekar znao, što je život, sada, kad je prokuburio svu buru i led, kojim ga je današnji viek i sviet u borbi za obstanak bio; sada, kad bi poput gourmanda znao svaku i najmanju kaplju slasti po pravoj njezinoj vriednosti ocieniti i uživati ... Pa zašto da to u istinu ne bi moglo biti; gdje su zapreke? Možebiti Malvina? Zašto bi ona njega, čovjeka snažna i imposantna, odbila? Ona doduše ima muža, nu što za to? Tko bi u današnje dane za to još mario, ta ima načina, da se i ta zapreka ukloni! Kud god se okreneš, svakomu možeš nešto prigovoriti, — u istinu pak ne prigovara se nikomu ništa ...

I u tim mislima ploveć, otvori načelnik najnoviji broj političkih novina, koje su pred njim ležale. Prolazeći nemarno pokraj pojedinih naslova, najednom mu se lice poozbilji. Pod rubrikom: „umrli“ javljalo se, da je dr. N. N., narodni zastupnik kotara, pod koji je spadao i Žabarski bok, umro. Kao odprhnuta izčeznu sva snatrilačka slast iz načelnikove duše! Dr. N. N. bio je opozicionalac, a občina Žabarski bok sa svojih deset sela odlučivala je izbor narodnoga zastupnika. Sada će biti nov izbor razpisan, a od njega — Jakova Klarića —

Digitized by Google

ovisit će puno, tko će biti izabran: vladinovac ili opozicionalac!

Eto mu prilike, da pokaže svoju vještinu, eto mu prilike, koja mu pruža vienac slave!... Medjutim, tko bi se u Žabarskom boku i usudio njemu na put stati, tko bi imao te smjelosti njegove seljake, koji ne znaju ni što je izbor, ni što je sabor, nagovarati, da čine nešto, što njemu, načelniku, ne bi po volji bilo! Dosadanji zastupnik dr. N. N. bio je rodom iz ove občine, bio je školski drug bivšega načelnika, narod ga je zvao „našim djetetom", pa ga jednoglasno izabirao. Da, to je moglo biti onda, ali sada više ne! I Jakov Klarić opet uze snatriti, kolika će dika biti po nj, kad se kod visoke oblasti sazna, da je on, sadanji oduviek opozicionalni kotar kao čarobnom šibikom pretvorio u kotar vladi odan i prijazan!...

U vlasti svojoj učvrstiti se, Terezu udati za Ratkovića, sinu Andriji pribaviti mjesto kod suda ili kotara... Sve to biti će ugodne posljedice smrti jednoga narodnoga zastupnika...

U isti čas sjedio je Josip Ratković u naslonjaču svoje udobno uredjene sobe te se uz mirisnu cigaretu podao nebrižnomu sladkomu maštanju. On je i sam opazio, da je ove godine neobično dugo ostao kod kuće, i što više, da mu se još nije želja pojavila, da opet krene u sviet. On je dobro znao, što ga zadržava u Žabarskom boku i nije si toga nipošto tajio: Tereza i njezina ljubav kao da kane iz njega drugoga čovjeka napraviti. On je ljubio i do sada, nu njemu se činilo kao da je doslije on bio plienom ljubećih žena, a sada je eto Tereza postala njegovom žrtvom... Da žrtvom!... Nu, pa je li to što nova, da je ona, zaljubivši se u njega, podala mu se posvema, poklonila mu ljubav, kakvu može pokloniti samo nedužno djevojče?!

Digitized by Google

Sviet mu radi toga ne može ništa predbaciti, ali on sam sebi može: jer ona ljubi prvi put, ona ne poznaje drugoga čovjeka na svietu osim njega. A je li i s njegove strane tako, je li i njemu Tereza prva ljubav? Nije! Što više, on je namjerice išao za tim, da se mlado djevojče u njega zaljubi, on je bio jastrieb, nemilosrdni jastrieb, koji nakon što je pticu već ulovio, tek onda se u nju zagledao, tek onda joj čare upoznao, čare, koji su ga obladali, kako on to u prvi kraj ni mislio nije.

Prije je on bivao ta ulovljena ptica, te je bilo posve naravno, da se nastojao iztrgnuti iz panča i okova, skovanih mu od žena, koje su dobro poznavale njegovu meku ćud i njegov imutak. Kao onda svoju slabost, tako je sada ćutio svoju premoć, a ta premoć pretvarala se u njegovoj nježnoj naravi u neku vrst milosrdja, koje ga je pred samim sobom s obzirom na Terezu kao krivca prikazivalo. On si nije mogao prešutjeti, da se nalazi na nekom razkršću, na razkršću medju dosadanjim i budućim novim životom. Jer — pomišljaše sam u sebi — živjeti i nadalje tako izprazno, tako u ludo bio bi sbilja grieh i protiv Boga i protiv samoga sebe. I misao na ženitbu, od koje je on s istom lakoumnošću zazirao, i s istom lakoumnošću u nju srtao, pričinila mu se sada prirodnijom i osbiljnijom, nego do sada, ona mu se dapače u taj čas činila priekom nuždom. Da se još dulje skiće po svietu, koja mu korist od toga? Da ostane kod kuće, a neoženjen, kamo bi dospio, kakav bi to život za njega sama čovjeka na selu bio? Da li po logici uma, ili po logici srca, on je uviek došao do zaključka, da mu valja oženiti Terezu. Misao, da Tereza ne bi bila prema njemu, naletjela je takodjer u dušu mu, nu samo je naletjela, a da se nije ni časak u njoj sustavila, niti za čas ga smutila. — Dakle, oženiti se! oženiti se, i uz ženu, kojoj

Digitized by Google

će biti sva sreća, što će se moći tvojom zvati, živjeti sretno na tom selu, voditi gospodarstvo i uživati u svojoj djeci, što no će biti sami ženijalci, kojima će se prodičiti koljeno Ratkovića . . .

I daleko, daleko poletjela maštà snatrilačkoga Slavonca, ća tamo do u treće koljeno . . .

U to mu sluga donese poštu. Jedno pismo okrene dva, tri puta u rukama, jer rukopis mu je bio nepoznat. Pismo je bilo iz glavnoga grada, iz tabora političke opozicije. Pišu mu, da je narodni zastupnik dr. N. N. umro, pa da je njegova zadnja želja bila, da njegov kotar i nadalje ostane u opozicionalnim rukama. Odbor proučiv sve prilike, pronašao je, da boljega kandidata od njega — Josipa Ratkovića — ne može naći, pa da se od njegova vazda prokušanoga rodoljublja nada, da će on tu čast znati ocieniti, te da će kandidaturu primiti, a ako svi znaci ne varaju, i izabran biti.

Josip Ratković uzdrhtao se čitajuć taj list, da ga je jedvice kraju dočitao . . . U tili čas otvorio se nov vidik pred njegovom dušom, vidik, koji je onoga prvanjega posve progutao. Slavičnost, koja se za cieloga mu života u stotinu raznih oblika u njemu pojavljivala, pokazala se sada u podpunoj slici; on se već gleda, kako grmi u hrvatskoj sabornici, kako čita lekciju vladinim organima, kako poput paučine trga sve vladine osnove, kako mu se čestita sa svih strana, kako se izvadci iz njegova govora šire po svim novinama i kako je on primoran izpravke — radi izkrivljenoga smisla — na uredničtva dnevnih glasila šiljati . . . Dalje njegovo maštanje nije išlo, on nije mislio ni na ovu, ni na onu nagradu, njega je samo uzhićivalo ono, što se ne da rukom uhvatiti, ono, što poput tamjanova dima i mirisa čovjeka okružuje. On nije poput Jakova Klarića tražio oganj,

Digitized by Google

da se na njem ogrije, njegova duša letjela je samo za dimom! . . .

Kad se namaštao i opazio, da ne sjedi u saboru, nego u svom fotelju, priedje — ako i nerado — opet u normalno stanje sbilje. Pomisliv uzgredice na Terezu, čija mu se slika posve blieda, bez ikakve zanimljivosti prikaza, sjeti se i načelnika; uz načelnikovu pomoć biti će on za cielo izabran: taj čovjek, koliko mu je i do sada već simpatičan bio, prikaza mu se još simpatičnijim.

Samo što se niesu poljubili, kad su se sastali: načelnik i Josip Ratković! I jedan i drugi gorjeli su od želje, da se vide. Jakov Klarić je danomice očekivao, da će Ratković zaprositi Terezinu ruku; on je već postajao nestrpljiv, te je dapače naumio, da i sam iz daleka natukne Ratkoviću. Ovaj je opet na sve drugo mislio u taj čas nego li na Terezu i ženitbu. Porukovav se srdačno s načelnikom, izvadi Ratković onaj list i dade mu ga, da ga pročita. Svietlo lice Klarićevo smrkne se u isti taj tren.

— Vi dakako ne ćete na to pristati? . . . reče povrativ pismo natrag.

— Kako ne, ma vidite, da oni ulažu u me sve svoje nade, a ja mislim, da ste se već i vi o mom otačbeničtvu uvjeriti mogli.

— Očuvaj Bože, da bih ja vama poricao rodoljublje, ali mislim, da bi vi još rodoljubivije činili, kad ne bi kandidirali . . .

— I vi ste dakle čovjek, koji u negaciji i zatajivanju vidi najveću mudrost i naš spas, ali ja usuprot mislim, da bi baš nama trebalo više pozitivnoga rada.

— Kod nas još nije otačbeničtvo bistar pojam.

— Kakove li dvojbe u tom slučaju može biti: željeti svojoj domovini dobro, radom svojim koristiti na-

Digitized by Google

šemu narodu, braniti prastara naša prava, zar to nije dosta jasno otačbeničtvo?

— Pa zar to samo onaj čini, koji je opozicionalac?

— Kako se čini, mi se u tomu pogledu razilazimo? Ratković pogleda načelnika hladno, kao da ga se uplašio.

— Zašto da se razilazimo? Čemu da se mi miešamo u stvari, kojima niesmo dorasli, zašto da si pravimo posla ondje, gdje možemo i bez njega biti; zašto da ne prepustimo taj posao ljudima, koji se tim bave, koji u tim stvarima imaju nekoga izkustva . . . To je posao ljudi, koji su na kormilu — — —

— Gospodine, ako vi to tako u istinu mislite, onda sama sebe žalim, što sam vas do sada držao za ozbiljnijega čovjeka; ako li licumjerite, onda mi kažite u kratko: ja drugo mislim, a drugo govorim, a govorim zato tako, jer — — — no, to vi sami znadete najbolje zašto. Vi dakle moje kandidature ne ćete podpomagati? planuo razdražljivi Ratković.

— Ali, prijatelju dragi, što će to vama? Zar vama nije ljepše u božanskom miru motriti, što se oko vas sbiva, pa se jednomu smijati, a drugoga žaliti, a u duši svojoj misliti, što god hoćete. Vidite, sreća vas nadarila neodvisnim životom, ne morate pred nikim puzati, ne bojite se zapoviedi, ne bojite se brige, već što u okolo pogledate: božje pa vaše.

— Vi shvaćate život tako, ali ja ne; ja bez borbe, bez promjene ne mogu živjeti. Ja osjećam u sebi, da ne živim samo za se, nego za sav naš narod, a mene narod sada pozivlje, te bih ja bio kukavica, da mu se ne odazovem.

— Vi se, gospodine, varate, ne zove vas narod . . .

— Ne zove! A hoće li pozvati one, koje mu vlada nametne? . . .

Digitized by Google

— Država sam ja! rekao je, čini mi se, neki kralj.

— Vi, gospodine načelniče, precjenjujete dobra, koja mislite da vam državna vlast pruža; vlast je isto što i život jednodnevne mušice, u jednom danu rada je cio sviet po svojoj volji preokrenuti.

— Ja vam vjerujem, — ali to možete vi — čovjek, koji od nikoga ništa ne treba — govoriti, ali ja ne.

— Mi se dakle razilazimo, — pitam ja po drugi put?

— Ja toga ne želim . . .

— Željeli vi to ne željeli, — ali dva protivna pola, ne mogu istim pravcem ići, — reče odlučno Ratković.

— Inače ćemo mi ostati, mislim, stari prijatelji? zatezaše načelnik.

— Ako vas bude volja; ali politički protivnici rijedko da si mogu biti osobni prijatelji: do toga stupnja kulture još mi u Hrvatskoj niesmo došli. — I popošutiše jedan časak, kao da ne znaju, kako bi se razstali.

— Da, a ono . . . što sam ono htio reći . . . . započe Jakov Klarić.

— Molim, što?

— Nu načelnik sav u neprilici ne odgovori ništa; on je htio pitati: a Tereza? nu nije imao te snage.

I opet popošutiše jedan časak.

— Sluga sam ponizan . . .

— Sluga sam . . .

I kao što su se željno sastali, tako sada jedva dočekaše, da se razstanu. Niesu mislili, da će se tako razići. Diplomatični načelnik počeo je doduše na svoju natezati, nu vatreni Ratković nije znao okolišati, te je tražio iskrenost, kao što je i sam iskren bio. On je držao, da je za njega kucnuo čas, kad domoljublje ne smije da bude prazna rieč.

Digitized by Google

Nestrpljiv, želio je, da sada nâ bude izbor, da mu se vruća želja samo što prvo obistini. Mašta njegova kao petrolejski plamen progarala ga, nije mu dala ni duši, ni tielu mira, umarala ga, da je padao u gotovu nesvjesticu . . .

Odmah drugi dan iza prizora sa načelnikom pozove Josip Ratković petoricu šestoricu ljudi, za koje je mislio da su najugledniji u selu k sebi na dogovor; medju tima bio je i Franjo Blažetić, poznata ličnost u okolici: bio je svakojaki zanatlija, obavljajući razne sitne poslove, koji niesu bili naporni, a bacali su toliko, da se dalo proživjeti. On je bio od onih mudrijaša, kakvih gotovo u svakom selu ima, i koji o sebi govore, da sve znaju i da ne ima pod nebom te stvari, koja njima ne bi poznata bila. Štogod se u selu neobična dogodi, eto i Blažetića, gdje se hvališe:

— Jesam li vam ja kazao, da će na dlaku tako biti! . . . Sada neka govori, što tko hoće, ali ja sam pogodio, na dlaku pogodio . . .

On je u selu bio neka vrst opozicije; nitko se doduše nije na njega obazirao, ali on je sam do sebe držao, da je silan i uvažen protivnik, te da ga se svatko boji, i ako se što dobra u selu dogodi, to da se jedino njemu i strahu, koji pred njim svatko osjeća, zahvaliti ima. U ostalom bio je on ona živa hiperbola, koji je znao stvar poljepšati i naružiti do najvišega stepena prema tomu, kako je već dotičnoj osobi ugoditi htio. Puno do njega nije baš nitko držao, jer se znalo, da se ne možeš u nj pouzdati ni koliko u vrbov klin.

— Jeste li dakle razumjeli, što nam naš poglaviti i mili gospodin kaže? — obrati se onoj petorici, nakon što je Ratković čitav četvrt sata govorio, zašto ih je pozvao.

Digitized by Google

— Naš dosadanji poslanik je umro, pa je sada kadidatura prazna, a naš mili i poglaviti gospodin veli nam eto, da radostno prima od vas magdat. (Blažetić je puno držao do stranih rieči i nerazumljivih izreka, jer je znao, da baš time seljaku najviše imponira.) Ja dakle mislim, da pristajete.

— Pa pristajemo, zašto ne bi!

— Živio naš kadidat! Josip Ratković! — diže Blažetić čašu i izkapi ju do dna.

— A što bi nama trebalo drugoga do vas, ta vi ste naše diete, eh! da vas vidi vaš pokojni otac, Bog mu udielio sva dobra na nebu, kao što ih je imao i na zemlji . . . Znate li, što mi je uviek kazivao: Gjuro, Gjuro, samo da mi je vidjeti moga Josu svojim čovjekom . . . Pa bit će to, gospodaru, kažem ja njemu; i eto gle! Bogu hvala, odrastoste vi, da se ne trebate stiditi ni generalova sina.

— Jest, tako je! Pravo veli Gjuro . . . E da, vaš pokojni bio je, što no se kaže, prava ljudeskara . . . Nema više takih ljudi.

— Indi, braćo, je li kod nas sloga? opet će Blažetić, koji nije mogao slušati, da izim njega drugi tko vodi govor.

— Ma sloga! znaš, majstore, što mi kažemo, tu nema falinge . . . I oni opet iztrusiše čaše.

— A kaži ti meni, majstore Franjo, što ćemo mi raditi s tom kakindaturom, kako li ti ono veliš? upita nizak sied starčić s kosom počešljanom po čelu i suzećim očima.

— Ma, djed Antune, ne budite vi diete, kuda vam godine! Zar ne znate više, kako sam ja vas pred tri godine pod trobojnom zastavom vodio kotaru, da glasujemo za pokojnoga našega doktora, eto tako ćemo i

Digitized by Google

sada ići, pa ćemo predati magdat našemu milomu poglavitomu gospodinu.

— Ahaha, tako ti meni kaži! . . . Niesam ja u ono doba učio škole kao ti, da znam, kako se svaka rieč zove. Ali neka ti opet misliti, da ja ne vidim dalje od nosa: bio sam i ja četrdeset i osme godine u Beču, velik vam je to varoš, braćo!

— Bio si ti u Beču, ali bio sam i 'ja u Italiji, moj Antune; drugačije su tamo topovi razgovarali . . .

— Vidite, braćo, po Magjarskoj, po Italiji i po svem širokom svietu prolievali ste krv za cara i za domovinu, pa što imadete od toga! osokolit će Ratković seljake.

— Sto imamo! Imamo poreza, prireza, dohodarine, školarine, potrošarine, kućarine... i šta vam ja znam...

— Ma, braćo, je li istina, da će nam i na brkove udariti porez, ne znam, tko mi reče, da u carstvu vele, kad Švabe ne nose brkova, da ne trebamo ni mi, a tko ih hoće nositi, neka plaća brkarinu . . .

— Vidi ti sada, pa im ne bi čovjek . . . što li još ne će biti! . . .

— Svega će toga, braćo, nestati, samo dok naša pozicija (opozicija) ojača, navrnut će Blažetić.

— Zar mislite, majstore, da ćemo se ikada mentovati tih nameta!

— Nego da ćemo se, za to smo i došli ovamo, da se dogovorimo i složimo; naša lozinka glasi: birajte, braćo pozicijonalce!

— A šta su to, majstore, pozicijonalci?

— Ma, djed Antune, ne budite vi diete, ne vriedjajte mi našega miloga mladoga gospodina . . . Živjela naša pozicija! . . . Uzdajte se vi, gospodine, obrati se on Ratkoviću, u Boga i u mene, ja sam nosio zastavu, kad

Digitized by Google

je naš pokojni doktor bio izabran, pa ću ju i sada nositi, i što rekoh, bit će. Je li tako, Gjuro?

— Tako je, majstore! Nije fajde, što naš Blažetić kaže, mora biti, pa kud puklo, da puklo . . .

I ponapiti koje vinom, koje rakijom, jedva se u neke nekavice skaniše, da podju kući.

Na polazku izrukova se Ratković sa svima. Kad su izašli van, vikne ugrijani Blažetić:

— Živjela pozicija, živio Ratković! I baci šešir u vis.

Josip Ratković jedva je dočekao, da ostane sam; tiesno, bolno bilo mu je oko srca, kad je pomislio na taj prizor: to su njegovi birači, to su ovršitelji najodličnije uredbe u državi! Bilo mu je kao da nije pri sebi, pootvarao je prozore, da pročisti smradni zrak, koji je za njegovim biračima ostao. Bilo mu je u duši, kao da se nečesa stidi, a nije ni sam pravo znao, stidi li se, što će ga birati taj narod, koji ne ima ni pojma, za što ide na biralište, ili se stidio, što si je priznao, da mu smrde, da njihovo izparivanje okužuje zrak u njegovoj liepoj sobi. Kad si je obje te činjenice jasno predočio, nije znao, koja mu većma steže srce: ovamo duševno zelenilo, a onamo tjelesno propadanje, propadanje uslied siromaštva, koje se uvuklo u svaku krpicu stare odjeće, u svaki dah, te ga izdiše u sviet poput zaudarajuće truleži . . . Pa onda pomisao, da to siromaštvo potječe od njih samih, da ga oni po svojih izabranicih u saboru potvrdjuju! Tko bi to njima smio reći, tko bi to njima mogao dokazati, njima, koji svaki dan čekaju, kad će ti nameti biti manji, kad li će život postati snosljiviji!

I te su se misli poput žuči razlile po Ratkovićevoj duši, ali pomisao, da će on sjediti u saboru, da će on krojiti zakone, bila je preveć liepa i zamamna, a da ne

Digitized by Google

bi u bujnoj duši Ratkovićevoj poput plamena sve ostalo uništila. Pri toj pomisli izčezavala je tudja bieda, ginulo duševno zelenilo, grižnja savjesti sve se pomalo gubila: tudja nevolja, a tvoja slava i dika ne imaju mjesta u jednomu te istomu srcu.

— Što ti to opet namjeravaš, je li istina, da ti kaniš . . .

— Istina je, striče! odgovori mladi Ratković četniku, koji je u širokom slamnatom šeširu i u starim rukavicama došao iz vrta, gdje se bavio oko cvieća.

— Ma kako to sada? Ta ti si meni govorio, da sve to skupa ne vriedi lule duhana, kao što i sbilja ne vriedi.

— Vremena se mienjaju, dragi striče, mi moramo neprijatelja njegovim vlastitim oružjem uništiti. Nije od nikoje koristi samo naricati i druge karati, nego valja vlastitom snagom dati se na posao . . .

— To, moj dragi Joso, neka razumije tko god hoće, ali ja ne mogu. Prije si grdio, prije si bježao, a sada opet letiš kao mušica u svieću. Svi ste vi takovi, i ti, i drugi, i treći, i cielo mladje pokolenje. Mi starci ne razumijemo te vaše prevrtljivosti, te vaše borbe sa vlastitim oružjem.

— Naravski, što je čovjeku u srcu i u duši, ne da se onako točno izpisati i drugima raztumačiti kao pukovnijska zapovied.

— Radi, što god hoćeš, — ali ja što sam ti već stoputa rekao, sad ću učiniti: ove zime odoh ja iz Žabarskog boka na sve vieke viekova. Ti momče niesi više diete, eto ti kuće, eto ti gospodarstva, sve je puno, sve je u redu, pa gospodari, kako znadeš i hoćeš. Ja sam se već svega zasitio, meni treba mira; koliko sam mogao, toliko

Digitized by Google

sam ti uradio, od sada radi sâm, pokaži, da valja vlastitom snagom dati se na posao . . .

— Ti govoriš, kao da se jednomu od nas lies kuje . . .

— Ja ti govorim onako, kako ti najbolje želim; govorim, jer sudeći po dosadanjem tvojem djelovanju, bojim se, da ne ćeš udariti putem, koji ti dolikuje i kojim bi trebao da ideš.

— Kako to?

— Kako? Tako! No pa reci mi, što si naumio, što si uperio samim sobom? Jer to mi moraš priznati, da do sada niesi još ništa.

— Kako niesam ništa? Zar čovjek mora imati nekakav čin, nekakav naslov, da bude nešto?

— Ja bar mislim! Ta naslov čuva čovjeka ne samo pred ljudskim družtvom, nego i pred samim sobom. Ja, vidiš, ne mogu pojmiti, kako si se ti mogao zagledati u načelnikovu kćer? Zar je ona prema tebi? Da ti što god jesi, da imadeš kakav naslov, onda bi ti i sam uvidio, da ona nije za te, tvoja nutrinja morala bi prosvjedovati; a ovako stojiš upravo nemoćan naprama njoj, jer ti ona uviek može reći: a što si ti, da bi se imao mene stiditi?

— Ti prosudjuješ stvari sa svoga stanovišta, a ja sa svoga . . .

— Opet „stanovišta“, uviek nekakve izvanredne fraze, samo gledjete, kako da zabrljate i zamutite čovjeka.

— Pa što bi ti dakle od mene želio?

— Da budeš nešto . . .

— Eto, bit ću poslanik na saboru.

— Poslanik na saboru! Bože moj! to je samo od danas do sutra, to je toliko, koliko ništa.

Digitized by Google

— A da što bi čovjek morao biti, a da bude nešto po tvojemu mnienju?

— Što bi, što bi? Što ti ja znadem reći, ali nešto bi već morao biti . . .

I kao što Josip nije znao odgovoriti na četnikovo pitanje: „što si dakle naumio, što si uperio?“ — isto tako nije ovaj znao, kakovu budućnost želi svomu sinovcu.

Kao što je onaj mladi napried letio na krilima plamenite mašte za nepoznatim ciljem, koji mu se poput noćnoga svjetla sada ovdje, sada ondje ukazivao, tako je opet stari Ratković sve gledao krivo, nevaljalo, ali nikada nije znao, kako bi trebalo to krivo dobrim napraviti. To je glavna značajka onih neopredieljenih značajeva, koji su pretežito po slavenskom plemenu posijani. To su dobre duše, dobra srca, bistre glave, ali ih nije prepustiti samima, uviek im treba nekoga, koji im daje pravac, koji ih vodi i na posljedku po svojoj volji ravna. Oni od vremena do vremena uvide, da im pravac ne valja, ali da bi sami udarili pravom putanjom i na njoj izdurali, tomu se od njih riedko kad nadati.

Očevidno nezadovoljni razstaše se Ratkovići nakon toga razgovora; obojica su za stalno držali, da imaju pravo, i da jedan drugoga ne razumije. Neko neizviestno, neugodno čuvstvo objesilo se mladomu Ratkoviću na dušu: sve ga prieči na putu, za koji on drži, da ga vodi k sreći i slavi; jučer još bistar kao kristal, prosjan ljubavlju Terezinom, a danas kao mutan zdenac, koga i dažd odozgora i pritoci odozdol u brzi čas zamutiše i zamuljiše. Smutili ga i stričevi i načelnikovi nazori; pa što to njih ide, ako on nije istoga mnienja s njima, zar on ne će ostati isti čovjek kao i do sada? Što smeta to strica, što smeta to načelnika, ako on želi poći u sabor?

Digitized by Google

— Pa na posljedku i sama Tereza i njezina ljubav u kakovom su savezu sa tom mojom odlukom? Što se mene tiče načelnik? Ja niesam ni do sada njega pitao, smije li se Tereza u me zaljubljivati, pa čemu da ga i sada pitam; to je moja stvar, a ne njegova, na Terezu imam ja veće pravo, nego on . . .

I na to opet pomisli, kako će to biti, da on ljubi kćer svoga protivnika, kakovim će se licem njih dva sastajati u načelnikovoj kući? Zar će odrješiti Jakov Klarić dozvoliti, da politički protivnik zalazi u njegovu kuću? Pa na posljedku, zar on sbilja ne može biti bez Tereze i njezine ljubavi, on, koji je već toliko žena ljubio?! Ali ona, Tereza, ono sirotče bez matere, koja se njemu podala kao leptir vihru, da ga nosi kud god hoće, što će od nje biti?!

— No pa što bi i bilo? Zar to nije svakidanja stvar, da od stotinu žena, koje prvi put ljube, njih jedva pet budu sretne u toj ljubavi, a devetdeset i pet ih mora pregarati . . .

Tako se borio lakomisleni um Ratkovićev sa mekim svojim srcem, a konac borbe bio je taj, da je Terezina slika pred razlozima duha sve to većma potamnjivala, dok na posljedku ne izčeznu kao mjesec za oblakom, pozlaćujući nježno meke rubove oblaka . . . .

VII.

I Jakovu Klariću rojile se po duši slične misli kao i mladomu Ratkoviću, samo s tom razlikom, da je on sa svojim mislima i djelovanjem bio na čistu; to svojstvo nije on nikada izgubio, pa ni sada. Poslije zadnjega razgovora sa Josipom pitao je tri dana uzastopce nježno i iz daleka Terezu, je li Ratković dolazio, a kad mu je

*

Digitized by Google

ona rekla, da nije, onda je odluka u njegovoj duši bila stvorena. On je znao, koga sada ima pred sobom i znao je, što imade raditi. Nije njemu izmaklo, da Blažetić zalazi u Ratkovićevu kuću, niti mu je težko bilo saznati, da obilazi po selima i napućuje narod, da glasuje za Ratkovića. Sve je on to znao, te je samo čekao nalog tičući se izbora, da i on svojom akcijom započne. Baš taj dogadjaj, koji mu je poremetio toli liepe osnove, koji ga je prevario u njegovim nadama, ulio mu u dušu neku jakost, koja čovjeka bodri i pomladjuje, koja ga osmjeljuje na čine, kojih inače ne bi ni u snu činio.

Napokon dobije glas od kotara, da će izbor biti u najkraćem roku, i da je vladin kandidat posjednik Ninković.

Za Ninkovića se u Žabarskom boku slabo znalo, akoprem je u istom kotaru živio; nu načelniku bilo je je to sve jedno, ovaj ili onaj; što viša oblast zapovieda, to je njemu sveto.

Kad su sliedeće subote svi selski starješine bili na okupu u Žabarskom boku, i kad je prošlo zvanično uredovanje, zatvori Jakov Klarić vrata uredovne sobe, pa ozbiljnim i važnim glasom obznani starješine, o čemu se radi; ujedno im reče, da valja birati Ninkovića. On je jastriebovim okom motrio svih deset starješina, da pročita iz njihova lica, kako će to ime djelovati na njih; nu ne opazi baš ništa, ni da odobravaju, ni da se protive. Starješine, koji su mislili, da će ih načelnik Bog zna čime iznenaditi, stajali su ukočeno i izpravno poput vojnika, nu kad čuše, o čemu načelnik govori, klonu im ukočena pozornost, kao umornoj ptici krila.

Niesu pojmili, što li ima na tomu toli važna.

— Dakle, što velite vi na to? upita načelnik strogim glasom.

Digitized by Google

— Nama je pravo . . .

— To nije dosta, da kažete, nama je pravo, nego vi morate u tom smislu i narod upućivati, a s druge strane odvraćati ga, ako bi ga kakovi nepozvanci na što drugo nagovarali. Znadem ja dobro, da je netko već počeo rovati, ali tomu ću ja već skrojiti gaće . . .

Na to im još naloži, da mu imadu svake nedjelje dvaputa javljati, da li tko dolazi u njihova sela, što govori, i što narod odgovara, a na posljedku ih upozori, da osobito na Blažetića imaju dobro pripaziti . . .

— Što će to biti? reći će jedan starješina, kad su izašli iz občinskoga ureda, naš načelnik kao da ne zna za šalu.

— A što bi bilo: trla baba lan, da joj prodje dan, kao da ja ne imam prečega posla, nego paziti, da li se palavorda Blažetić po mom selu skiće ili kod kuće crkava!

— A tko je taj Ninković?

— A tko bi ga znao: briga njega za nas, kao i nas za njega . . .

— Indi baš umrie naš doktor? Mora da je bio pametan čovjek, dok odmah traže drugoga na mjesto njega.

— Da što, da je bio pametan! Ali kažite vi meni, što će Ninković, ta on nije ni gospodin, on trguje hranom, gdje će taj čovjek znati o zakonima govoriti . . .

— E da! ne mora on baš znati o zakonima govoriti; čitao sam ja lanjske zime novine: jedan ti govori, a svi drugi slušaju, a kad taj svrši, onda ti jedni vele: „jest, tako je!“ a drugi vele: „nije istina“, „tko je kriv, vlada je kriva“ i šta ti ja znam, samo što se ne potuku . . . Pa kad njih više bude, koji kažu „jest“, onda je zakon gotov, pa mir Bog! Eto, to ti je ta sva mudrolija . . .

Digitized by Google

— A šta si ti, Gjuro, ono nešto govorio, da i naš Ratković hoće tamo da dodje?

— Ma eto, veli da hoće, kaže Blažetić, da njega biramo.

— Pa možemo i njega.

— E da, al dvojicu ne možemo, samo jednoga.

— Pravo ti kažeš, samo jednoga možemo.

— Kako to, samo jednoga? Zar ne znaš, kad smo za našega pokojnoga doktora išli kotaru, da je Klenačka občina glasovala za nekoga drugoga.

— Ali naš pokojni doktor imao je više glasova, a to je ono.

— Jest, tako je, tko dobije više glasova, taj ide u sabor.

— Ne dam ja ni jednomu ni drugomu, neka se biraju sami.

— Pravo veliš, nama niti je u džep, ni iz džepa.

— Ali Klenčani su onda govorili, da bi nam bolje bilo, da izaberemo onoga, koga kotar zapovjedi: manje bi plaćali.

— Pa zar ti vjeruješ Klenčanima, onim ciganima, što bi svoga otca prevarili: uzdaj se ti, brate, u se i u svoje kljuse, to ti je najbolja vjera.

— Tako ti je to bome, birali mi Ninkovića ili Ratkovića, Petra ili Pavla, sve jedno je, jer vele naši stari: ili loncem o kamen, ili kamenom o lonac, težko loncu svakojako . . . S bogom, brate, i do vidjenja . . .

— Bog!

— Bog, brate!

I tako se starješine razidjoše svaki sebi; dok su došli u svoja sela, zaboraviše i na Ninkovića i na Ratkovića, jer niti je to njih išta zanimalo, niti su oni za cio taj izbor kakovoga smisla imali . . .

Digitized by Google

Sutradan u nedjelju, kad je starješina Marko pročitao pred narodom kotarske i općinske zapoviedi, uputi se po običaju do Weissove gostione.

U gostioni sjedio Blažetić i nekoliko seljaka, te piju vino i rakiju.

— Gospodaru Weissu, dedte vi donesite našemu čestitomu starješini Marku jednu litru najboljega vina. Živio naš starješina Marko! Hodi ti, brate, sjedi samo do mene. Ja sam, braćo, od uviek govorio: što god ima starješina u našoj općini, nijedan nije ni sluga našemu Marku.

— Prafo kasala gospodin Blažetić, žifila naša starješina Marko! potvrdi gostioničar Weiss i oholo položi bocu vina na stol.

Starješina Marko nije znao od tolike hvale ni kud ni kamo bi, te se posadi do Blažetića, koji se s njime porukova i natoči mu čašu vina.

Odavde odande navrnu Blažetić razgovor na izbor.

— Ja vam, braćo, velim: birajmo Ratkovića, našega miloga i dobroga Ratkovića, koji će se za nas brinuti, kao za svoju rodjenu djecu, koji nas ne će ostaviti ni u zlu, ni u dobru. Što velite, braćo, jesmo li složni?

— Jesmo, jesmo!

— Pravo vi velite, braćo, ja sam oduviek bio vaš i ostat ću, ali znate li, što veli vaš načelnik? — uze starješina Marko oklievajuć.

— Što veli?

— Veli on, da moramo birati Ninkovića.

— A tko je to? Zar trgovac Ninković?

— Tako je, onaj, što trguje hranom.

— Braćo, ne dajte se buniti! Tko je naš načelnik? Naš načelnik je nitko, on i nije pravi načelnik. A tko je Ninković? Kukuruzar, ništa već kukuruzar! Zar taj da

Digitized by Google

sjedi s visokom gospodom; zar vi mislite, da je to tako kao i sjediti u žitnici, pa kredom bilježiti vagane kuruze? A nà braćo! Evo vidite pismo iz pol biela grada Zagreba, gdje se piše medju gospodom, da će samo naš mili gospodin Ratković biti izabran i nitko drugi. A gle! što pišu novine, — pišu, da je on najvredniji i najpouzdaniji naš čovjek, u kojega narod gledje kao u svoga otca! . . . A tko znade za kukuruzara Ninkovića? Nitko! Ne sramotite se, braćo, i ne crnite svietloga vašega lica pred carem i domovinom. Ne slušajte načelnika, jer on niti je vaš čovjek, niti je pravi načelnik, on je danas ovdje, sutra ondje, pa zar da takav čovjek vama u vašoj kući zapovieda? A jok! dok je vas i vašega Blažetića, bora mi ne će! . . .

I koje Blažetićev hitri jezik, koje Weissova žesta, pomiešana s vodom, te seljaci skupa sa starješinom Markom uzeše udarati na Jakova Klarića i Bog-živjeti Ratkovića. Najviše ih oduševilo, kad su vidjeli, da Blažetić plaća za sve, što su popili, i kad im je on potiho rekao, da to ne će zadnji put biti, što ih je on u ime Ratkovićevo počastio.

— Živio! daj Bože još puno puta! — — —

Sutradan nestane Blažetića, i glas je bio pukao, da ga je prizvala kotarska oblast, a već sliedeće subote predao je starješina Marko knjigu oglasnicu jednomu drugomu, koji je na mjesto njega postao starješinom.

Josipu Ratkoviću nije bilo ugodno, što je Blažetića na jednom nestalo; sposobnijega čovjeka za svoje svrhe nije on Žabarskom boku naći mogao. Njegovo duševno razpoloženje najbolje se zrcalilo u dopisima, koji su izilazili u organu opozicije; u tim dopisima risalo se oduševljenje naroda, kad se začulo, da Ratković kani u sabor; pisalo se o ogorčenju selskog puka, što

Digitized by Google

je Blažetić — jedan od najinteligentnijih gradjana Žabarskoga boka — iznenada i bez svakoga uzroka prizvan kotarskoj oblasti, i da baš ta činjenica najbolje dokazuje, koliko se na stanovitom mjestu boje opozicije i opozicionalnih birača. Sav narod da je uz Ratkovića, jedini pridošlica Klarić — čovjek, koji nerado sluša, da se o njegovoj prošlosti govori — jeste za nekoga obskurnoga trgovca Ninkovića, koji narodu kožu guli, a za nevolje naroda nikakova smisla ne ima . . .

Te brojeve novina dobivale su sve gostione i svi starješine u obćini Žabarski bok.

Jakova Klarića sve to nije smelo; što više, njemu je upravo godilo to pisanje, to je bila voda na njegov mlin: neka se samo čuje za njegovo ime, i neka se znade, tko je toj silnoj opoziciji vratom zaokrenuo.

— Što vi veću borbu dižete, što se vi gradite jačima, tim veća bit će moja zasluga i slava! — tako je u sebi mislio prevejani Jakov Klarić.

Josipu Ratkoviću nije preostalo ino, nego morade sam zalaziti u sela i preporučivati se seljacima; koliko je on inače i bio rječit i razgovoran, nije ipak bio sposoban za ulogu, u koju se je bacio. Ta uloga nije odgovarala njegovu značaju, jer je njemu manjkala ona žilavost i uztrajnost, koja je nuždna, da jedanput utuvljeni nazori sbilja i ostanu u narodu. Dok se on jednoga dana vozikao po selima i plaćao seljacima rakiju, odigrala se kod njegove kuće posve drugačija igra.

Stražar jedan došao naime i javio načelniku, da mu je noćas iznenada parnuo junac; taj stražar bio je prvi susjed Ratkovićev. Načelnik uze na to odmah sa sobom liečnika Drapala i dva stražara te podje u okolišu parnuloga junca pregledavati marvu. Drapal je naime konstatirao, da je onaj junac krepao od zarazne bolesti.

Digitized by Google

Pregledavanjem pronašlo se, da je marva posvuda zdrava, samo četiri velika orača vola Ratkovićeva da su zaražena. Načelnik dade s mjesta sva četiri vola izvan sela otjerati, ubiti i duboko zakopati.

Četnik Ratković, koji se u svašta razumio, samo ne u marvinsku pošast, bio je uvjeren, da načelnik samo po zakonu radi; nu Josipu nije išlo u glavu, da je tomu sbilja tako, tim više, što mu je jedan biroš u pol usta rekao, da ne vjeruje, da je i stražarev junac krepao od kakove bolesti, jer on — biroš — da je jutros rano dobro čuo, kako je taj junac dvaputa bolno zamukao, baš kao da ga sjekirom u glavu udaraš.

Josip Ratković podigne uslied toga tužbu protiv načelnika; na njegovu molbu izadje povjerenstvo, da pregleda potučene volove, nu i kotarski liečnik potvrdi, da su Ratkovićevi volovi sbilja zaraženi bili.

Trošak toga povjerenstva morao je dakako nositi Josip Ratković, a uz to se još govorilo, da će ga načelnik tužiti radi uvrede poštenja.

Jakov Klarić bio je pri svemu tomu toli hladnokrvan, da je tim mirom i svojim predpostavljenim imponirao.

Akoprem u Žabarskom boku nije gotovo nitko vjerovao, da su Ratkovićevi volovi sbilja bolestni bili, ipak se nitko nije usudio to javno izreći; iz svega je samo to jasno bilo, da se Ratković i načelnik od nekoga doba ne slažu najbolje i da ugled i moć načelnikova svakim danom veća biva.

Četnik Ratković zaklinjao je svoga sinovca, da se okani i toga sabora i cieloga toga ćoravoga posla, te bi mu možda i pošlo za rukom odvratiti ga, da ga niesu zagrebačka pisma obodravala, da se ne boji ni troškova

Digitized by Google

ni prietnja, jer da to spas i budućnost domovine od njega zahtieva.

I pri tom je ostalo.

Da nije bilo Ratkovića i Klarića, nitko živ u Žabarskom boku niti bi znao, niti se zanimao za izbor, samo njihovo trvenje odavalo je, da se nešto dogadja. Tkalčević kao trgovac nije se htio ni jednomu, ni drugomu zamjeriti, ali se ipak više držao onoga, koji mu je mogao škoditi ili koristiti — a to je bio načelnik.

Župnik nije mnogo mario za izbor, kao što već od davna ne mari ni za mnoge druge stvari, za koje bi se po svomu zvanju i položaju morao zanimati. Njegove obiteljske prilike i nevolje zaokupile ga sasvim, te uslied toga uz neumjestno gramzenje za materijalnim boljkom nestade u njega prvanje svećeničke blagosti, mukotrpnosti i požrtvovnosti za svoje stado, bez kojih kreposti nijedan svećenik ne može da svoj opravdani upliv na pučanstvo vrši. Videći, da ga uslied toga i inteligencija i puk ostavlja, — da ga stado njegovo više ne sluša, kao u prvanja vremena, povuče se on poput puža u svoj dvor, pa prezirući i osobe, a malo po malo i sav javni život, postade on s vremenom okamina, u koju već ništa prodrti nije moglo, što je životom i nekim gibanjem odisalo. Rieči, koje je on sa propovjedaonice govorio, niesu više imale upliva, — za nevaljale čine, koje je on žigosao, slabo se marilo, jer je i sam župnik prečesto u njih zapadao. Sve ovo nije u župnika došlo na jedanput, nego postepeno, nevidjeno, ali tim stalnije i s dubljim žilama. Svega toga nije on vidio, ni osjećao, on je o sebi držao, da je u istinu još uviek onakav, kakav je prije bio i kakav bi trebao da bude, i time je nehotice varao samoga sebe. On nije vidio, da i javna uprava kraj njega mukom prolazi, kao da ga i

Digitized by Google

nema, a on si utvarao, da se on javnoj upravi time osvećuje, jer da on nje ne treba; svjetlo, koje je on mislio općemu dobru svojim odsutstvom i nezanimanjem uztegnuti, bacalo je baš na njega samoga najveću sjenu.

Pred ručak na dan izbora eto četnika Ratkovića k župniku.

— Oho! zar ti niesi tamo, ti bi bar morao glasovati za svoga sinovca.

— Za nikoga! To je za mene izprazna budalaština; uzmi jednoga gjenerala, daj mu deset pobočnika, pa eto ti vlade i bolje i jeftinije. U tome su Rusi moji ljudi, tamo je gjeneral sve!

— Uh! samo mi ne govori! Na eto ti, dokle smo došli: zar ja, katolički župnik, da idem birati toga lihvara i gulikožu trgovca Ninkovića! Grieh bez oprosta; mora sviet propadati, mora biti više zla, nego li dobra, kad se takova šta čini.

Četnik je htio da odgovori, nu sustezao se koliko je mogao, akoprem mu to nije lako bilo. On je sa župnikom živio u prijateljstvu, nu sastajali su se riedko: dva, do tri puta mjesečno posjetio bi četnik župnika.

— Znam, zašto si došao! uzkliknuo bi župnik svaki put, kad bi vidio četnika na svojim vratima.

— Daj Bože, da još dugo dolazim! odvratio bi ovaj i izvadio namiru vrhu svoje mirovine, koju je župnik imao potvrditi.

Ta namira ozlojedila je i jednoga i drugoga; četnika je ljutila ona župnikova potvrda, a župnik je opet kivno gledao na onih 120 forinta, koje je četnik brao.

— Ma odkle ti dolaziš do toga, da nikomu ništa bereš 120 forinta mjesečno, ti sam samac, da ih jedeš, ne bi ih pojeo.

Digitized by Google

— A moja tolika služba, a moje tolike godine!

— Kakova služba, kakove godine? Što ti sada radiš, da bereš toliki novac? Šta? Ništa, zdrav zdravcat kradeš Bogu dane.

— A što ti radiš, da imadeš na godinu više nego tri tisuće, da imadeš dvor kao grof . . .

— Vidi, vidi Barabana! Zar i ti? . . . A moja služba, moja čast . . .

— Čast svaka tvojoj službi i časti . . . ali i tvoja pohlepa, da što više stečeš i namakneš svojim . . .

— Apage te! . . . Zar i ti u te diple sviraš?

— Govori, kaži, da nije istina . . . zato, moj župniče, drugi put ometi najprije pred svojim pragom, pa onda istom zabadaj drugomu pod nos . . . .

I dok su se njih dva tako prepirala, dotle se sat voza od njih obavljao izbor narodnoga zastupnika, a njih dvojica, predstavnici najstarije uredbe čovječanstva, niesu marili, niesu htjeli, da imadu smisla za taj čin. Oni su prepustili, da taj čin obavi bez upute — seljak, koji nije ni pojma imao, što čini, nego je mehanično izgovorio ime, koje su mu turili u usta. Njih dvojica, predstavnici najstarije ljudske uredbe, izgledali su u taj čas kao dva suha hrasta na livadi, koji su preostali od negdašnje prašume, koja se negda tuda širila. Vlastnik livade ni sam ne zna, zašto ih nije već posjekao, nu kadgod se lati sjekire, uviek odgodi taj posao u nadi i misli, da će oni i sami strunuti i srušiti se . . .

— — — — — — — — — — — — — — — — —

Istoga toga dana u jutro — na dan izbora — odvezao se Josip Ratković na najljepših svojih konjih na biralište. On je računao, da će za cielo biti izabran, ako već ne jednoglasno, a ono s velikom većinom: u tomu smislu bile su i opozicionalne novine obavještene. On,

Digitized by Google

koji nije nikada sa narodom posla imao, držao je svako obećanje za gotov groš, on nije ni najmanje dvojio o zadanoj rieči svojih birača, a kamo li da bi on pred njima tu svoju sumnju ma samo jednom riečju natuknuo, to bi bilo nedostojno njegovog iskrenog, ravnog značaja.

Dok su konji u pravilnom kasu kasali, letio je Josipov duh širom cieloga svieta; misli nesuvisle, njemu samomu nepojmljive, ali mile i drage, rojile se poput zlatnih pčela, leteći svaka na svoju stranu, a njemu je bilo kao da i on sam polieće s njima po svietu. To su u obće bili najljepši časovi njegova života. On je u slavu svoga izbora sam sebi pjesmu spjevao, slaveći u njoj probudjenu sviest naroda, slaveći sebe odabranika narodnjega, a anatemisajuć Klarića i Ninkovića.

Na cielom putu — od Žabarskoga boka do birališta — ništa nije podsjećavalo, da je danas izbor: istom kad je došao u sielo birališta, vidjelo se, da će se nešto dogoditi, što se ne dogadja svaki dan. Pred kotarskim uredom stajale pojedine rpe od pet do šest seljaka, nešto svečanije obučenih; stražari u policajskoj odori hodali nešto brže nego obično, a sa nekoliko kuća vijale se zastave. Pojedini prolaznici obazirali se na Ratkovića i motrili ga ljubopitnije no dojako, kad bi se tuda provezao, a njemu je raslo srce od veselja, da ga njegov narod gleda i pripoznaje.

Što kasnije, to bivalo sve živahnije; sada se sa ove, sada sa one strane pojavila rpa dolaznika, i svi nekako tiesno jedan do drugoga, kao da se boje, da se ne izgube. Nekoliko pristaša Ratkovićevih vrtjelo se oko njega, uvjeravajući ga, da je pobjeda za stalno njihova . . .

U to započe glasovanje. Stražar glasno izvikivao imena.

— Ovo je naš.

Digitized by Google

— I ovo je, mislim, naš.

— Nego da je naš, — brdjani su svi naši.

— Taj je, čini mi se, njihov . . .

— Ovo je opet naš . . .

Tako je potrajalo pune dvie ure: Josipu Ratkoviću cio viek.

Kad je dvanaesta izbila, proglasi predsjednik rezultat: Josip Ratković dobio 32, a Ninković 210 glasova!

Takovu rezultatu nije se Josip Ratković nadao; od žalosti samo što nije u zemlju propao . . .

„Kotarski upravitelj počinio nečuveno nasilje, izborne listine izopačene, opozicionalni birači silom izključeni, ogorčenje naroda neopisivo. Prosvjed uložen, sprema se deputacija banu.“

Tako je glasio brzojav Ratkovićev poslije izbora na uredničtvo opozicionalnih novina . . .

Ubrzo nakon izbora vraćao se on kući; kako drugačije, misli razdirale mu mozak nego li čas prvo! U prvi čas bio je kao izvan sebe, nu kad su konji pojurili, a oštri zrak mu počeo hladiti čelo, dodje ubrzo k sebi. Iskren kao uviek, morade si i sada priznati, da je svoju zadaću preveć lakoumno shvaćao, pa da mu se sada ta lakomišljenost osvećuje. Sada, kad je ona čarobna koprena slavičnosti gorkom istinom sbilje strgnuta sa njegovih očiju, kad mu je opojni duh počeo striežnjivati, vidio je on svu jadnost i golotinju i svoju i svoga naroda. On je sada požalio, što je poslao onaj zadnji brzojav, jer ga je u duši peklo, što je slagao od prve do zadnje rieči. On si je priznao, a to priznanje olakotilo mu dušu, da je mjesto onoga brzojava morao ovako javiti: „Naš narod još nije zreo za tu uredbu; on je još na toli nizkom stupnju, da nije kadar ni preko noći svoje zadane rieči

Digitized by Google

održati, on je orudje, s kojim može raditi što god hoće onaj, koji ima ma najmanju vlast nad njime.“

Vozeći se u tim mislima kući, susretao je pojedine rpe izbornika, koji su ga nedužno i bratinski pozdravljali, koji su mu jučer još tvrdo obećali, da će za njega glasovati, a danas su glasovali za Ninkovića.

I pogled na taj narod, i mnienje, koje je morao o tom narodu samomu sebi izreći, primirio ga sa izbornom nedaćom. Samo jedno ga je peklo, peklo ga je, što je podlegao načelniku. Prije mjesec dana, što je bio on, a što Jakov Klarić! Još pred mjesec dana lebdio on kao angjeo usrećitelj nad načelnikovom kućom, a sada kao da mu od one kuće dopire porugljivi, omalovažujući smieh onoga trieznoga, snažnoga čovjeka. A kraj toga staroga lica načelnikova vidio je on od ljubavne boli raztuženo lice njegove kćeri, koja ga zove nevjerom, koja mu baca natrag u lice njegove zavodljive i prevarne rieči, kojima je u njoj ljubav probudio, za uviek ju predobio . . .

U tomu metežu misli i čuvstava vidio je on jednu jedinu točku, na kojoj se nakon toga brodoloma zaustaviti mogao; samo jedno čeljade, kojemu je mogao sve svoje ogorčenje izkaliti, samo jednu dušu, koja mu ne će spominjati njegove izborne sramote, koja mu ne će predbacivati nevjeru, a to je bila Malvina.

On je nije ljubio, s tim je on na čistu bio; nu on taj čas nije mogao biti bez nje, ona mu je trebala kao žednomu kap vode . . . Uz nju ugušit će sav dosadanji svoj život, zaboraviti na sve, što je bilo i onda pomladjen iznova počet živjeti . . .

Tako je govorio Josip Ratković u pomućenom srcu svojemu . . .

Digitized by Google

VIII.

Jakov Klarić bio je na vrhuncu svoje moći; kratko vrieme iza izbora budne on stalnim načelnikom u Žabarskom boku, zatim mjestnim sudcem, kulturnim viećnikom i županijskim skupštinarom. Sin njegov Andrija dobio je godišnju podporu od 300 for. Što god je on negda želio i namišljao, to se sve izpunilo. Nu kao što nijedna jabuka u rukama nije liepa, kano kad je bila na vršici debla, tako ni Jakova Klarića sve to nije moglo zadovoljiti, ni podpuno usrećiti. Pred razborom i zdravim razumom nije on imao što da si prigovori, on je postigao za čim je težio, nu u dubini srca nije on mogao naći, da je sada sretniji, nego je bio pred pol godine. Činilo mu se, da je onda pod mlinom, kadno je gledao Terezu i Ratkovića, kako jedno u drugomu uživa, sretniji bio; činilo mu se, da se tada uz njih i sam pomladjivao, da je njihova ljubav i u njemu isto razkošje radjala. Zašto li se nije onaj dan u vječnost produljio! . . . Nu koja korist sjećati se na ono, što je bilo, a više nije; to bi značilo sebe samoga prekoravati, sebi samomu vlastito djelovanje predbacivati . . .

Jakov Klarić nije se nikad dao takovim čuvstvima zavarati, uviek je on držao sbilju u rukama onakovu, kakova je u istinu bila. On, svemoćni načelnik, da se obazire na neuspjelu ljubav svoje kćeri! Ta sada je tek nastupio čas, da on iz nje napravi ženu, da stvori sebi i njoj po mogućnosti udoban život, pa nadju li se negdje ti uslovi, tada će se naći i ono drugo; ne stoji nigdje pisano, da baš Ratković mora biti njegovim zetom . . . Tereza istom cvate, njezina mladost nije još ni izdaleka svoj vrhunac dostigla, njezina triumfatorska staza još nije presječena . . .

Digitized by Google

Jakov Klarić postao je ubrzo svojim gospodarom, gospodarom svoje uloge; on je svedjer imao pred očima svoj konačni cilj, od kojega ga nije mogla, kao i mornara, neznatna oluja odvratiti.

Sada, kad se ustalio u svojoj vlasti, sada ne će biti tako težko, da se i materijalno pridigne . . . A tih je zakona toliko, da nema valjda toga čovjeka na svietu, koji se u svom životu ne spotakne ma o koji paragraf; treba samo bditi nad zakonom i svaki će se redak u tvoju korist obratiti, svako slovo zlatom uroditi; što ti budnije bdiješ, tim zakon jači biva, tim i tvoja moć raste.

Kovačićeva dioba još nije bila riešena, a čemu da i bude, kad Petar Kovačić, najimućnija stranka, želi, da se dioba ne provede, da on i nadalje uzmogne uživati dvie trećine, svoju i teta-Julinu. Pa još k tomu bile su te dvie trećine najbolji dio zemljišta: šljivici i livade. Brat Marko gonio je na diobu, jer je htio, da se sve na trećinu dieli: i šljivici, i livade, i oranice, a ne da na njemu same najlošije oranice ostanu I on i teta Jula navališe na Jakova Klarića, da ih što prvo podieli: nu što su njihove košarice jaja i ono par pilića bili spram šljivovici, žitu, prascima i bravcima Petra Kovačića! . . . .

Uz to je teta Jula imala još i drugu nakanu u glavi: htjela ona da bude načelnikovica! Kad se dvaputa, i to uviek bolje udala, zašto da se ne bi i po treći put! Nu posao joj nikako nije za rukom polazio: ni njezini mali darovi, ni njezino kicoško ponašanje, ni njezino dosta jasno nutkanje ne mogoše Jakova Klarića predobiti. Njemu je ta žena sa vječnim svojim namigivanjem, tetoškanjem i onim dvoličnim riečima upravo odurna bila . . . Ona i Malvina! Nije moguće, da ona, koja sve

Digitized by Google

znade, što se u selu dogadja, nije mogla opaziti, da on na Malvinu oči upire, pa što ga ne pušta na miru! Ali, ako je on žilav bio, bila je i teta Jula. Samo da joj je saznati, koja je njegova mekana strana! . . . Napokon je saznala i to: saznala je, da je lakom, da nastoji obogatiti se i bezbrižno živjeti . . .

— Ako nas podielite, gospodine načelniče: polovica mojega diela bit će vama na dar. Nu vi znadete dobro, kako da vam kažem, da meni taj dio nije od nužde, da ja imam hvala Bogu liepu krajcaricu, ali hoću uzprkos djeveru Petru; zašto da se on, bogat čovjek, još više obogaćuje, a s tudjim dobrom. Na moj dio odpada dvanaest rali, indi od toga je polovica vaša, samo nas podielite.

Jakov Klarić zabezeknuo se u prvi mah; nije znao da li ga ta žena vara ili šalu s njime sbija; ponuda bila je tako nečuvena, da je gotovo počeo o toj ženi drugačije misliti. Borio se u sebi, ne znajući, bili žrtvovao Petra Kovačića ili tetu Julu. Od uviek je on želio, da si skucka desetak rali zemlje, da si uredi malo gospodarstvo sa voćnjakom, sa livadom i šljivikom, gdje bi on svoje stare dane u miru sproveo . . . Ali, što bi se reklo na to? Svatko bi se pitao, čemu teta Jula njemu, čovjeku strancu, poklanja šest rali zemlje! Pa onda sama teta Jula, zar ne bi možda nadošao čas, kad bi mu ona pod nos turala taj svoj poklon; zar ta ohola, gizdava žena, koja ne zna nikakva stida, ne bi mogla danas sutra reći: prosjak si bio, ja sam te sa mojih šest rali čovjekom napravila!

— A što si mi se ti, brate, toliko zamislio? — upita teta Jula već ponešto sigurnija i drzkija zamišljenoga načelnika.

— Ja sbilja ne znam, bi li to moglo biti.

*

Digitized by Google

— A zašto ne bi moglo! Zar da ja ne smijem pokloniti svoje dobro kome hoću, komu mi moje srce želi.

Jakov Klarić iznova uzeo nejasno izraživati se, napolak zahvaljivao, a napolak se izgovarao, jer ljubazni način njezina govora počeo mu opet ogadjivati i nju i njezin dar.

— A što se ti, golube, nećkaš primiti iz moje ruke! Što da ti i tajim, sve bi to moglo biti tvoje — i ta zemlja, i ona kuća i sve, samo da ti rieč rekneš ..... Pogledji po svoj obćini, koja je bogatija od mene ....

Dulje nije mogao načelnik slušati: ta žena drži ga ravnim sebi, ona mu se narivava za suprugu! Odkle li njoj ta bezobraznost: ona i Jakov Klarić da su jednaki! Ta rieč: jednaki, malo da ga nije ubola u srce ... Možda i jesu jednaki! U čemu da je on bolji od nje? Zar on nije istim putem došao do sadanjega položaja, kao i ona do svoga! Zar ona nije poslije njega najjača osoba u tom selu? Zar nema i ona kao i on istu onu tajnu moć, koje nitko ne vidi, a svatko je se boji?! ... I ta spoznaja, da je on ravan teti Juli, ženi, koju i sam prezire, da nije ništa gori i ništa bolji od nje, zatim spoznaja, da je ona njega sbilja tim mjerilom već i ocienila, tako mu omrznu tu ženu, da ju je mogao na mjestu zagušiti.

— Hajdete vi, bako, kući i prodjite me se s tom vašom diobom; kad dioba pukne, onda ćete znati, što imate a što ne imate.

I on ustade. Sve se na njemu promienilo: i glas, i izraz lica, i pogled, u jedan čas kao da je ostario. Teta Jula opazila je to dobro; ona je dobro omjerila nedoglednu daljinu izmedju njezine rieči „golube“, kako je ona njega, i njegove rieči „bako“, kako je on nju, nazvao.

Digitized by Google

— Blago onomu, koji od nikoga ništa ne treba, — reče ona sikteć i gušeći se, a lice joj se nekud izgubi, osta bez opredieljenoga izraza, samo dva živa oka, kao dva svjedoka izrečenih rieči oživiše to niemo, ružno lice.

Rekavši to ode. Izašavši na cestu, obazriev se još jednom na načelnikov prozor, krv joj udari u obraze, te koliko je i nastojala, da ide kao obično cifrasto, ponosito, žuč, što joj se prolila po nutrinji, razloži joj i vanjštinu kao dvie nesložne strune.

Od načelnika ode ravno k djeveru Marku.

— Što će ta vještica ovdje? — reče Marko ženi, kad vidje tetu Julu, da ulazi u dvorište.

— Uzmi, čovječe, vatralj, pa ju opatrni po pljosnatom obrazu, da joj i ono malo nosa nestane . . .

Nu kad teta Jula udje u sobu, pa se naškubi, te podje govoriti sladko, kao da čita iz knjige, onda se ubrzo utoli gnjev i u Marku i u njegovoj ženi. Kad je teta Jula vidjela, da je djevera već preokrenula, predloži mu, da se njih dvoje slože protiv Petra, pa da zatraže diobu: ona ako ne dobije nikakova diela, da joj ga baš ni ne treba, a ako ga dobije, da će od svoga diela dati njemu — Marku — tri rala. Ona da voli njemu siromahu, nego li djeveru Petru, koji otima i od nje i od njega.

— Da smo se nas dvoje davno već tako složili, djevere, ne bi Petar onoliko glave dizao; ono ti je krvopija, nitko od njega milosrdja ne dočeka . . .

I što je teta Jula žešće na Petra režala, tim većma je Marku ugadjala: nikud veće slasti do rodjenomu bratu osvetiti se!

— Ma ne bi mi ni živjeli u omrazi, da Petar nije tu smutnju medju nama napravio. Uviek sam ja Marku govorila: kakova bi to pravica na svietu bila, da jetrva

Digitized by Google

Jula ne dobije diela; ona u kući tolike godine živjela i radila, pa sada da od sve svoje muke ne dobije ništa! Ali djever Petar, ona pijavica, da Bog dao izpio svoju rodjenu krv, on je svemu kriv, on; — tako će Markova žena. —

I jetrva jetrvu izprati do pol puta, a na razstanku triputa pošle i triputa se opet povratile. Složile se kao dvie kose na livadi . . .

Odmah sutradan ode Marko k načelniku i opet ga zamoli za diobu.

— Dielite nas, pa makar i na tri diela, samo da jedanput bude gotovo.

— A prije negdje govorio si, da snaha Jula ne ima diela . . .

— Imala ne imala, od mene joj prosto, samo vi dajte meni, što je moje, jer ja već dulje čekati ne mogu.

Jakov Klarić ubrzo je razabrao, odkle vjetar piri; s mjesta je uvidio, da su se Marko i teta Jula morali složiti; toga Marko nije mogao u svom govoru sakriti pred pronicavim načelnikom.

— Ja ne znam, što si ti sada opet navalio na tu diobu, buniš me u pol posla, gdje no sam ja već napolak izradio, da ti snaha Jula nikakova diela ne dobije, već da sve ostane na vama dvojici, pa da svakomu pripadne polovica.

— Al vele, da ona ima diela, i da će ga dobiti; ne zamjerite mi, ali tako se po selu govori.

— To se, moj Marko, još pravo ne zna; zakoni su škakljivi, jedni vele, da ima, drugi vele, da ne ima. Sada kako bilo da bilo, ali po tebe, brajne Marko, svakako će bolje biti, ako se ne dieliš; a kazat ću ti i zašto. Dok je teta Jula živa, može dioba svakako izpasti, a kad nje jedanput nestane, onda je polovica kao sveto

Digitized by Google

tvoja. Pa kad si već toliko čekao, zašto se ne bi još koji dan pritrpio: ma ne će ni ona valjda na vieke živjeti, a ovamo si ti čitav desetak godina od nje mladji. To je jedno! A drugo je opet to, da si ti još čovjek u najboljim godinama, a nije ti ni žena stara, u vas će rado još biti božjega blagoslova, a što više djece budeš imao, to će te veći dio zapasti, kad se budeš s bratom Petrom dielio, i tako, što bi te sada pripala jedna, to bi te onda mogle pripasti dvie trećine! Sada mi reci pravo, zar nije budalaština, da se sada ideš dieliti, gdje no ćeš za godinu dvie dana moći dvaputa toliko dobiti koliko sada!

— E, ako je tako, onda baš vam hvala, gospodine načelniče . . . Vidi ti mene ludova, da se ja prije niesam na to sjetio.

— Eto vidiš, tako ti je to; a ti sam sebi htio žile da prerežeš . . .

— Pravo kažete, sam sebi htjedoh vratom da zakrenem . . . Ali ako snaha Jula zatraži diobu?

— Pa neka zatraži, briga tebe! Ti na urečeni dan neka doći, a neće doći ni Petar, a gdje većina ne pristaje, tu dioba ne valja.

— E, baš vam hvala, gospodine načelniče, vi ste moj otac, vi ste moje sve . . . od Boga vam sve dobro bilo na ovom svietu . . . Nekate mi zamjeriti, niesam ja učena glava . . .

— Očuvaj Bože, nikakove zamjere . . .

I Jakov Klarić porukova se sa Markom, a ovomu bilo, kao da mu se nebo otvorilo, što mu je načelnik ruku pružio.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Još dan prvo urečene diobne razprave obrekao Marko snahi Juli, da će sutradan osvanuti u občinskom uredu, nu osim tete Jule nije baš nitko došao na diobu.

Digitized by Google

— E, bako moja, možete ići kući, od diobe ne ima ništa, kad niesu sve stranke došle. Složite se s djeverima, pa onda dodjite, a drugačije ne dolazite mi dosadjivati, jer ja imam i drugoga posla, a ne samo na vašu diobu misliti.

Tako je Jakov Klarić oslovio tetu Julu, nakon što je tri sata čekala na djevere.

— Mene više ne ćete vidjeti tude u tom poslu; na čast vam i zemlja Kevačićeva i vaša pravica, progutali ste vi Petrovu udicu, kao što su ju i drugi prije vas.

— Što si rekla, što? Ded reci još jednom.

— Što sam rekla — rekla!... I teta Jula ode, pljunuvši još jednom iza sebe.

— Na polje, marš! zaori za njom načelnikov glas.

— — — — — — — — — — — — — — — — —

— Hvala im, reče Petar Kovačić, nekoliko dana iza zavrgnute diobe, načelniku i položi pred njega u papir zamotane banke.

— Ama nekate, kume Petre, — uze se načelnik nećkati.

— To je njima za njihovu ljubav, ja ne tražim ništa od njih, to je medju nama, za to ne će nitko znati, sve u poštenju i ljubavi...

— E, kada je tako, kume Petre, onda je što drugo; nas dva ćemo ostati jedan drugomu, koji smo bili; i Jakov Klarić spremi banke u svoj žep.

— Daj, Bože, da ostanemo... I još bi ih nešto molio.

— Da čujemo, kume Petre.

— Moj Stjepko, moj sin, ima gostionu — — prekjučer je dovezo dva hektolitra spirita kradom, pa sam im došao kazati...

— Ne bojte se, kume Petre: to znademo nas dva, pa nitko više...

Digitized by Google

— Ne razumiju me oni, ne mislim ja tako; već ih ja liepo molim, da zapliene taj spirit. Znate, kako je: do sada Stjepko kupovao od mene rakiju, a sada više ne će, nego hoće, da sam pravi od spirita, kao što Juda i Tkalčević . . . Čekaj, sinko, niesi ti najpametniji, ne ćeš ti svomu otcu štete praviti . . . To sam ih došao moliti, da zapliene . . .

Jakovu Klariću malo da nije na te rieči pamet stala: takova šta nije on dosada ni pomisliti mogao . . . Činilo mu se, da bi mogao sve moguće zlo na svietu počiniti, ali nikada ne bi mogao svomu rodjenomu djetetu zla poželjeti. On da radi na propast svoga Andrije, svoje Tereze!

Tereze!

Ta pomisao na ljubljenu kćer ubode ga kao osa. Nije li on možda svojemu djetetu većega težka zla prouzročio, nego li Petar svojemu Stjepku? . . . . Čudnovato, da čovjeka uviek mora netko drugi sjetiti na njegovu dužnost kao i na grieh; čudnovato, da ne ima na svietu nijedne, pa još tako sakrivene grieške, a da osim tebe još tkogod za nju znao ne bi. Negdje prvo rekla mu teta Jula, da su njih dvoje, on i ona, ravni, jednaki, i rekla je istinu; a on je mislio, da za tu istinu osim njega nitko drugi ne zna . . . On do sada nije ni mislio na Terezinu ljubav, a možda i na Terezinu bol, a sada mora u krvopiji Petru i svoju sliku gledati; taj škrti, lakomi Petar mora mu tekar razgaliti njegovu vlastitu dušu, da vidi na njoj mrlju, koju je ostavila za sobom njegova jagma za vlašću, za udobnošću, zamrljavši nevidovno ljubav napram svojem djetetu, onu ljubav, koja bi mu imala biti svetija, nego sva vlast ovoga svieta, onu ljubav, za koju je on mislio, da je još čista i neoskvrnjena . . . A on je uviek mislio, da on sam sebi svoju sreću kuje, da on sam ravna svojim udesom, da nitko

Digitized by Google

ne ljubi svoje djece kao on . . . On nije vidio, da se u tu ljubav uvukao crv, koji je počeo izsisavati ono, što je na ljubavi plemenito i vječno . . . On se počeo više pouzdavati u fino prepredene spletke hladnoga razbora, zaboravivši, da je rieč srca silnija od svakoga uma, da ledena kora hladnoga razbora mora prije ili kasnije raztaliti se pred ognjem srca . . .

Misli, koje su jedanput u načelniku probudile rieči Petra Kovačića nikako mu niesu dale mira; smućivalo ga da u ljudskom životu uviek nešto ima, što mu muti gladku površinu čustava i želja Cuvstvo, da je on svomu djetetu naneo krivicu, bivalo u njemu svaki dan izvjestnije; ona sreća, što no je istom počela Terezi prosievati na cielo joj biće, poče pomalo izčezavati, a na njezino mjesto poče sjedati sveti neki mir, sad sličan skrušenosti, sada uživanju prošlih liepih dana . . . Da nije Petra bilo, načelnik ne bi toga možda ni opazio; sada je tek uvidio, da mu je roditeljsko oko, roditeljska ljubav već zamagljena bila . . .

Tereza je od neko vrieme pobolievala i koliko se i trudio Drapal, da ozdravi načelnikovu kćer, nije se mogao pohvaliti uspjehom. Jakov se Klarić uplašio za svoje diete, pa budući da je ta bolest trajala već koji tjedan, naumio poslati i po kotarskoga liečnika.

— A što je Terezi? zapita gospodja Malvina načelnika sa začudjenim i sažalnim, ali i zloradim smieškom . . . Da nije možebiti . . . A što je sa Ratkovićem? . . . nastavi Malvina posve tiho s onim istim posmješkom . . .

Jakovu Klariću, na spomen imena Ratkovićeva, smrklo se pred očima . . . Ovo je sada trećiput, odkako je na visini vlasti, da pred samim sobom propada u zemlju. Je li moguće, da Malvina, spominjuć ime Ratkovića, sbilja pogadja pravu Terezinu bolest! . . .

Digitized by Google

I Klarić pohlepno gutao rieči, koje mu sad stala Malvina pričati, koja u ovaj čas kao pobjediteljica nije škrtarila sa svojim izkustvom u ženskim stvarima. I načelnik bio sad spram Malvine prijazan i ljubezan, i pošto mu je ona obrekla, da će poslati tetu Julu do Tereze, te će se i Terezinoj bolesti naći lieka .... odlanulo mu .... i on samo što ne padne Malvini na prsa, da ju izljubi, da joj se zahvali, što mu pomože to težko breme s duše skinuti.

I drugi dan dozove Malvina tetu Julu ... al teta Jula ne htjela do Tereze! Zaludu ju Malvina pitala, zašto ne će, zaludu joj obećavala sjajnu nagradu, — teta Jula osta ohola i prkosita.

Jakov Klarić znao je dobro, zašto ne će teta Jula do Tereze ... ali ju ipak i on zovnu k sebi, misleći, da će svojom rječitošću savladati tvrdokornu ženu.

I Jula je sbilja došla na njegov poziv, da vidi mogućega načelnika Jakova Klarića — ponižena pred sobom.

Kad je stupila — s prkosnim licem — pred njega, izgubi on u isti čas svu svoju duševnu snagu, jedva da je izmucao nekoliko rieči. On je ćutio, da se ponizuje pred njom, jer na takove razgovore nije on bio vičan.

— Zar ste me radi toga zvali; ja niesam liečnik ... A—a, to nije moj posao .... I okrenuvši se teta Jula prkosno i pljucnuvši iza sebe, kao što je i ono prigodom diobene razprave, otidje van.

Jakov Klarić ostade kao ukopan, kao niem u svomu sjedalu; dugo je sjedio i bez misli i bez čuvstva. Silio se, da bude miran, da dodje k sebi, da sastavi niti svojim mislima, ali uzrujanost njegova bila je preveć velika, da bukteće iskre zapreće pod pepeo hladnoga razuma. Sram, jad, gnjev — sve je to haralo po njemu; poput tri guje splitala se ta tri čuvstva u njegovoj duši, ne znajući, koje će koga nadjačati i progutati ... Na-

Digitized by Google

pokon se osviesti; znoj, što ga je probio, razhladjivao mu čelo, a pod tim hladilom počela mu se čuvstva sve pomalo pročišćati. Najprije ga se primila misao, da je sva ta njegova patnja kazan božja; ta pomisao tako je strašna, ali i tako veličanstvena, da onaj, koji ju s podpunim uvjerenjem u sebi oćuti, u isti taj čas smatra svu svoju bol kao posve naravsku, kao zasluženu, kao da drugačije nije moglo ni biti . . . I ta pomisao primirila je i Jakova Klarića sa njegovom sramotom, ili kako je on mislio, nesrećom . . .

— Pa dobro, neka bude, kako jest! reče samomu sebi hladno, oporo, da ga je samoga u srcu zazeblo.

I pomisliv na to opet koji časak, reče u pol glasa: — Svakomu — svoje! — a te dvie rieči zvonile su kao da su iz mjeda izrezane . . .

Na to ode u ured i zovne Drapala k sebi.

— Jesi li ti obćinski liečnik u Žabarskom boku?

— Jesam! odgovori ovaj plaho.

— Je li i teta Jula obćinski liečnik, primalja ili tako šta?

— Nije! . . .

— Kad nije, a ti mi sada govori o njoj, što si do sada i preda mnom i pred drugima govorio.

Vencel Otokar Drapal sasu svu silu pogrda na tetu Julu: ta infamna ženska da se mieša u njegov posao, on da je odgovoran za njezine otrove, ona da odvraća narod od njega, riečju, da bi ju valjalo zatvoriti, udaviti, sažeći.

— Dobro, kad je tako; reče načelnik, te sjede i napisa nekoliko redaka, sprovede spis službeno i onda ga preda liečniku.

Drapal se uzkomeša, obriše naočare, pridje prozoru te jedva jedvice pročita načelnikov nalog. U nalogu mu

Digitized by Google

se nalaže, da pod prietnjom odpusta prvom prilikom, kad sazna, da se teta Jula bavi liečenjem, vračanjem i t. d. ima prijavu protiv nje podnieti.

V. O. Drapal zabezeknuo se, ne znajući, što da počne, jer on u svom životu nije još protiv nikoga ni najnevinije pritužbe digao, a sada ga eto svemoćni načelnik pod prietnjom odpusta sili, da mora. Ni ne čekajući, da kojim novim činom ustanovi prekršaj tete Jule, napravi on obćenitu prijavu protiv nje, onako kao što je pripoviedao i predade ju načelniku.

S tom prijavom u ruci ode Jakov Klarić oružnicima, a jedan sat nakon toga odtjeraše oružnici tetu Julu kotarskomu sudu u zatvor . . .

IX.

Tereza nije ništa znala, što se oko nje sbiva; ona nije mogla opaziti, da je čvor, oko kojega se ljudske strasti bore, nije mogla vidjeti, da je žrtvom tih strasti. Ona je samo to znala, da Ratkovića više ne ima k njoj. Ona ga je svaki dan za stalno izčekivala, jer nije mogla ni pomisliti, da bi on imao kakovoga uzroka, da bježi od nje. Tako su prošla i tri mjeseca, a njoj se cielo to vrieme pričinilo kao jedna jedita noć, a sutra, kad svane, eto njega k njoj! Prva, vatrena ljubav nije znala za nevjeru, on je pred njezinom dušom sjao istom milinom, istom ljepotom, kao u prvi čas, kad ga je upoznala i zavoljela. Ni sjenku kakove krivnje nije ona na njega bacala, ona je živjela u onim liepim danima, koje je s njime sprovela, a ti časovi, akoprem su bili daleko za njom, nastavljali su se danomice u njezinoj duši, ne gubeći ni malo od svoje vedrine. Ona ih je njegovala, oživljivala, kao da je znala, da takovi časovi čovjeka samo jedanput u životu posjećuju.

Digitized by Google

Nastali kratki jesenski dani; ona nije ni prije nikuda izilazila, a sada još manje, te niti ga je vidjela, niti što o njemu saznati mogla; a i otac sam baš nikada o njemu ni rieči spomenuo nije. Koliko se prije sramila i crvenila, kad je čula za njegovo ime, toliko je sada željela, da joj ga itko spomene.

Koje bolest, koje opet duševno stanje promieniše Terezino lice, a one smedjo-plavkaste oči uviek nemirne i razgovorne, kad su snatreći o njemu zurile u daljinu, izražavale su toliku čežnju, toliku bol i milinu, da bi se čovjek od milja naplakao nad njezinom glavom. Kadgod joj je došlo, da podje k Malvini, k onoj divnoj dobroj ženi, koju je ona samo po vanjštini poznavala; k onoj ženi sa onim čarobnim poljubcem, koji je njoj novi sviet otvorio. Možda bi ju i opet onako poljubila, možda bi joj i opet jedan novi sviet otvorila, možda bi i njega tamo našla? . . . I kao da se sporazumio njezin pitajući pogled sa otčevim, a otčev joj je na to pitanje odrješito odgovarao: Ne, ne idi tamo! . . .

I ona bi se na to opet povukla u kuhinju za svakdanjim svojim poslom, a taj svakdanji posao bio je njezin mili drug, koji je nosio dane kao na vihru, koji se s njome razgovarao, s njome pjevao i plakao, koji nije dozvolio, da samo trunak dosade sjedne na njezinu dušu . . . .

Ali tim dugočasnije bilo je Ratkoviću. Ta čama nije se doduše vidjela na licu mu, ali u duši mu je visjela, kao da mu je srce olovom oliveno. On Malvine nije ljubio, ona mu je već davna bila čak i ogavna, nu što da počne! Stric-četnik ostavio ga, gospodarstvo i kuća pala na njegova ledja, nastala dosadna zima . . . što da počne! Od časa do časa grizkao ga onaj crv, oni njegovi mutni

Digitized by Google

ideali bez pravoga oblika poput slika u sanjama, ne dajući mu, da se podade zdravomu radu, da se poda sbilji onakovoj, kakova je. Tu je još jedina Malvina bila, koja ga je znala uzdržati u tome snatrilačkom svietu. Da nije nje bilo, da ga ona nije otrovom svoga ženskoga bića uspavljivala, on bi se možda trgao, pogledao u sviet, odazvao se onomu glasu duše, koji se ljubavlju Terezinom u njemu pojavio bio i koji je neprestance, ako i tiho, u duši mu šumio. Da je on mogao slučajno vidjeti Terezu, kako ga spokojno izčekuje, kako sav čar svoga srca i duše drži u pripravi, da ga saspe pred njega, on bi poletio k njoj, on bi progutao sliku ponosnoga načelnika, on bi zatajao srčbu protiv njega, jer ta je srčba u njegovoj taštoj, laganoj duši davno već utrnula, ta je srčba jedino još u riečima sastojala . . . Malvina je znala, da bi jedan jedini sastanak svezao Josipa i Terezu za uviek, pa upravo zato ga ona nije puštala s očiju, nastojeći, da mu izpuni svaki čas života svojim bićem . . . Kad ga je stric ostavio, te nastale one sumorne bezkrajne noći sa onom maglom i sipećom kišicom, opustjelo mu tako u prostranom domu, da je Malvina sve dulje i dulje kod njega ostajala. U mrtve njegove odaje, koje su odisale staromodnim namještajem, kako je još iza njegovih roditelja ostao, ulila ona nov život; sve je premjestila i naredila po novovjekom ukusu, te u tome novom stanu kao da će i on za jedan čas novim životom prodihati. Za dugih zimskih večeri čitao je on njoj francuzke romantične romane, u kojima nije bilo govora o drugim ljudima već samo o grofovima i princesama, o ljubavi i ljubavnim spletkama i o tisućama franaka, koje su ti sretnici kao pljevu bacali. Nježna novovjeka seoska noveleta, Heyseove naivne i svojeglave djevice u porenskim starinskim gostionicama, Tur-

Digitized by Google

genjevljeva briljantna karakteristika ljudske duše i srca, sve to nije nju ni za čas zanimalo.

— Što će mi to? To vidim i sama, to sam već i sama doživjela . . . Ali ono, ono! Oni dvorovi, ona potajna vratašca u spavaćemu kabinetu, one šumice sa skrovitim sjenicama, za koje samo njih dvoje znaju, oh! to je divota, to je raj! . . .

I dok je on njoj čitao, dotle je ona pušila mirisavu cigaretu i dizala biele svoje punane ruke u vis, sada se razkošno smijuckajući, sada ulagivajući mu se, tetošeći mu poput šarene, laskave, krvoločne Angoramačke . . .

Ona je dobro znala, da njezina moć ne će dugo nad njime potrajati, da je to zadnji njezin triumf, kojim je opajala i sebe i njega . . .

— — — — — — — — — — — — — — — —

Odmah poslje Božića na jednom izjavi Malvina svojim znancima u Žabarskom boku, da ide u grad; u Žabarskom boku nije više ništa bilo, što bi ju moglo zadržati. Umro joj je na ime muž, pa odkako je dobila mirovinu, pojavila se u njoj želja za iznovičnom borbom i novim životom, a toga života nije više za nju u Žabarskom boku bilo. Josip Ratković izgubio je za nju svaki čar, on je pošao za njom kao umoran, gladan pas za kolima ubogara prosjaka: bolje imati i takovoga gospodara nego ostati sam samcat nasred ulice . . .

S odlazkom Malvininim kao da je preko Žabarskoga boka minuo crni oblak; promjene doduše nije nikakove nastalo, ali svima, tko ju je poznavao, bilo je nekako odlanulo pri duši, kao činovnicima, kad im revisor ostavi ured, akoprem je sve u redu našao. Malvinin odlazak nije se nikoga dublje ticao, ali zato je ipak na svačijim ustima nekako čudnovato zvonilo pitanje:

Digitized by Google

— Jeste li čuli, gospodja je Malvina otišla . . .

Nu kao što niesu bili sa svojim čuvstvom na čistu, dok je još bila u Žabarskom boku, tako niesu ni sada bili, kad je otišla.

Udovica sa kćerima i ostale gospodje poradovale bi se u velike njezinu odlazku, samo da nije i Ratković s njome otišao.

Jakov Klarić, koji je inače bio gospodar svojih čuvstava, koji je bistro razabirao, što želi i ćuti, nije ni sam znao, bi li se radovao ili bi plakao; s jedne strane morao je priznati, da je Malvina bila poslastica cieloga njegova života u Žabarskom boku, da su mu iza svakoga uspjeha prve misli k njojzi poletjele . . . Ali Tereza!

Tko zna, da nije bilo te čarobne žene, bi li on igda morao tu muku okusiti . . . Da Ratkoviću niesu bila Malvinina vrata u svako doba otvorena, tko zna, bi li on Terezu onako brzo ostavio . . . Na tu misao došao je načelnik istom onda, kad je Malvina bila po čitav dan kod Ratkovića, te on, Jakov Klarić, morao svaku nadu izgubiti, da bi Malvina igda još njegova mogla biti. Istom tada je on opazio, da je i on bio plienom one gladke, sjajne kune, koja se nevidjeno uvuče u ptičje gniezdo, te ga na oko ostavi nedirnuto, neoskvrnjeno, ali iza nje ostalo gniezdo s praznim, izpijenim jajima . . .

Samo dvoje čeljadi bilo je sa sobom na čistu: Drapal i njegova žena! Dok se ona radovala iz dna srca i duše Malvininu odlazku, dotle je on polupijan tumarao pognute glave, kao da traži po zemlji izgubljenu svoju sreću. On joj je pjevao pjesmu oprostnicu, ali je nikada dopjevati nije mogao; sva njegova pjesnička snaga slila se u rieči:

Du holdes Aug', du holder Stern,
Du bist so nah' und doch so fern . . .

Digitized by Google

A ta zlatna zviezda nije na njega ni jedne trake bacila, nego je tumarala gradom i po danu i po noći praćena uviek novim trabantima, sad stalnijim sad nestalnijima . . .

X.

U Žabarskom boku nije još bilo predmeta, o kojem se toliko govorilo, koliko o zatvoru tete Jule. Akoprem nitko nije javno prigovarao, ipak se moglo opaziti, da je sviet nezadovoljan, da mu nije po ćudi, što je teta Jula zatvorena.

Iztraga proti njoj sve se većma razgranjivala, sve više svjedoka bilo prizivano; kod suda se hvatalo za nečim vidljivim, u zraku lebdećim, ali za nečim, što se nije dalo u ruke uhvatiti: kad se mislilo, ha! evo, sada imamo tu sklizku stvar, a to se ona još bolje izskliznula iz ruku. Jakov Klarić podpomagao je iztragu iz petnih žila, ali nijedan posao nije mu tako jalovo od ruke išao kao taj. Nigdje ništa pozitivna, samo prazne rieči. Svatko mu je rekao:

— Ja ću vam, gospodine, kazati, što znadem, samo molim vas, nekate me odati.

Načelnik bi odgovorio:

— Ne boj se, valjda sam ja u toj občini jači, nego itko drugi; valjda ću ja znati braniti tebe kao i sebe.

I pošto bi tad izpričao sve i svašta o teti Juli, zapitao bi napokon načelnik:

— Ti si siguran svojih rieči?

— A da kako bi, već siguran! Nego ono, kako ću vam kazati, vidio niesam ništa . . .

— Pa dobro, posvjedoči kod suda samo to, što si meni kazao.

— Nekate, gospodine, to sam ja kao vama u četiri

Digitized by Google

oka kazao, pa nikomu više; znate, niesam rada nikomu se zamjeriti, ruka ruku pere, pa čemu da se ide čovjek mraziti sa čitavim selom . . .

Napokon došlo i do konačne razprave. Kod suda se sjatilo množtvo naroda; najprije je bio saslušan Drapal. On izjavi, da ne zna ništa pozitivna, na svoje oči da nije vidio ništa, već samo znade ono, što se po selu pogovara.

Župnik izjavi, da on tetu Julu samo po vidu poznaje, u njegov dvor da nije nikada dolazila, pa da absolutno ništa o njoj ne zna.

— Dosta žalostno, ako ne znate, — reče sudac i pozove trećega svjedoka, bivšega načelnika u Žabarskom boku. Taj progovori sliedeće:

— Ja od svega toga, što se proti teti Juli navadja, ne znam ništa; ja samo to znadem, da je ona bolestnike liečila i izlječivala, a zato neka joj bude od Boga hvala. Niti naši ljudi imaju puno pouzdanja u liečnika, niti vole uzimati njegove gorke ljekarije; teta Jula protare, nakadi, okupa u vodi od ljekovitih bilina i bolesti nestane, kao da si ju odpuhnuo. Mi smo na to naučni od vajkada, dok još kod nas nije bilo ni liečnika, ni ljekarne, pa se toga držimo i dan danas. Sada doduše imademo doktora Drapalka, ali neka mi slavni sud ne zamjeri, naš gospodin doktor su već malko u godinama, a ni ne znaju dobro naški govoriti, te trefi se s njime i s bolestnikom, što no naši vele: vojska šumom, baba drumom . . . . I već radi toga ne voli ga svatko k sebi zvati . . . Tako je sa ljudima; a sa ženama još i gore, — ne bi žena zvala doktora, pa da joj je duša na jeziku, — a i što bi joj, kad teta Jula znade za sve, ma gdjegod ju zaboljelo . . . teta Jula će u svako doba pomoći . . . Pa onda uzmite i to: i doktora i primalju valja odmah

*

Digitized by Google

i u gotovu platiti, — a teta Jula će i za hranu, i za drva i za šljivovicu, a i ne moraš joj s mjesta platiti, već kad budeš imao .... Eto vidite sada, zašto volimo tetu Julu, nego li liečnika. Neka mi slavni sud ne zamjeri, ali moram još i ovo reći: Lanjskoga proljeća obolio moj sin; zovnem najprije tetu Julu, pa onda gospodina Drapalka, — ali pomoći ni odkuda! Kad je došlo već do gusta, sjednem ja u kola, pa po gospodina kotarskoga liečnika; prispijem k njemu još u zoru

— Hajdete, gospodine, ako Boga znate!

— Cekaj, imam kod kotara službenoga posla; čim budem tamo gotov, odmah ćemo.

Čekam ja i čekam — i dočekam pol dana.

— Hoćemo li, gospodine? — Smilujte se, jedinac je.

— Pričekaj malko, moram na željeznicu, ja sam i željeznički liečnik, — sad ću ja doći.

Čekam i opet čekam. U neke nekavice vrati se; tek on došao, eto ti još jednog čovjeka, i taj ga zovne k bolestniku.

— Ma ja sam, gospodine, prvi došao ...

— E, što ću ti ja! Ja sam ovdje i občinski liečnik, moram prije k svojim občinarima, koji me plaćaju, pa onda na drugu stranu. Ako hoćeš — čekaj, ako ne ćeš, a ti hajd, odkle si i došao.

Što znam! Kad sam ga već cio dan čekao, pričekam ga i dalje. Kad se povratio, pričeo već mračak padati, a meni već duša obielila od čekanja; oprostite mi, ali prokleo sam taj dan sve na svietu, što nikada još niesam.

— Hoćemo li, gospodine? zaridam u pol plača kao malo diete.

— E, dragi moj — veli on meni — sada je već

Digitized by Google

mrak, a ja umoran; ako već hoćeš da idem, dobro — ali bez deset forinta ne idem.

— Ma dat ću vam sve što imam, samo hajdete.

Kad smo došli kući, našli smo sina na umoru! Eto ti, što sam imao, što sam išao po kotarskoga liečnika! Sada ja vas molim, slavni sude, odkle će siromah čovjek, koji po mjesec dana ne vidi krajcare u rukama, po tri, četiri i deset forinta dati liečniku, što dodje jedan put — dva puta prigledati bolestnika! . . . Sada ćete, slavni sude, i sami uvidjeti, zašto ne možemo biti bez tete Jule; pitajte sav taj narod tude, pa evo moje glave, ako itko drugačije izkaže . . . .

Ta izjava nemilo se kosnula sudca, ali on je kraj svega toga bio uvjeren i o drugoj tamnijoj strani djelovanja tete Jule. Akoprem je upeo sve svoje duševne sile, ipak sve njegove doskočice u pitanjima, sve njegovo natezanje, da uhvati kojega svjedoka, ostade bezuspješno. Kad je došao red na svjedoka Marijana, u kojega se jedino još nešto uzdao, pošto je on načelniku koješta izpričao, izjavi taj posve odrješito, da on niti je načelniku išto o toj stvari govorio, niti je njemu u obće što o svemu tomu poznato.

Tako su govorili i ostali svjedoci, pa na koncu razprave bude teta Jula radi pomanjkanja dokaza nevinom proglašena . . . .

Kad je sudac dovršio razpravu i izašao van, nadje tamo svoga prijatelja, mladoga kotarskoga upravitelja, koji mu pokaza dekret, kojim se njegovo revno službovanje pohvaljuje, te se imenuje za upravitelja kotara jednoga od prvih naših gradova.

— Da, pa kako stoji sa Žabarskim bokom? — upita upravitelj sudca, misleći time na današnju razpravu;

Digitized by Google

nadam se, da ćeš načelniku Klariću svakako ići na ruku; taj je čovjek uzor energičnoga načelnika.

— Što bi bilo! Stara formula — radi pomanjkanja temeljitih dokaza rješava se od obtužbe. I tu odluku moram ja izreći, ja, koji sam o protivnom uvjeren! Bilo mi je, kao da na svoje oči gledam, kako je cio vazduh moje uredovne sobe napunjen onim zločinom, ali kao vazduh tako i taj zločin ne možeš nikako u ruku sgrabiti. Žalibože, još mi ne imamo onoga juridičkoga karbola, koji bi i u zraku nevidjene miasme zločina uništiti mogao . . . Da sam osudio tetu Julu, onda bih s njome morao osuditi redom čitavo selo; nije teta Jula sama kriva; koliko bi ih još iza nje došlo, to neka sveti Bog znade! . . . . Pa kad bi to i bilo, — koja pomoć! Što može ono mrtvo slovo zakona, po kojem krivca osudjuješ na jednu — dvie — tri godine zatvora, pomoći u moralnom pogledu? Jer moral i nemoral ne ovisi od jednoga ili dvojice kažnjenih individua, niti ćeš time izliečiti selo od tri tisuće duša. Mrtvo slovo zakona, bilo ono strogo ili blago, niti je do sada, niti će ikada izbrisati zločinstva sa zemlje; drugi su faktori, koji bi tu zadaću preuzeti morali.

— To ti, prijane moj, preveć skrupulozno uzimlješ. Tako ti možeš raditi u irelevantnim stvarima, ali kad se tiče čovjeka, kao što je Jakov Klarić, koji je učinio izvanrednih usluga vladi i državi, onda valja jednim okom zažmiriti, pa takovim ljudima dati pravo, ako baš i ne bi svagdje imali, jer kad seoska masa podje pred njim gubiti respekt, to je toliko, kao da gubi pred cielim upravnim organizmom, a toga mi činovnici ne smijemo dopustiti.

— Dobro je, razumijemo se, prijatelju! Nemoj se naći uvriedjen, ako ti rečem: prvo, da sud ne poznaje

Digitized by Google

irelevantnih stvari, a drugo — uz one nevidljive miasme, o kojih sam ti govorio, pa uz izpovied bivšega načelnika, samo je još ova tvoja izjava manjkala, da slika bude podpuna . . .

— — — — — — — — — — — — — — —

Teta Jula povratila se kući gotovo triumfatorski. Koliko su njezini seljani već i do sada mnogo do nje držali, od sada su držali još i više; dapače, čula se ovdje — ondje rieč: jača je nego načelnik, ne može joj nitko ništa, baš ni sam sud . . . . U slavu sretnoga svoga povratka priredi teta Jula gotovu čast svojim odabranicima; dovuklo se kokošî, vina i rakije, te njih jedno desetak koje ljudi, koje žena — za koje je u selu svatko znao, kakva su glasa — udri piti i pjevati, te veseliti se po svojoj volji.

Jakovu Klariću nije današnja sudbena razprava mogla po volji biti; on je u sebi osjećao, da je izgubio mejdan proti teti Juli; akoprem je on pred svietom samo kao načelnik naprama njoj stajao, to si on nije mogao zatajiti, da će se danas sutra saznati, da je to bila njegova osobna osveta. A najbolji svjedok proti njemu — bit će Tereza, te će teta Jula za kratko vrieme i po drugi put nad njim triumfirati. I eto ta žena, za koju je on mislio, da ju može sgaziti kao smrdljivu bagu, ta žena mu prkosi i osvećuje mu se. Jar u načelnikovu srcu sve je većma ključao, on je počeo već nove osnove plesti, nove mreže razapinjati, i Bog sveti znade, što ne bi proti teti Juli skovao, da nije taj čas došla Tereza te mu predala list Andrijin.

U pismu bile medju ostalim i ove rieči:

„Ja osjećam Tvoju bol, otče, i žao mi je naše Tereze, da je ona morala tu gorku čašu izpiti. Nu ja vidjam u tom samo posljedicu dugoga niza ljudskih

Digitized by Google

grieha . . . . Možda ćeš kazati, pa zašto je to baš Terezu moralo snaći, Terezu, koja je možda najmanje zaslužila, da tu sramotu nosi. Ne prigovaraj! Naš družtveni život ti je ono, što i kotač na stroju, koji se strelovito okreće, — tko je tako neoprezan i neizkusan te se previše približi kotaču, ode mu prst, ode ruka razmrskana u stotinu komadića . . . A kotač se i nadalje okreće i ne pita: je li on to razmrskao ruku radniku, koji se godine i godine oko njega bavi, ili komu drugomu, koji je prvi put u svomu životu vidio taj stroj, te mu se iz znatiželjnosti preveć približio i nastradao! . . . Eto ti žive slike Terezine, — promisli malo o tom, pa će ti, vjeruj, lakše biti. Pa promisli i to, kao što jedan jedini čovjek nije mogao onaj strelovito vrteći se kotač zaustaviti, tako isto nema toga čovjeka, koji bi mogao onomu družtvenomu procesu iznenada na kraj stati . . .“

Te sinove rieči primiriše Jakova Klarića, izmiriše ga sa samim sobom. Sve je to tako naravno, sve tako jednostavno, te je samo puki slučaj, da se to baš njemu dogodilo. Današnji neuspjeh kod suda nije mu se već tako težkim pričinjao, — jer „nema toga čovjeka, koji bi mogao stroj od jedanput zaustaviti“. Da, pa je li i bio on onaj pravi čovjek, koji bi mogao stati onomu družtvenomu procesu na kraj, on, koji je osjećao, da i sam spada medju krivce! . . . .

I kopajući tako po tim mislima, Jakov Klarić nije mogao ciele noći pravo da usne, nego je polak bdio, polak driemao. Tek da će, već nekako pred zoru, usnuti — a vani se začu glas: vatra, vatra!

U tili čas skoči načelnik na noge, obuče se i izleti van. Plamen se vidio nekako iza crkve . . . U to dodjoše stražari i javiše mu, da gori teta Jula.

Noć bila tiha, a silni plamen sukljao ravno u vis. U krvavo-crljenoj razsvjeti miešali se ljudi kao crne

Digitized by Google

sjene, nitko nikoga nije poznao, nitko nije znao, ni što hoće, ni kamo ide. Kao aveti polietale kokoši sa visoke susjedne voćke sada preko plamena, sada preko sakupljenoga ljudstva.

— Rušite krov . . .

— Nekate rušiti, u stranu, čuvaj samo ono, što još nije zahvatilo.

— Evo vjetra, ljudi, pazite na Adamovu kuću.

— Amo, za Boga ljudi, Nikolina se staja puši.

— Puštajte blago van . . .

— Ne puštajte . . .

— Aj mene, pomozite, ljudi . . .

Tako se vikalo i jadikovalo; nitko nikoga nije slušao, svi su letjeli kao bez glave, jedan je drugoga tjerao na posao, a sam nije znao što da počne, te svi skupa niesu ništa radili.

— Izgori teta Jula — ni kriva ni dužna . . .

— A da gdje je ona, kuća izgori, a nje ni čuti, ni vidjeti . . .

— Možda je kod bolestnika . . .

Vrieme bilo tiho, te se oganj ne krenu s mjesta; ni trunka više ne izgori, već sama kuća tete Jule, a u kući i ona sama.

Kad se počelo razdanjivati, srušio se krov, plamen se staložio, te minula svaka daljnja pogibao.

U jutro pozatvaraše oružnici nekoliko čeljadi, na koje se sumnjalo, da su krivi požaru, nu pustiše ih opet, jer su dokazali, da su za požara u svojoj postelji spavali. Malo po malo izašlo na vidik, da je vatra buknula iznutra, iz sobe . . . . Orgije se slavile do pol noći; poslije pol noći odteturaše gosti kući, dočim teta Jula pijana i iznemogla osta sama na svojoj postelji . . . Ili je nešto srušilo svjetiljku, ili je sama pukla, te se ulje

Digitized by Google

razlilo, i plamen ližući zahvatio rublje i ostale stvari, i u zatvorenoj sobi više se dimeć nego plamsajući prelazio s jednoga predmeta na drugi, — dok na posljedku od velike žestine prozori ne popucaše, a oganj, dobivši zraka, razmaha se u svom bjesnilu . . .

Istom onda, kad je plamen počeo lizati iz prozora, te hvatati se krova, opaziše prvi susjedi nesreću, ali je bilo prekasno. Teta Jula zagušila se u dimu i izgorjela na rodjenoj svojoj postelji.

— — — — — — — — — — — — — — —

XI.

Došlo i proljeće, granuo zlatni svibanj, svietom dahnuo nov život. Terezi bilo je ovo proljeće neka božica sa sto života — okrunjena i ovjenčana, divna, sretna sa vječnim posmiehom oko čarobnih i blaženih ustana. Oko nje život, u njoj život! Ona je bila kadkada doista i nujna i nevesela, zabrinuta za svoje buduće dane, ali nikako ne mogaše ni pomisliti, da bi ju Josip Ratković mogao za uviek ostaviti i zaboraviti, da bi ju njeno srce, koje ga toliko ljubi, moglo prevariti, pa je zato često i prečesto zureći na večer iza obavljena kućnog posla u tihu i mirnu noć sa blaženim posmiehom oko rujnih ustana snatrila o ljepšim danima, gdje će on pokraj nje sjediti i ona mu moći izpričati sve, što je ovih dana doživjela i prepatila.

I snatreći tako neke večeri na jednom sjedne pisati dugo, dugo; pišući sada se smiešila, sada joj tek orošeno oko zasjalo kao blistava rosa, sada se razgovarala . . . ponavljajući u duši sladke rieči, koje piše onomu, komu je podala i svoje srce i svoju ljubav.

A Ratković? . . . On je nevoljko živio u gradu uz Malvinu, a nije imao toliko snage, da se odtrgne od nje;

Digitized by Google

nekakva prazna navika, neka ubitačna sumornost duha i tiela, u koju je zaglibio živeći uz nju, kao da je začepila cielo mu biće, ne dajući nikakvoj drugoj pomisli, nikojemu drugomu čuvstvu, da ga oživi, da mu osvježi povenule živce . . . Da mu je samo onaj jedan dan, onaj prvi dan bez nje prekuburiti, čini mu se, da bi se preporodio. A što ga je još najvećma peklo, bilo je to, da ona više nije ni mislila toliko na njega, već kao da ga od milosti vucari za sobom, — a to je baš ono bilo, što je njega uz nju držalo . . . On ne mari više za nju, ali mu je težko, da si mora kazati: više niesi ti njezin . . . Oh! gadio se samomu sebi, a nigdje nikoga, da ga izvuče iz toga gliba! I njegovi politički prijatelji zaboravili na njega, uklanjali mu se. Nu nije ni on mnogo za njih mario; u moralnom truležu ne ima idealima mjesta, bili oni ma od koje vrsti . . . Ipak od vremena do vremena grizlo ga nešto na duši: što radi njegov liepi dom, prepušten služinčadi; što bi rekao njegov otac, da vidi, kako krvavim znojem stečeno dobro propada . . . Otac njegov, koji je toliko do njega držao, tolikomu se od njega nadao! Pa i on sam, koji je negda snivao o veličanstvenoj svojoj budućnosti, o radu za dom, na što li je pao . . . Bilo mu je, da se sam požali . . .

Pa onda ona — Tereza! Je li moguće, da ju je zaboravio?! I u taj čas morade upoznati, da mu je jedina pomisao na one dobre, uviek vesele oči, na ono bezazleno, ljubopitno lice, prostrujala cielim bićem, da je očutio nešto, što davno, davno već u svojoj duši očutio nije . . . Uh! kako oduran prikaza mu se sadanji život, što ga živi u te dvie gostioničke sobe, a tamo u njega prostrani dom, sa uredjenim velikim vrtom, gdje ga svaka voćka sjeća, da ona tu raste radi njega. Proljećem se one ovjenčaju krunom cvieća, a ljeti okite sladkim

Digitized by Google

mirisnim plodom, sagibljući se pod tim liepim teretom, kao da svaka grančica želi reći: i ja sam tu, i ja sam urodila, i ja sam tvoja . . . Kud pogledaš, sve sama ljubav i zahvalnost . . . A uz te nieme stvorove, kad bi još jedan živi uza te išao, iz kojega bi takodjer svaka žilica govorila: i ja sam tu, i ja te ljubim, i ja sam samo radi tebe . . . Da, to bi bio pravi život, koji dolikuje čovjeku, slici božjoj! Da, to bi bio život, gdjeno se dva bića kao dva golubova krila ne razstaju, nego žive i ginu skupa . . . A tko bi bio ono drugo krilo golubovo? Pred njegovim očima titrala Terezina slika, liepa, ljepša nego ju je ikada vidio . . . Mašta njegova toliko se razdragala, te bi volio taj čas stvoriti se u svom domu, pa ono, što je u duhu gledao, gledati i rodjenim očima, nego išto na svietu . . .

Iz tih sanjarija trže ga oštar cilik gostioničkoga zvonca; ušao listonoša i predao mu poštu. Medju listovima bilo i jedno neplaćeno pismo ponešto neobična oblika i njemu nepoznata rukopisa. Baš zato, što mu je bilo nepoznato, najprije ga otvori, — i saznavši, od koga je, poče u isti čas i bliedjeti i gorjeti poput ognja.

Bilo je Terezino pismo.

Sva njezina briga, sreća, radost i neizviestna bol, — sve je to bilo na tom komadiću papira; on se ne sjeća, da je ikada takova što čitao. Ono stidljivo, naivno odkrivanje najskromnijih misli i čuvstava, onaj njezin djetinji razgovor s njime, kao da se je juče zadnjiput s njime razgovarala, ona dotle nepoznata mu nevinost ljudske duše, probudiše u njemu čuvstvo tolike miline, da je kao u groznici drhtao od dragosti, da su mu suze curile kao djetetu, kad vidi izgubljenu mater, te se stao kao lud valjati po postelji i govoriti nesuvisle rieči . . . On sve dosele nije znao cieniti Tereze, on nije poznavao

Digitized by Google

one plemenite i mukotrpne duše, koja se u toj djevojci krila. Pa on da ju sad napusti, da ju odbjegne, kad je tako svoj život o nju privezao . . .

I kao bjesomučan uze bacati stvari svoje, jednu preko druge, da ih samo što prije strpa u škrinju, pa da pobjegne iz toga odurnoga mu robstva. Sa svakim hitom, sa svakom snažnijom kretnjom kao da je sbacio sa sebe po jednu kariku onoga lanca, koji ga je okivao; on je osjećao, da već lakše diše, da se vraća u njega život, kao krv u obumrlo udo. U tom zanosu počeo je pjevuckati nesuvisle rieči, nesuvisle napjeve, a njemu je bilo, da mu njegova vlastita pjesma zvoni kao melodija iz davnijih, sretnijih vremena.

U tom opojnom zanosu nije ni opazio, da je Malvina ušla unutra.

— Gle, gle mog kanarinca, kako se uztralalikao!

— To tvoj kanarinac tebi pjeva: S Bogom!

— Ali ne na dugo . . .

— Na sve vieke viekova!

— To ti ili mene, ili sebe varaš.

— To ja tebi govorim živu istinu: tako mi Bog pomogao!

— Tvoje prisege bile su što i snieg na suncu.

— Moje sunce više ne će zaći . . .

— Ohoho! Markiza, kontesa, princesa?!

— Sve to skupa!

— Otilija, Hilda, Esperanca?

— Sve, samo ne Malvina!

— Ili možda Tereza! Ne zavidim ti.

— Ne marim . . .

I za čas porukovavši se hladno, razstadoše se kao dva znanca na ulici, od kojih se svaki žuri za svojim poslom. Mržnja, ovo nedonošče lažne ljubavi, već počela

Digitized by Google

kipjeti u njima; oni ju oboje zatajaše, samo da budu što kraći, što hladniji, da ne padnu u prepirku, iza koje bi se obično pomirili. Njoj, akoprem nije za njega marila, bio je taj razstanak ipak ponešto nagao, iznenadan, te je nekim oholim prezirom htjela da mu pokaže, da ga se lako odriče, da joj nije ništa do njega stalo . . . On je opet bio sretan, da se sve tako brzo svršilo; on se bojao, da će se morati trgati i otimati iz njezinih ruku, a ovamo ga ona jednostavno odbacila, kao što se odbacuje i najljepši šešir, kad mu sezona prodje . . . On je osjećao, kako mu njezinim odlazkom neko bljutavilo sa duše opada. Bilo mu je kao leptiru, kojemu je netom pukla čahura, u kojoj je zamotan čamio, te sada sa mokrim još krilcima lepeće, pijano tumarajuć po zlatnoj slobodi, ne znajući od veselja, na koji bi cvietak prije poletio . . . .

* * *

Bila je tiha, topla svibanjska noć. Selo je spavalo, nigdje nikoga ni čuti, ni vidjeti, samo sa Klarićevih prozora u Žabarskom boku kao iz uzke pukotine prosievalo izpod zavjesa svjetlo. Jakov Klarić, obučen i obuven, koracao grozničavo po uzkom prostoru, prisluškujući neprestance na vrata druge sobe, u kojoj je ležala Tereza, pateći se u mukama . . . Jakovu Klariću preletio u taj čas sav život izpred očiju, te mu se pričinilo, da težega dana nije do sada doživio. Diete njegovo bori se medju životom i smrću, a nigdje nikoga, da mu pomogne . . . . Kola su otišla u kotar po liečnika, ali gdje je kotar . . . valja još barem cielu uru pričekati, dok prispije . . . Da je barem teta Jula u životu! . . . Jakov Klarić osjetio je sad u dnu svoje duše, da bi onu ženu, na koju je dizao kuku i motiku, na koljenima pridignuo iz groba, da mu spase

Digitized by Google

ljubljeno diete . . . Onaj isti Jakov Klarić, koji je i sud, i oblasti i cielo selo pobunio protiv tete Jule . . .

Takove mutne misli preplitale se načelnikovom dušom, kad u neke nekavice zaštropotaše kola pred kućom. U isti čas banuše u sobu i liečnik i — Josip Ratković. On je dolazio iz grada, te na svojim bržim konjima povezao i liečnika . . . Njih dvojica — Klarić i Ratković — ostadoše sami u sobi; niesu se ni pozdravili, samo su se pogledali i razumjeli. Šećući niemo gore dolje po uzkoj sobici kao dva lava u krletci, nije se na njima moglo razabrati, da li će skočiti jedan na drugoga, da se pokolju na život i smrt, ili će leći jedan do drugoga i lizati si ubojite panče . . .

I tako prodje prvi, i drugi i treći desetak težkih časova, dok se napokon iz druge sobe ne pomoli liečnik na vrata i klikne veselo: spasena je, — a na taj glas i Klarić i Ratković kao dva brata padoše jedan drugomu niemi i blaženi u zagrljaj . . . .

— — — — — — — — — — — — — — — —

Dva mjeseca nakon toga vjenčao se Josip Ratković sa Terezom i uveo ju u svoj dvor i gospodarstvo, koje je trebalo — ne dvie, nego tisuću Terezinih ruku, da se podigne iza težkih udaraca, koje mu je zadala Malvina i — Jakov Klarić . . . Načelnik se pomladio! Kako ništetna bila mu je sada ona umišljena njegova sreća i slava nakon izbora spram ove sadanje! Ono je bilo slavlje duha i zlobe, a ovo slavlje srca i ljubavi.

Gospodarstvo Ratkovićevo bilo je u žalostnu stanju; ovo zadnjih devet mjeseci uništilo ga kao kad tuča u devet časova potuče zrelo klasje; trebalo je upeti se iz svih žila, da se kakav-takav red uvede. A njih troje sbilja su ga i uveli; Jakov Klarić brinuo se i radio za desetoricu, — da je on imao svoj krov i svoju grudu

Digitized by Google

zemlje, drugi bi to čovjek danas bio, ali . . . Ona četiri vola, što ih je dao utaman utući, niesu mu išla iz glave. Više puta nadje ga Ratković zamišljena, kako mu rek bi svaka žilica računa.

— Što ti bugariš, stari! — potapšao bi ga veseli Ratković po ramenu, valjda smišljaš, kako bi postao ministrom.

— Ne ministrom, nego defraudantom . . .

— Hajde ne budali!

— Toj našoj gospodarskoj nedaći najviše sam ja kriv, to ja dobro znadem, i to me peče. Sada smišljam na sve načine, kako bih ti tu štetu nadomjestio, — pa znaš, što sam smislio?

— Bit će sigurno nešto ženijalno, ded da čujemo!

— Smislio sam, da pronevjerim onih deset tisuća forinata, što ih općina ima . . .

— Pa onda?

— Pa onda, znadeš, revolver u čelo, ali tako, da zrno ne ode u mozak, već da se odbije o kost, pa da izpod kože opet izadje van . . . Ja mislim — dvie-tri godine tamnice — više ne bih dobio — pa nakon toga eto mene opet živa i zdrava, a ti bi imao deset tisuća!

— Dakle, adrapovče stari, da te već moram tako nazvati, ti cieniš više onih deset tisuća forinti nego sebe, svoju čast i poštenje?! To je, vidiš, ona bludnja, koja te je pratila cieloga tvoga života: ti si uviek mislio, da samo novac ima neku vriednost, pa si za taj novac prodavao svoje misli, svoja čuvstva, prodavao samoga sebe, a da bi po što, već u bezcienje! Zar ti ne znaš, da je čovjek najstariji, najsigurniji i najskuplji novac, najviše tražena glavnica! Ti si se držao onoga nesretnoga načela, da novac daje čovjeku cienu, pa kamo si dospio! A da si radio obratno, da si se držao lozinke, da čovjek novcu udara

Digitized by Google

vriednost, to ako već ne bi bio bogatiji, ali svakako bi bio sretniji i zadovoljniji . . . . Ti si živio u krivom mnienju, da vlast i moć podaje čovjeku ugled i snagu, — a zaboravio si da to dvoje radja takodjer i isto toliku mržnju: nešto ružnoga ne može nikada roditi nešto liepoga i plemenitoga . . . Ja da tebe žrtvujem za deset tisuća forinti — tebe, koji ćeš još dvadeset godina živjeti, a svaka ti godina vriedi tu svotu . . .

— Eh! Bog te blagoslovio, kad tako misliš, ali zašto ti toga niesi meni prije kazao . . .

— Ja da sam to tebi prije kazao, pa ti da to meni povjeruješ, ti, načelnik Jakov Klarić, meni opozicijonalcu! . . . Idi, stari, u kučine.

— Bora ti, reci mi, jesmo li bili magarci i ja i ti?

— Bora mi jesmo! I ja i ti — i te kakvi!

— Al sad nema vremena razgovoru . . . Eno Tereza već sjela u kola, hajde da vidimo, kako se radi na gumnu. Ja ću kočijašiti, a vas dvoje pazite na onoga našega bebana, koji ne treba da bude ni svemogući načelnik, ni moje vrste opozicijonalac.

— Nego?

— Nego — gospodar svoje žene i sluga svoje zemlje!

— Sluga svoje zemlje, krilata rieč!

— Krilata — ali kod nas još nepoznata i malo cienjena rieč, i dokle god ju ne upoznamo mi svi: od orača, koji ju ore, do dostojanstvenika, koji njome ravnaju, dotle ćemo tumarati po ovoj p o l u t m i n i; istom sa spoznajom te krilate rieči koraknut ćemo mi u ono s v j e t l o, koje davno već odsieva sa naprednijih naroda.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

1884.	57.	**Tomić P.**: Poviest rimska do careva. Prvi dio. (Svjetske poviesti knjiga III.)	for.	2.—
	58.	**Kišpatić**: Iz bilinskoga svieta. Knjiga prva. (Poučna knj. IX.)	„	2.50
	59.	**Carić**: Slike iz pomorskoga života. Knjiga prva	„	1.50
	60.	**Šenoa**: Sabrane pripoviesti. Svezak treći	„	1.50
	61.	**Okrugić**: Šokica. Pučki igrokaz. (Zab. knj. LXXV—LXXVI.)	„	—.50
	62.	**Sergij**: Perom i olovkom. Crtice. (Zab. knj. LXXVII-LXXIX.)	„	—.70
	63.	**Tomić J. E.**: Kapitanova kći. Pripoviest. (Zabavna knjižnica LXXX—LXXXII.)	„	—.70
1885.	64.	**Tomić P.**: Poviest rimska do careva. Dio drugi. (Svjetske poviesti knj. III.)	for.	2.—
	65.	**Kišpatić**: Iz bilinskoga svieta. Knjiga druga. (Pouč. knj. X.)	„	2.—
	66.	**Carić**: Slike iz pomorskoga života. Knjiga druga	„	1.50
	67.	**Šenoa**: Sabrane pripoviesti. Svezak četvrti	„	1.50
	68.	**Botić**: Pjesme. S uvodom *Mih. Pavlinovića* i *Fr. Markovića*	„	2.—
	69.	**Kumičić** (Sisolski): Sirota. Roman iz života istarskoga. (Zabavna knjižnica LXXXIII.—LXXXVI.)	„	1.—
1886.	70.	*Kišpatić: Kukci. Knjiga prva. (Poučna knjižn. XI.)	for.	2.—
	71.	*Kukuljević: Glasoviti Hrvati prošlih vjekova	„	2.—
	72.	*Broz: Crtice iz hrvatske književnosti. Sveska prva	„	1.50
	73.	*Veber: Put u Carigrad	„	1.50
	74.	**Šenoa**: Sabrane pripoviesti. Svezak peti	„	1.20
	75.	*Šandor-Gjalski: Pod starimi krovovi. Zapisci. (Z. knj. LXXXVII.-LXXXIX.)	„	—.75
✓	76.	*Vojnović (Sergij): Ksanta. Pripoviest. (Zab. knj. XC.—XCII.)	„	—.75
1887.	77.	**Kišpatić**: Kukci. Knjiga druga. (Poučna knj. XII.)	for.	2.—
	78.	**Kuhač**: Lisinski i njegovo doba	„	1.50
	79.	**Šenoa**: Sabrane pripoviesti. Svezak sedmi.	„	1.50
	80.	**Tomić J. E.**: Pošurice. Pripoviesti. (Zab. knj. XCIII.—XCV.)	„	—.75
	81.	**Ševčenko**: Pjesničke pripoviesti. Preveo i uvodom popratio *Aug. Harambašić*. (Zab. knj. XCVI.—XCVIII.)	„	—.75
✓	82.	**Gundulić**: Dubravka. S uvodom *Fr. Markovića*	„	—.80
	83.	**Goethe**: Ifigenija na Tavridi. Preveo *Vlad. Vežić*. (Zab. knj. XCIX—C.)	„	—.50
	84.	**Tresenjak**: Rane i melem. Crtice. (Zab. knj. CI.—CII.)	„	—.50
	85.	*Šandor-Gjalski: Tri pripoviesti. (Zab. knj. CIII.—CIV.)	„	—.50
1888.	86.	*Hoić: Slike iz občega zemljopisa. Knj. I. (Pouč. knj. XIII.)	for.	2.80
	87.	**Rabar**: Poviest rimskih careva. Dio I. (Svjetske poviesti k. IV.)	„	2.50
	88.	*Ban: Knez Nikola Zrinjski. Drama. (Zab. knj. CV.—CVI.)	„	—.50
	89.	**Novak**: Pavao Šegota. Pripoviest. (Zab. knj. CVII.—CIX.)	„	—.75
	90.	**Tommaseo**: Iskrice. Uvod napisao *Ivan Milčetić*	„	—.80
	91.	*Broz: Crtice iz hrvatske književnosti. Sveska druga.	„	1.20
	92.	*Tomić J. E.: Emin-agina ljuba. (Zab. knj. CX.—CXI.)	„	—.50
	93.	**Lopašić**: Dva hrv. junaka: Marko Mesić i Luka Ibrišimović	„	—.80
	94.	**Šandor-Gjalski**: Biedne priče. (Zab. knj. CXII-CXIV.)	„	—.75
1889.	95.	**Kišpatić**: Iz bilinskoga svieta. Knjiga treća. (Pouč. knj. XIV.)	for.	2.—
	96.	**Rabar**: Poviest rimskih careva. Dio II. (Svjetske poviesti k. IV.)	„	2.—
	97.	**Maretić**: Slaveni u davnini	„	1.60
	98.	**Kumičić**: Teodora. Pripoviest. (Zab. knjižn. CXV—CXVII.)	„	—.75
	99.	**Šenoa**: Sabrane pripoviesti. Svezak drugi	„	1.20
	100.	**Vojnović**: Psyche. Komedija. (Zab. knjižn. CXVIII—CXIX.)	„	—.50
	101.	**Sundečić**: Izabrane pjesme. Uvodom popratio *H. Badalić*	„	2.—
	102.	**Novak**: Podgorske pripovijetke. (Zab. knjižn. CXX—CXXI.)	„	—.50
✓	103.	**Harambašić**: Pjesničke pripoviesti. (Zab. knjižn. CXXII—CXXIII)	„	—.50
1890.	104.	*Hoić: Slike iz občega zemljopisa. Knj. II (Pouč. knj. XV.)	for.	3.—
	105.	*Tomić Herm.: Zabluda matere. Igrokaz. (Zabavna knjižnica CXXIV.—CXXV.)	„	—.50
	106.	*Matavulj: Iz primorskog života. Pripovijetke. (Zab. knj. CXXVI.—CXXVIII.)	„	—.75
✓	107.	**Preradović**: Izabrane pjesme. Uvod napisao *Mil. Šrepel*	„	2.50
	108.	*Tordinac: Odabrane crtice i pripoviesti. S uvodom. (Zab. knj. CXXIX.—CXXXI.)	„	—.75
	109.	*Šandor Gjalski: Na rodjenoj grudi. Ladanjske slike. (Zab. knj. CXXXII.—CXXXIV.)	„	—.75

Digitized by Google

111. **Kucera**: Crte o magnetizmu i elektricitetu. (Zbir. knj. XVI.) . fr. 2.50
112. **Valla**: Poviest srednjega vieka. Dio I. (Svjetske poviesti knj. V.) „ 2.50
113. **Lepušić**: Slike iz Bosne. (Zab. knj. CXXXV—CXXXVI.) . . . „ —.50
114. **Kumičić**: Obiteljska tajna. Komedija. (Zab. knj. CXXXVII—CXXXVIII.) . . . . . „ —.50
115. **Demeter**: Teuta. Tragedija. Uvodom popratili *Vlad. Mažuranić* i *Fr. Marković* . . . . . „ 1.50
116. **Kozarac**: Medju svjetlom i tminom. (Zab. knj. CXXXIX—CXLI.) „ —.75
117. **Slike** iz svjetske književnosti. Svezak prvi . . . . . „ 1.20
✓ 118. **Šandor-Gjalski**: Iz varmegjinskih dana. (Zab. knj. CXLII.—CXLIV.) „ —.75

Od „Matice Hrvatske" su još kao „družtvene nakladnine" izdane sliedeće knjige:

I. Prievodi grčkih i rimskih klasika. Izdaje „Matica Hrvatska".

1. **Homer**: Odysseja. Preveo, uvod napisao i tumač dodao *T. Maretić*. Zagreb 1882. 8°. Ciena za članove „Matice" . . fr. 1.—
   Knjižarska ciena . . . . . „ 1.50
2. **Sallustij**: Knjiga o Catilininoj uroti i o Jugurthinom ratu. Preveo i uvodom popratio *Ad. Veber*. Zagreb 1882. 8°.
   Ciena za članove „Matice" . . . fr. —.40
   Knjižarska ciena . . . . . „ —.60
3. **Homer**: Iliada. Preveo i tumač dodao *T. Maretić*. Zagreb 1883. 8°.
   Ciena za članove „Matice" . . . fr. 1.—
   Knjižarska ciena . . . . . „ 1.50
4. **Cicero M. T.**: Izabrani govori. Preveo i uvodom popratio *Ad. Veber*. Zagreb 1886. 8°. Ciena za članove „Matice" fr. 1.—
   Knjižarska ciena . . . . . „ 1.50
5. **Herodot**: Povijest. Dio prvi. Preveo, uvod napisao i tumač dodao *Aug. Musić*. Zagreb 1887. 8°. Ciena za članove „Matice". fr. 1.—
   Knjižarska ciena . . . . . „ 1.50
6. **Herodot**: Povijest. Dio drugi. Preveo i tumač dodao *Aug. Musić*. Zagreb 1888. 8°. Ciena za članove „Matice" . . fr. 1.—
   Knjižarska ciena . . . . . „ 1.50
7. **Tacit Kornelije**: Manja djela: Razgovor o govornicima. Agrikola. Germanija. Preveo, uvod napisao i bilješke dodao *Milivoj Šrepel*. Zagreb 1889. 8°. Ciena za članove „Matice" fr. —.50
   Knjižarska ciena . . . . . „ —.75
8. **Demosten**: Izabrani govori. Preveo, uvod i bilješke napisao *Stjepan Senc*. Zagreb 1890. 8°. Ciena za članove „Matice" fr. 1.—
   Knjižarska ciena . . . . . „ 1.50

(Svezak *deveti* ovih „Prievoda" izdati će se kasnije.)

10. **Plutarh**: Životopisi glasovitih Grka i Rimljana. Dio drugi. Preveo, uvod i bilješke napisao *Stjepan Senc*. Zagreb 1891. 8°.
    Ciena za članove „Matice" . . . fr. 1.—
    Knjižarska ciena . . . . . „ 1.50

Ciena za članove „Matice" i učenike srednjih učiona **za svih devet svezaka** *ovih „Prievoda"* **zajedno** *(mjesto 7 for. 90 novč.)* **samo 6 forinta.**

II. Hrvatske skladbe. Izdala „Matica Hrvatska".

1. **Zajc**: Sbirka pjesama (XXIV) za jedan glas uz pratnju glasovira. Zagreb 1883. 4°. Ciena za članove „Matice" . . fr. 1.—
   Knjižarska ciena . . . . . „ 1.50

III. Rječnik hrvatsko-slovenski. Za slovenske svoje članove izdala „Matica Hrvatska". Zagreb 1887. 8°. Knjižarska ciena . . fr. —.50

Ovaj rječnik dobiva na dar svaki **Slovenac,** *kad se medju članove „Matice Hrvatske" upiše.*

IV. Knjižnica za hrvatske trgovce. Izdaje „Matica Hrvatska".

1. **Lorković**: Počela političke ekonomije ili obćega gospodarstva. Zagreb 1888. 8°. Ciena za članove „Matice" . . fr. 1.—
   Knjižarska ciena . . . . . „ 1.50

Digitized by Google

☛ *Ostale od „Matice Hrvatske" izdane knjige, kao i one, koje su ovdje svjezdicom (*) omaćene, već su rasprodane, te se ne mogu dobiti. Knjižarsko raspačavanje „Mati-*

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google